

HOE KAN HET
INTERIEURONTWERP VAN
GEVANGENISSEN BIJDRAGEN
AAN DE REHABILITATIE
EN RE-INTEGRATIE VAN
GEDETINEERDEN DOOR
MIDDEL VAN EEN HUMANE
BENADERING?

SAMENVATTING

Deze thesis onderzoekt de vraag: Hoe kan het interieurontwerp van gevangenen bijdragen aan de rehabilitatie en re-integratie van gedetineerden door middel van een humane benadering? Vanuit de vaststelling dat het gevangensysteem in Europa sterk is geëvolueerd, van fysieke straffen en publieke vernedering naar een focus op proportionaliteit en herstel, wordt gekeken hoe interieurarchitectuur deze verschuiving kunnen ondersteunen. Filosofen als Cesare Beccaria (1764) pleitten voor een rationele benadering van straf, terwijl Foucault (1975) wees op de disciplinerende kracht van ruimtelijke ordening binnen gevangenen. Vandaag blijft de gevangenis geconfronteerd met structurele problemen zoals overbevolking, verwaarloosde infrastructuur en een gebrek aan aandacht voor de geestelijke gezondheid van gedetineerden (Lefranc & Van Damme, 2024).

Uit onderzoek blijkt dat het fysieke gevangenisontwerp een impact heeft op het psychologisch welzijn van gedetineerden. Traditionele detentiemodellen, gekenmerkt door kleine cellen, beperkt daglicht, harde materialen en een gebrek aan privacy, dragen bij aan gevoelens van isolatie, depressie en angststoornissen (Haney, 2003). Deze bevindingen onderstrepen dat psychologisch welzijn een belangrijke schakel is tussen interieurontwerp en re-integratie. Een detentie omgeving die inspeelt op psychologische en sociale behoeften bevordert niet alleen herstel tijdens detentie, maar versterkt ook de kansen op een succesvolle terugkeer in de samenleving (Haney, 2003). Daartegenover tonen alternatieve detentievormen zoals detentiehuisen en transitiehuisen aan dat kleinschaligheid, autonomie, sociale interactie en begeleiding bijdragen aan een lager recidivecijfer en betere re-integratie (Federale overheidsdienst justitie, z.d.).

Internationale voorbeelden zoals Bastøy Prison in Noorwegen en Storstrøm Prison in Denemarken illustreren de impact van een mensgericht ontwerp. Deze gevangenen maken gebruik van natuurlijke materialen, open ruimtes, gemeenschappelijke zones en leggen de nadruk op het dagelijks functioneren van gedetineerden in een meer normale leefomgeving (Archdaily, 2017). Ook 'groene gevangenen', waarin natuur en duurzaamheid centraal staan, tonen aan dat toegang tot buitenruimte en natuurlijke elementen stress verlaagt en persoonlijke ontwikkeling bevordert (Openbaar Groen, 2020).

Het empirisch luik van deze studie, bestaande uit observaties in de detentie omgevingen van Tongeren en Hasselt en interviews met gevangenis personeel en gedetineerden, bevestigt deze inzichten. In Tongeren, waar men spreekt van een tijdelijke detentie omgeving, werden tekortkomingen vastgesteld zoals het ontbreken van natuurlijk licht, slechte akoestiek en een kille, onpersoonlijke omgeving. In Hasselt daarentegen toonden de aanwezigheid van gemeenschappelijke ruimtes en natuurlijke lichtinval een duidelijk positief effect op het welzijn van de gedetineerden. De geïnterviewden gaven aan dat, hoewel veiligheid de prioriteit is, het interieurontwerp bijdraagt aan sociale interactie en mentaal herstel.

Deze thesis concludeert dat het gevangenisontwerp een belangrijke rol speelt in de rehabilitatie en re-integratie van gedetineerden. Een humane benadering, waarbij de menswaardigheid van de gedetineerden centraal staan, speelt in op zowel fysieke als psychologische behoeften. Met aandacht voor daglicht, akoestiek, privacy, natuur en sociale interactie, vergroot de kans op een succesvolle terugkeer in de samenleving. Toekomstig gevangenisontwerp moet de balans tussen controle en menselijkheid vinden en investeren in infrastructuur die dit proces ondersteunt. Aanvullend onderzoek naar langetermijneffecten, culturele verschillen en de rol van beleid en personeel blijft noodzakelijk om het volledige potentieel van humane detentie-architectuur te benutten. Deze inzichten zijn toegepast bij de uitwerking van het masterproject, dat gericht is op het herontwerp van de bezoekersruimte voor familie, de gemeenschappelijke keuken en de duo- en quattrocél in de gevangenis van Hasselt.

ABSTRACT

This thesis explores the question: How can prison interior design contribute to the rehabilitation and reintegration of inmates through a humane approach? The European prison system has evolved significantly from physical punishment and public humiliation to a focus on proportionality and restoration. This study examines how interior architecture can support this shift. Philosophers such as Cesare Beccaria (1764) advocated for a rational approach to punishment, while Foucault (1975) emphasized the disciplining power of spatial organization within prisons. Today, prisons continue to face structural issues such as overcrowding, neglected infrastructure and insufficient attention to the mental health of inmates (Lefranc & Van Damme, 2024).

Research shows that the physical design of prisons has a significant impact on the psychological well-being of inmates. Traditional detention models, characterized by small cells, limited natural light, harsh materials and a lack of privacy, contribute to feelings of isolation, depression and anxiety disorders (Haney, 2003). These findings highlight that psychological well-being is a crucial link between interior design and reintegration. A detention environment that addresses psychological and social needs not only supports recovery during incarceration but also enhances the chances of a successful return to society (Haney, 2003). In contrast, alternative detention models such as detention houses and transitional houses demonstrate that small-scale settings, autonomy, social interaction, and guidance contribute to lower recidivism rates and improved reintegration outcomes (Federale overheidsdienst justitie, n.d.).

International examples like Bastøy Prison in Norway and Storstrøm Prison in Denmark illustrate the impact of a human-centered design approach. These prisons utilize natural materials, open spaces, communal areas and emphasize daily functioning within a more normalized living environment (Archdaily, 2017). Similarly, "green prisons," which focus on nature and sustainability, show that access to outdoor areas and natural elements reduces stress and promotes personal development (Openbaar Groen, 2020).

The empirical part of this study, comprising observations in the detention environments of Tongeren and Hasselt, as well as interviews with prison staff and inmates, supports these findings. In Tongeren, described as a temporary detention facility, deficiencies were observed, such as a lack of natural light, poor acoustics and a cold, impersonal atmosphere. In contrast, in Hasselt, the presence of communal spaces and natural daylight clearly contributed positively to inmates' well-being. Interviewees indicated that while safety remains the top priority, interior design also fosters social interaction and mental recovery.

This thesis concludes that prison design plays a significant role in the rehabilitation and reintegration of inmates. A humane approach, one that centers the dignity of detainees, addresses both physical and psychological needs. With attention to natural light, acoustics, privacy, nature and social interaction, thereby increasing the likelihood of a successful return to society. Future prison design must find a balance between control and humanity and invest in infrastructure that supports this process. However, further research into long-term effects, cultural differences and the role of policy and staff remains essential to fully realize the potential of humane detention architecture. These insights are applied in the development of the master's project, which focuses on redesigning the family visiting area, the communal kitchen and the duo and quattro cells in the Hasselt prison.

VOORWOORD

Graag wil ik mijn dank uitspreken aan een aantal mensen die deze studie mogelijk hebben gemaakt. Allereerst wil ik mijn promotor, Ann Petermans, en begeleider, Asli Cicek, bedanken voor hun voortdurende steun, waardevolle feedback en begeleiding tijdens het onderzoeksproces. Hun inzichten en expertise waren een toevoeging aan dit onderzoek en hebben deze thesis naar een hoger niveau gebracht.

Daarnaast wil ik het geïnterviewde gevangenispersoneel en de gedetineerden die hun tijd en ervaringen met mij hebben gedeeld, van harte bedanken. Verder wil ik mijn familie, vriend en hond Lilou bedanken voor hun steun en motivatie gedurende de periode van het schrijven van deze thesis. Jullie aanwezigheid heeft mij geholpen om door te zetten, zelfs in moeilijke tijden.

Tot slot wil ik iedereen bedanken die op enige manier heeft bijgedragen aan het onderzoek of het schrijfproces. Zonder jullie hulp zou dit niet mogelijk zijn geweest.

Met oprechte dank,
Silke Motmans

02

LITERATUURSTUDIE

2.1.

EUROPESE CONTEXT: DE EVOLUTIE VAN STRAF EN GEVANGENISSYSTEMEN

2.2.

DETENTIE IN DE 21STE EEUW: ACTUELE PROBLEMATIEK

2.2.1.

WERELDWIJDE DETENTIE

2.2.2.

EUROPESE DETENTIE

2.2.3.

VLAAMSE DETENTIE

2.3.

BALANS TUSSEN CONTROLE EN HUMANITEIT IN DE GEVANGENIS VAN ZWAAG

2.4.

INVLOED VAN DE FYSIEKE OMGEVING VAN DE GEVANGENIS OP DE GEESTELIJKE GEZONDHEID

2.5.

GEVANGENIS ALTERNATIEVEN MET EEN HUMANE BENADERING

2.5.1.

DETENTIEHUIZEN

2.5.1.1.

PROJECTBESCHRIJVING: DETENTIEHUIS KORTRIJK

2.5.2.

TRANSITIEHUIZEN

2.5.3.

INNOVATIEVE GEVANGENISONTWERPEN: FOCUS OP RE-INTEGRATIE EN REHABILITATIE

2.5.3.1.

PROJECTBESCHRIJVING: THE BASTOY PRISON - NOORWEGEN

2.5.3.2.

PROJECTBESCHRIJVING: STORSTROM PRISON - DENEMARKEN

2.5.4.

CONCLUSIE GEVANGENIS ALTERNATIEVEN MET EEN HUMANE BENADERING

03

EMPIRISCH ONDERZOEK

2.5.5.
GROENE GEVANGENISSEN

2.5.5.1.
GEVANGENISTUINEN:
GROENE RUIMTES VOOR
REHABILITATIE

2.5.6.
ORGANISATIES DIE ZICH
INZETTEN VOOR HUMANE
DETENTIE

2.5.6.1.
AMNESTY INTERNATIONAL

2.5.6.2.
DE RODE ANTRACIET

2.6.
CONCLUSIE
LITERATUURSTUDIE

3.1.
CASE STUDY: GEVANGENIS
HASSELT

3.2.
OBSERVATIES

3.2.1.
OBSERVATIE POLITIECEL
TONGEREN

3.2.1.1.
OBJECTIEVE ERVARING

3.2.1.2.
SUBJECTIEVE ERVARING

3.2.1.3.
CONCLUSIE OBSERVATIE
POLITIECEL TONGEREN

3.2.2.
OBSERVATIE GEVANGENIS
HASSELT

3.2.2.1.
OBJECTIEVE ERVARING

3.2.2.2.
SUBJECTIEVE ERVARING

3.2.2.3.
CONCLUSIE OBSERVATIE
GEVANGENIS HASSELT

3.2.3.
CONCLUSIE OBSERVATIES

3.3.
INTERVIEWS

3.3.1.
GEVANGENISBEWAKERS

3.3.1.1.
CONCLUSIE
GEVANGENISBEWAKER 1

3.3.1.2.
CONCLUSIE
GEVANGENISBEWAKER 2

3.3.1.3.
OVERKOEPELENDE
CONCLUSIE
GEVANGENISBEWAKERS

3.3.2.
GEDETINEERDEN

3.3.2.1.
CONCLUSIE GEDETINEERDE 1

3.3.2.2.
CONCLUSIE GEDETINEERDE 2

3.3.2.3.
OVERKOEPELENDE
CONCLUSIE GEDETINEERDEN

3.4.
CONCLUSIE EMPIRISCH
ONDERZOEK

04

MASTERPROJECT: UNITY

4.1.
BESTAANDE PLANNEN

4.2.
MATERIALISATIE

4.3.
NIEUWE PLANNEN

4.4.
SFEERBEELD

4.5.
DETAILS

05

DISCUSSIE

06

REFERENTIELIJST

07

REFERENTIELIJST
AFBEELDINGEN

08

BIJLAGEN

INTRODUCTIE

01

Als men aan gevangenen denkt, dan wordt er vaak als eerste gedacht aan strengheid, controle en isolatie waarbij de nadruk wordt gelegd op veiligheid en straf. Dit resulteert in omgevingen die weinig rekening houden met het welzijn en de toekomst van gedetineerden (Haney, 2003). Dit klassieke model staat haaks tegenover het feit dat detentie niet alleen een strafmaatregel moet zijn, maar ook een kans voor rehabilitatie en re-integratie. Het interieurontwerp speelt hierin een cruciale rol (Federale overheidsdienst justitie, z.d.).

In België wordt steeds meer geprobeerd om van deze visie af te stappen door het toegepassen van transitie- en detentiehuisen. Deze initiatieven bieden een huiselijke omgeving die vooral gericht is op herstel en een succesvolle terugkeer in de maatschappij (Federale overheidsdienst justitie, z.d.). Ondanks dat deze alternatieven hoopgevend voorbeelden zijn, blijven traditionele gevangenen nog steeds de norm in België (Federale overheidsdienst justitie, z.d.). Dit roept de vraag op in hoeverre ook binnen traditionele gevangenen een omgeving kan worden gecreëerd die rekening houdt met de menselijke waardigheid van de gedetineerden.

Deze thesis onderzoekt hoe het interieurontwerp van gevangenen kan bijdragen aan het welzijn en de re-integratie van gedetineerden. Kennis uit architectuur, psychologie en criminologie worden samengebracht om te verkennen hoe de fysieke omgeving niet alleen straf kan symboliseren, maar ook als persoonlijke groei kan dienen.

De eerste zes hoofdstukken bieden, op basis van een literatuurstudie, een uitgebreid overzicht van de context en evolutie van het gevangeniswezen, met focus op Europa. Allereerst wordt de historische ontwikkeling van straf- en gevangenisystemen geschetst, gevolgd door een analyse van de actuele detentieproblematiek op wereldwijd, Europees en Vlaams niveau. Vervolgens wordt de balans tussen controle en menselijkheid onderzocht aan de hand van een casestudy van de gevangenis van Zwaag (NL). Aansluitend wordt ingegaan op de invloed van de fysieke gevangenisomgeving op de geestelijke gezondheid van gedetineerden. Tot slot worden alternatieve detentievormen zoals detentiehuisen en transitiehuisen en innovatieve gevangenisontwerpen in Noorwegen en Denemarken besproken die veel belang hechten aan een humane benadering. Ook wordt aandacht besteed aan 'groene gevangenen' en organisaties die streven naar een meer menswaardige detentie.

In wat volgt, wordt gerapporteerd over empirisch onderzoek dat uitgevoerd werd op basis van observaties en interviews. Zo werden data verzameld door het uitvoeren van observaties van specifieke ontwerpkenmerken in gevangenen, zoals verlichting, natuurlijke elementen, de indeling van cellen en gemeenschappelijke ruimtes en welke invloeden ervaren werden op de gemoedstoestand, gedragsveranderingen en de algemene rehabilitatie. Ik deed observaties in de politiecel van Tongeren en de gevangenis van Hasselt om de fysieke en sociale aspecten van deze omgevingen te analyseren en beter te begrijpen.

Verder was het ook belangrijk om een inzicht te krijgen in wat de persoonlijke ervaringen van gedetineerden en gevangenispersoneel betreft met betrekking tot het interieurontwerp en de invloed hiervan. Hoofdstuk 3.3. biedt inzicht in ervaringen van de betrokkenen. In dit kader werden gesprekken gevoerd met twee gevangenisbewakers (bijlagen 2 en 3) en twee gedetineerden die in meerdere instellingen verbleven (bijlagen 5 en 6). Dit geeft inzicht in praktijkervaringen binnen detentie.

De verzamelde data zijn geanalyseerd via een kwalitatieve inhoudsanalyse, waarbij citaten en terugkerende thema's uit de interviews systematisch werden geïnterpreteerd. Door aandacht te besteden aan zowel de frequentie van bepaalde uitspraken als aan de onderliggende betekenissen van ervaringen, sluit de analyse aan bij een thematische benadering. Deze methode laat toe om inzichten te krijgen in hoe gedetineerden en personeel de gevangenisomgeving beleven. Alle deelnemers werden vooraf geïnformeerd over het onderzoek en gaven vrijwillig toestemming.

LITERATUURSTUDIE

Hoe kan het interieurontwerp van gevangenis bijdragen aan de rehabilitatie en re-integratie van gedetineerden door middel van een humane benadering?

02

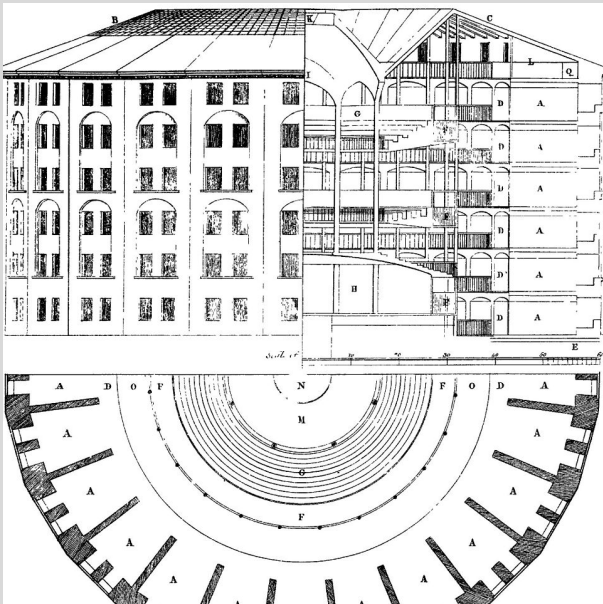
2.1.

EUROPESE CONTEXT: DE EVOLUTIE VAN STRAF EN GEVANGENISSYSTEMEN

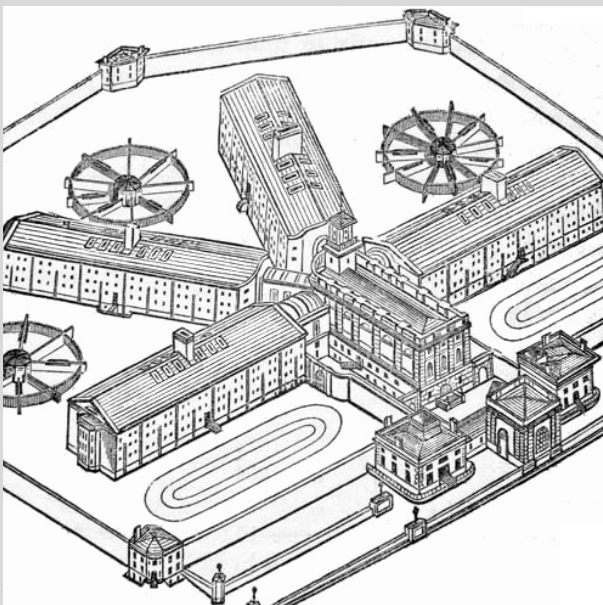
Domela Nieuwenhuis (1882) stelt dat de manier waarop straffen in Europa werden toegepast, in de loop der tijd grote veranderingen heeft ondergaan. Van de 12de tot 18de eeuw, werden deze straffen vooral gericht op het lichaam waarbij fysieke pijn en publieke vernedering centraal stonden. Deze hadden niet enkel als doel de veroordeelde te straffen, maar ook om anderen af te schrikken en de macht van de autoriteiten te benadrukken. De lichamelijke straffen gebeurden meestal in het openbaar om te demonstreren wat de gevolgen waren van ongehoorzaamheid. Een paar van deze straffen werden beschreven in een literair en cultureel tijdschrift uit de 19e eeuw. 'De Tijdspiegel' was een Nederlands tijdschrift waarin essays, literaire beschouwingen, recensies en maatschappelijke beschouwingen werden gepubliceerd. Het heeft een christelijk-liberale kijk en richtte zich op intellectuelen die geïnteresseerd waren in literatuur, geschiedenis en maatschappelijke ontwikkelingen. Een eerste voorbeeld dat hierin beschreven werd, was geseling waarbij men geslagen werd met een zweep of een stok op de rug of andere delen van het lichaam. Een andere veel voorkomende lijfstraf was brandmerken waarbij een brandijzer werd gebruikt om een teken op de huid te branden om zo iemand als crimineel te markeren. Een laatste voorbeeld was verminking. Hierbij werden lichaamsdelen afgehakt zoals handen, oren of de tong (Domela Nieuwenhuis, 1882).

Tijdens de Verlichting, in de 18e eeuw, werden lijfstraffen steeds vaker bekritiseerd. De Italiaanse filosoof en jurist Cesare Beccaria pleitte voor een humanere benadering van het strafrecht met focus op rehabilitatie en proportionaliteit. In zijn werk *Dei delitti e delle pene* (1764) veroordeelde hij het gebruik van foltering en de doodstraf en wou hij straffen baseren op de ernst van het misdrijf. Beccaria introduceerde drie belangrijke principes in het strafrecht zoals het subsidiariteitsprincipe, waarbij strafrecht alleen ingezet mag worden als er geen mildere alternatieven zijn. Het tweede principe is het proportionaliteitsprincipe, dat zegt dat de zwaarte van de straf in verhouding moet staan tot de ernst van het misdrijf en als laatste het legaliteitsprincipe. Hierbij wordt bepaald dat iemand alleen gestraft kan worden als de daad vooraf wettelijk is vastgelegd (Verhofstadt, 2014).

Vandaag de dag zijn de straffen nog verder geëvolueerd, waarbij de nadruk niet meer op lichamelijke pijn ligt, maar op de psychologische en mentale gevolgen van de misdrijven. Een voorbeeld hiervan is de hedendaagse interpretatie van eenzaamheid als straf, die inspeelt op de psyche van de veroordeelde. Deze verschuiving is ook zichtbaar in de hedendaagse gevangenissen, waarbij de focus ligt op herstel (Vandegard & Vanherrewegen, 2023).

Afbeelding 1: Blauwdruk van een panopticum van de hand van Jeremy Bentham, 1791

Afbeelding 2: Schets van HM Prison Pentonville, voorbeeld voor de gevangenen van inspecteur Ducpétiaux en architect Dumont, z.d.

De Franse filosoof Michel Foucault biedt in zijn boek "Discipline, toezicht en straf: de geboorte van de gevangenis" (1975) een analyse van de evolutie van het westers strafstelsel. Hij focust zich op de oorsprong van de gevangenis en bespreekt hierbij het concept van het Panopticon, een koepelvormig gevangenisontwerp ontworpen door Jeremy Bentham (1791) (afbeelding 1). Foucault beschrijft het als volgt; 'Een ringvormig gebouw; in het midden een toren met grote ramen, die uitkijken op de binnenzijde van de ring; het gebouw is verdeeld in cellen die de volle breedte van het gebouw beslaan; iedere cel beschikt over twee ramen, één dat naar binnen is gericht en correspondeert met een raam in de toren, en een buitenraam waardoor de cel tot in alle hoeken wordt verlicht.' (Foucault, 1975, p. 267).

De kern ligt in de permanente zichtbaarheid van de gedetineerden, met als gevolg dat men zich voortdurend bewust is van observatie. De gedetineerde gedraagt zich constant alsof hij wordt geobserveerd, waardoor er gedragsregulering wordt gevormd. Het concept van permanente zichtbaarheid en controle is geïmplementeerd in het Ducpétiaux-model. Édouard Ducpétiaux hervormde in de 19e eeuw het Belgische gevangeniswezen vanuit de overtuiging dat straf moest zorgen voor morele verbetering. Zijn aanpak combineerde individuele opsluiting met religieuze, morele en educatieve begeleiding, binnen hygiënische omstandigheden (Roose et al., 2002). Een voorbeeld hiervan is de gevangenis van Leuven Centraal (1860) (afbeelding 2). Dit is een van de oudste en strengst beveiligde gevangenissen van België, oorspronkelijk ontworpen volgens dit model. De cellen zijn zo georiënteerd dat ze vanuit centrale gangen en observatiepunten bewaakt kunnen worden (Centrale Gevangenis Leuven, z.d.).

Het Belgische strafrecht begon in de 19de eeuw steeds meer nadruk te leggen op gevangenisstraffen en de rehabilitatie van gedetineerden. De gevangenis werd vanaf de tweede helft van de 19de eeuw gezien als een plaats voor heropvoeding waar gedetineerden konden nadenken over hun misdaden en zichzelf konden verbeteren. In 1835 werd het 'regime van de cel' ingevoerd. Dit model was gebaseerd op de gedachte dat isolatie en zelfreflectie de misdadiger zouden hervormen. De gedetineerden moesten in afzondering verblijven en hadden nauwelijks contact met anderen of de buitenwereld. Dit werd later bekritiseerd vanwege de negatieve psychologische effecten van isolatie. De 20ste eeuw bracht een verdere hervorming van het Belgische strafrecht, vooral na de Tweede Wereldoorlog. Na de oorlog werd er meer nadruk gelegd op het idee dat sancties niet alleen gericht moeten zijn op straf, maar ook op de resocialisatie. Dit leidde tot de introductie van gevangenissen die minder repressief en meer gericht op werk en educatie waren (Vanhoudt & Callewaert, z.d.).

De Belgische Strafwet werd op basis van deze evoluties in 1867 herzien. Er werden strafrechtelijke hervormingen doorgevoerd zoals onder andere de afschaffing van lijfstraffen en de invoering van een humaner strafstelsel. In 1964 werden opnieuw aanpassingen gedaan, waarbij de strafrechtelijke procedures gemoderniseerd werden: er kwam meer aandacht voor mensenrechten, re-integratie en eerlijke procesvoering. In 1993 werd de strafwetgeving opnieuw herzien, waarbij de focus werd gelegd op de re-integratie van gevangenen in de samenleving. De gevangenisstraffen werden minder wreed en er kwam meer aandacht voor de geestelijke gezondheid van gedetineerden en hun mogelijkheden voor het terugkeren in de maatschappij (Vanhoudt & Callewaert, z.d.).

2.2.

DETENTIE IN DE 21STE EEUW: ACTUELE PROBLEMATIEK

De huidige problematiek rondom gevangenen in de 21ste eeuw verschilt per land, maar toch zijn er verschillende gemeenschappelijke thema's die terugkomen. Volgens Houbey (2023) vormt overbevolking een van de grootste uitdagingen binnen het Belgische gevangeniswezen. Dit leidt tot slechte leefomstandigheden en een verhoogde spanning binnen de gevangenen. Het gaat vaak gepaard met slechte zorg voor gedetineerden en onvoldoende toegang tot gezondheidszorg en educatie. De overbevolking in Belgische gevangenen heeft in 2022 een recordhoogte bereikt, met gemiddeld 11.302 gedetineerden op een capaciteit van 9.641 plaatsen, wat neerkomt op een overbezetting van 17 procent. Vooral in Vlaanderen is de situatie problematisch (Houbey, 2023).

Er is verder ook een bezorgdheid over de mensonwaardige omstandigheden waarin veel gedetineerden leven. Geweld, zowel tussen gedetineerden als door het gevangenispersoneel, slechte hygiënische omstandigheden en een gebrek aan basisvoorzieningen zijn hier voorbeelden van. Deze problemen benadrukken de noodzaak voor hervormingen en de rol van het interieurontwerp in het creëren van een omgeving die niet alleen de leefomstandigheden verbetert, maar ook bijdraagt aan de rehabilitatie en re-integratie van gedetineerden. Het is essentieel dat er aandacht komt voor zowel de fysieke als psychologische gezondheid. De Belgische rechtspraak biedt weinig effectieve rechtsmiddelen om deze situatie aan te pakken. Samen met internationale aanbevelingen is het noodzakelijk dat België niet enkel inzet op capaciteitsuitbreiding, maar ook op alternatieve sancties en structurele hervormingen binnen het gevangenisbeleid (Lefranc & Van Damme, 2024).

2.2.1.

WERELDWIJDE DETENTIE

Uit het rapport van het Centre for American Progress (CAP, 2013) blijkt dat er wereldwijd nog steeds sprake is van zorgwekkende situaties in gevangenissen, waaronder ernstige schendingen van mensenrechten. Naast overbevolking komen geweld en mishandeling door gevangenispersoneel of mede-gedetineerden veel voor. In de Verenigde Staten bijvoorbeeld, worden homoseksuele en transseksuele migranten in gevangenissen vaak geconfronteerd met seksueel misbruik. Studies tonen aan dat homoseksuele en transseksuele gedetineerden vijftien keer meer kans hebben om seksueel misbruikt te worden dan heteroseksuele gedetineerden. Door een gebrek aan officiële gegevens over de seksuele geaardheid van gedetineerden blijft de omvang van het probleem onderbelicht. CAP pleit voor meer bescherming en beleidshervormingen om de veiligheid van kwetsbare migranten in detentie te waarborgen (Jagendorf, 2013).

Andere vormen van mensenrechtenschending zijn het langdurig vasthouden van gedetineerden zonder een eerlijk proces, detentie onder onmenselijke omstandigheden en opsluiting in overbevolkte cellen met gebrekkige ventilatie en onvoldoende daglicht. Amnesty International geeft aan dat er in landen zoals de VS, de Filipijnen en Saudi-Arabië meldingen zijn van gedetineerden die onterecht worden vastgehouden of die ernstige straffen ondergaan voor relatief lichte misdaden. In maart 2019 vervolgden de Saudische autoriteiten elf vrouwelijke mensenrechtenactivisten vanwege hun inzet voor vrouwenrechten. De vrouwen werden beschuldigd van het bevorderen van vrouwenrechten en het oproepen tot het beëindigen van het mannelijke voogdijsysteem. In de gevangenis werden ze blootgesteld aan foltering, seksueel misbruik en andere vormen van mishandeling. Sommigen van de activisten werden vastgehouden in eenzame opsluiting en hadden geen contact met hun familie of advocaten (Amnesty International, 2019).

2.2.2.

EUROPESE DETENTIE

Ook Europese gevangenissen kampen met verschillende problemen die de menselijkheid van het detentiesysteem beïnvloeden. De Raad van Europa, die als doel heeft de mensenrechten binnen de lidstaten te beschermen, voert jaarlijks analyses uit van de toestand in gevangenissen. Uit de analyse van 2023 blijkt dat overbevolking nog steeds een probleem vormt. In zeven Europese landen is de gevangenisdichtheid hoger dan 105 gedetineerden per 100 beschikbare plaatsen, wat duidt op ernstige overbevolking. België telt 115 gevangenen per 100 plaatsen, terwijl Cyprus het hoogst scoort met 166, gevolgd door Roemenië (120) en Frankrijk (119). Deze situatie is in één jaar tijd met twee procent toegenomen (Wijns, 2024).

België scoort daarnaast ook hoog op zowel overbevolking als het aantal zelfdodingen in gevangenissen. Volgens Verstrepen, voorzitter van de Liga voor Mensenrechten, heeft dit te maken met de wantoestanden die gedetineerden ervaren (Avonts, z.d.). Jaarlijks worden ongeveer 6 miljoen mensen opgesloten in Europese gevangenissen, waar de gezondheidszorg vaak tekortschiet, wat leidt tot een verhoogd risico op ziekte en overlijden. Naast overbevolking dragen ook andere schendingen, zoals het gebrek aan medische zorg en psychologische ondersteuning, bij aan de verslechterde leefomstandigheden van gedetineerden (Avonts, z.d.).

2.2.3.

VLAAMSE DETENTIE

De Vlaamse detentie- en gevangenisstructuur wordt beheerd door het Directoraat-Generaal Penitentiaire Inrichtingen. Binnen Vlaanderen zijn verschillende soorten inrichtingen aanwezig, waaronder gesloten gevangenissen met strikte veiligheidsmaatregelen, open gevangenissen die meer autonomie bieden en innovatieve concepten zoals detentiehuisen en transitiehuisen. Daarnaast bestaat het gevangenisdorp Haren, dat kleinschaligheid en groepsleven bevordert en de Inrichting tot Bescherming van de Maatschappij (IBO) die specifiek gericht is op geïnterneerden (Boxstaens, 2013).

Ondanks hervormingsinspanningen blijft het Vlaamse gevangeniswezen volgens De Vos (2019) kampen met structurele problemen zoals overbevolking en verouderde infrastructuur. De bezettingsgraad van veel gevangenissen overschrijdt regelmatig de capaciteit, wat zorgt voor verhoogde stress. Daarnaast ondervinden ex-gedetineerden vaak moeilijkheden bij hun re-integratie door een gebrek aan sociale en professionele ondersteuning. Hoewel er stappen worden gezet om een humane benadering te waarborgen, blijft verdere hervorming noodzakelijk. Een focus op kleinschalige detentie, verbeterde infrastructuur en uitgebreide nazorg kan bijdragen aan een effectiever en humaner penitentiair systeem (De Vos, 2019).

2.3.

BALANS TUSSEN CONTROLE EN HUMANITEIT IN DE GEVANGENIS VAN ZWAAG

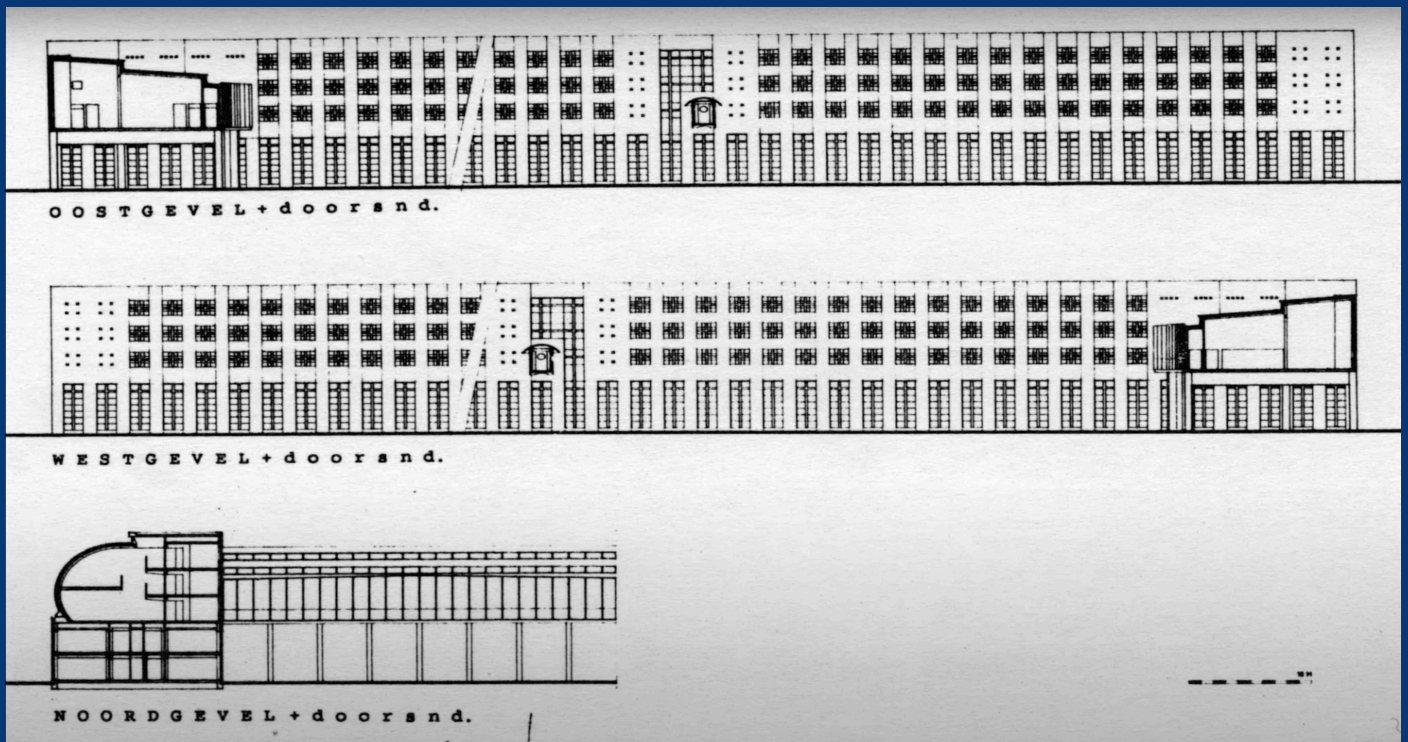
De gevangenis in Zwaag (NL) bood gedetineerden cellen met basisvoorzieningen. Deze cellen bevatten los meubilair zoals onder andere een eenpersoonsbed, een tv, een koelkastje en een toilet. Ze werden door de bewakers vaak als primitief en oncomfortabel beschouwd. Het gebouw was ontworpen door Hans Putter (Archivolt architecten BV) in 1987 in opdracht van de Nederlandse Rijksgebouwendienst. Bij de oplevering waren er 288 cellen en had het een bruto vloeroppervlak van 11.990 m². Daarnaast heeft het een opvallende glazen koepel (afbeelding 3), die de gevangenis de bijnaam 'de glasbak' opleverde. Deze koepel had zowel een symbolische als praktische functie, waarbij het licht en uitzicht als een belangrijk architecturaal element werden gepresenteerd. Tegelijkertijd droeg dit bij aan een gevoel van transparantie en controle, zoals bij het principe van het Panopticon.

Naast de reguliere cellen waren er ook isoleercellen aanwezig, die gebruikt werden voor gedetineerden die zich niet aan de regels hielden. Deze isolatiecellen waren minimalistisch ingericht, met alleen een toilet en een dunne matras. De muren waren vaak beschreven met teksten die een inzicht gaven in de persoonlijke overtuigingen en gevoelens van de gedetineerden, zoals de zinnen "Geloof en vertrouw op Allah" en "Wees te vertrouwen, maar vertrouw niemand". Sommige boodschappen benadrukten de mentale strijd van gedetineerden die zich in afzondering bevonden en weerspiegelden de psychologische impact van isolatie.

De gedetineerden herinneren zich vaak het geluid van sleutelbossen, een geluid dat verbonden werd met hun dagelijkse ervaring van controle en toezicht. Dit was een teken van autoriteit en het strikte regime waaraan ze werden onderworpen. Tegelijkertijd werd de gevangenis beschreven als een 'dorp', wat aantoont dat, ondanks de repressieve en geïsoleerde aard, de gevangenis een sociale structuur had waarin gevangenen interactie met elkaar hadden, hun eigen gemeenschappen vormden en het dagelijkse leven zich binnen een bepaald sociaal kader afspeelde (Het Leven Achter de Gesloten Deuren in Zwaag, 2021).

Afbeelding 3: Gevangenis in Zwaag, Hans Putter, 2021

Afbeelding 4: Gevelplannen gevangenis in Zwaag, 1987

De gevangenis in Zwaag (afbeelding 4) illustreert de complexe en vaak paradoxale aard van klassieke gevangenissen, waarin enerzijds pogingen worden gedaan om gedetineerden basisvoorzieningen te bieden, terwijl anderzijds de strenge en isolerende aspecten van het gevangenissysteem voortdurend het sociale en psychologische welzijn van de gedetineerden beïnvloeden.

2.4.

INVLOED VAN DE FYSIEKE OMGEVING VAN DE GEVANGENIS OP DE GEESTELIJKE GEZONDHEID

Het artikel "The Psychological Impact of Incarceration: Implications for Post-Prison Adjustment" van Craig Haney (2003), geeft inzichten in de psychologische gevolgen van opsluiting, met aandacht voor de effecten van isolatie en de fysieke omgeving van gevangenissen op de geestelijke gezondheid.

In het artikel haalt Craig Haney (2003) aan hoe langdurige opsluiting in gevangenissen bijdraagt aan verschillende psychische aandoeningen zoals angst, depressie, agressie en andere stoornissen. Deze aandoeningen ontstaan vaak door de beperkte sociale interactie, de constante controle en het gebrek aan persoonlijke ruimte. Een belangrijk aspect zijn de negatieve effecten van isoleercellen en beperkte persoonlijke ruimte. Gedetineerden die in isolatie verblijven, hebben vaak te maken met ernstige psychische schade zoals stress, angststoornissen en zelfbeschadiging. Verder benadrukt hij niet alleen de psychologische schade tijdens de opsluiting, maar ook de gevolgen die deze psychische aandoeningen hebben na de detentie. Stressvolle gevangenisomgevingen kunnen het moeilijk maken om terug te keren naar de samenleving. Gedetineerden die psychologische trauma's oplopen, hebben vaak moeite met sociaal functioneren, relaties en het onderhouden van werk- of familiebanden na hun vrijlating. Ook hebben ze een verhoogd risico om recidive te plegen, omdat ze de sociale vaardigheden en het gevoel van eigenwaarde missen. De problemen die voortkomen uit gevangenisomstandigheden vormen dus een ernstige drempel voor het herstel en kunnen de kansen op re-integratie in de samenleving verkleinen (Haney, 2003).

Haney (2003) wijst erop dat de inrichting van de gevangenis ook een belangrijke rol speelt. De gebrekkige en onpersoonlijke aard van de gevangenisruimte kan bijdragen aan gevoelens van vervreemding en dehumanisatie. Daarnaast heeft de constante aanwezigheid van autoriteit, het gebrek aan privacy en de strikte dagelijkse routine invloed op de mentale gezondheid. Er wordt in het ontwerp te veel nadruk gelegd op controle en isolatie (Haney, 2003).

Ook materialen van de fysieke omgeving hebben een invloed op het gedrag van gedetineerden. In het artikel wordt besproken hoe de ontwerpkenmerken van gevangenissen, zoals ruimte-indeling, verlichting, materialen en sociale ruimte, invloed hebben op de geestelijke gezondheid. Dit wordt gedaan door verschillende theoretische benaderingen en empirische studies te combineren. Zo stelt hij dat een gevangenis, als gesloten en gecontroleerde omgeving, vaak ontworpen is met nadruk op veiligheid en controle, maar dat deze fysieke kenmerken psychologische nadelen kunnen hebben. Hij suggereert dat een omgeving die meer natuurlijk licht heeft, sociale interactie en minder isolatie biedt, kan bijdragen aan de psychologische gezondheid van gedetineerden en hun kansen op succesvolle resocialisatie vergroot. Hoewel er geen diepgaande studies gemaakt worden van gevangenissen specifiek, biedt het wel belangrijke inzichten in hoe de fysieke omgeving ervan, bijvoorbeeld door het gebruik van harde materialen zoals beton of metaal, beperkte sociale ruimte en gebrek aan variatie, kan bijdragen aan negatieve psychologische effecten. Het benadrukt de noodzaak voor mensvriendelijkere ontwerpen die gericht zijn op de rehabilitatie (Haney, 2003).

2.5.

GEVANGENIS ALTERNATIEVEN MET EEN HUMANE BENADERING

Alternatieven voor traditionele gevangenissen worden steeds relevanter vanwege de negatieve invloed op de geestelijke gezondheid van gedetineerden en de beperkte re-integratiekansen. In reactie op deze problemen zijn verschillende alternatieven ontwikkeld zoals detentiehuizen, transitiehuizen en innovatieve gevangenisontwerpen die afwijken van de klassieke architectonische structuren (Claus, 2013). In de volgende sectie wordt hier dieper op ingegaan.

2.5.1.

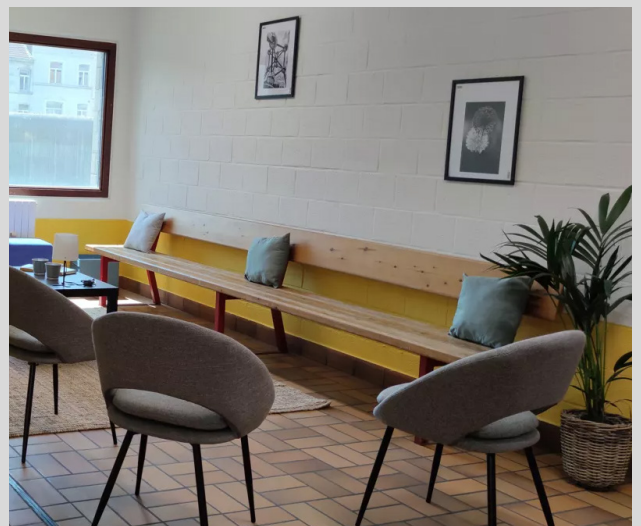
DETENTIEHUIZEN

Een detentiehuis (afbeelding 5) biedt een alternatieve benadering van detentie, vooral voor gedetineerden met een straf tot drie jaar. Volgens de Federale Overheidsdienst Justitie richt een detentiehuis zich, in tegenstelling tot traditionele gevangenissen, vooral op de re-integratie van gedetineerden. Dit gebeurt in een kleinschalige, huiselijke omgeving, waarbij bewoners intensieve begeleiding ontvangen en actief werken aan het verbeteren van hun sociale en economische situatie. Gedetineerden nemen deel aan dagelijkse activiteiten zoals huishoudelijke taken, werk, vrijwilligerswerk en het zoeken naar een opleiding of het op orde krijgen van hun administratie. Deze aanpak stelt hen in staat praktische vaardigheden te ontwikkelen en verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen leven, wat bijdraagt aan een beter psychologisch welzijn (Federale Overheidsdienst Justitie, z.d.).

Het verblijf in een huiselijke sfeer (afbeelding 6) vergroot vaak het gevoel van veiligheid, wat essentieel is voor een succesvolle re-integratie. Deze positieve omgeving kan hun zelfvertrouwen versterken en de motivatie verhogen om deel te nemen aan rehabilitatieprogramma's zoals onderwijs, therapie of beroepsopleiding. Bovendien helpt het bij het voorkomen van geweld tussen gedetineerden, wat vaak voorkomt in gevangenissen met een vijandige sfeer. In een detentiehuis kunnen gedetineerden zich concentreren op herstel, in plaats van zich te moeten verdedigen tegen mishandeling of intimidatie. Een geweldloze en ondersteunende omgeving bevordert een constructieve sfeer, waarin sociale en emotionele vaardigheden kunnen worden ontwikkeld, wat de motivatie voor re-integratie verder vergroot (Federale overheidsdienst justitie, z.d.).

Afbeelding 5: Detentiehuis Vorst, 2023

Afbeelding 6: Leefruimte detentiehuis Vorst, 2023

Hoewel een detentiehuis een gesloten en beveiligde inrichting is, verschilt het aanzienlijk van een klassieke gevangenis. De bewoners, die geselecteerd zijn op basis van hun laag veiligheidsrisico, kunnen zich binnen het gebouw vrijer verplaatsen, zolang dit in overleg met het personeel gebeurt. Ze moeten echter strikte regels naleven, zoals in een gevangenis en kunnen pas het huis verlaten met toestemming, bijvoorbeeld voor sollicitaties. Daarnaast worden er snel maatregelen genomen als een bewoner zich moeilijk aanpast. Als hij zich misdraagt, wordt hij teruggestuurd naar een klassieke gevangenis (Federale overheidsdienst justitie, z.d.).

Sinds 2012 pleidt 'VZW de huizen' voor kleinschalige en in de buurt gelegen detentiehuizen. Ze willen de gevangenen en arresthuizen als detentievorm binnen de strafuitvoering geleidelijk vervangen door detentiehuizen (VMSG, z.d.).

2.5.1.1.

PROJECTBESCHRIJVING: DETENTIEHUIS KORTRIJK

Het detentiehuis in Kortrijk (afbeelding 7) is een kleinschalige detentievoorziening en de eerste in België (2022) die zich op meerdere vlakken onderscheidt van traditionele gevangenissen. Gevestigd in een voormalig woonzorgcentrum, wijkt de architectuur van het detentiehuis sterk af van conventionele penitentiaire instellingen. In tegenstelling tot klassieke gevangenissen, die vaak worden gekenmerkt door hoge muren, tralies en een streng beveiligde infrastructuur, biedt het detentiehuis een open en huiselijke omgeving. De 77 bewoners beschikken over individuele kamers, wat niet alleen hun privacy waarborgt, maar ook bijdraagt aan een gevoel van autonomie en eigen verantwoordelijkheid (Federale overheidsdienst justitie, z.d.).

Deze alternatieve omgeving biedt waardevolle inzichten voor de herontwikkeling van detentie. De afwezigheid van tralies en de aanwezigheid van persoonlijke ruimtes dragen bij aan het welzijn en de waardigheid van de bewoners. Bovendien ligt de nadruk op persoonlijke begeleiding en gemeenschappelijke betrokkenheid. Door de kleinschalige opzet kan slechts een beperkt aantal gedetineerden gebruikmaken van deze aanpak. Bovendien komen enkel personen met een laag veiligheidsrisico in aanmerking voor plaatsing, wat het risico op orde- en veiligheidsproblemen verkleint (Federale overheidsdienst justitie, z.d.).

Het detentiehuis in Kortrijk illustreert een benadering waarbij rehabilitatie en re-integratie centraal staan. De unieke kenmerken en de onderliggende filosofie bieden waardevolle inzichten voor de toekomstige ontwikkeling van gevangenisarchitectuur. De ruimtelijke indeling van het gebouw en de inrichting van de kamers verschillen eveneens van traditionele gevangenissen. Hoewel de kamers relatief eenvoudig zijn ingericht, bieden ze meer ruimte dan de gemiddelde cel in een klassieke penitentiaire instelling. De gemeenschappelijke ruimtes, zoals de woon- en leefruimtes (afbeelding 8), zijn ontworpen in een huiselijke sfeer, waardoor de sociale interactie tussen bewoners wordt gestimuleerd. Doordat bewoners vooraf een grondige screening ondergaan voordat zij in het detentiehuis geplaatst worden, ontstaan er meer mogelijkheden voor interieurontwerp en veiligheidsmaatregelen (Federale overheidsdienst justitie, z.d.). Hoewel dergelijke aanpassingen in een reguliere gevangenis setting minder haalbaar zijn binnen individuele cellen, kunnen ze wel als inspiratie dienen voor de inrichting van de gemeenschappelijke ruimtes zoals de gemeenschappelijke keuken.

Afbeelding 7: Detentiehuis Kortrijk, 2022

Afbeelding 8: Leefgedeelte Detentiehuis Kortrijk, 2022

2.5.2.

TRANSITIEHUIZEN

Een transitiehuis (afbeelding 9) is een samenwerking tussen verschillende instanties, waaronder psychologen, sociale werkers en criminologen, die samen de deelnemers ter plaatse ondersteunen. Dit initiatief is voortgekomen uit het masterplan 'Gevangenis en internering' door de Federale Overheidsdienst Justitie (2016). Het masterplan heeft als doel gedetineerden beter te laten terugkeren naar de maatschappij door middel van een gedifferentieerd detentiebeleid (Transitiehuisen, z.d.).

De Federale Overheid koos de naam 'Sterkhuis', een samenwerkingsverband tussen G4S Care en Exodus Nederland om dit project te realiseren. Dit partnerschap stelt een deskundig team samen om de gedetineerden in het transitiehuis te begeleiden en te ondersteunen. Het transitiehuis werkt nauw samen met verschillende partijen, zoals het Gevangeniswezen, de lokale politie, het lokale bestuur en de moedergevangenis van het huis. Daarnaast heeft het samenwerkingsverbanden met verschillende partnergevangenis, van waaruit gedetineerden kunnen worden geplaatst. De samenwerking vereist transparante communicatie en wederzijds vertrouwen tussen alle betrokkenen. Het eerste transitiehuis opende op 9 september 2019 in Mechelen, gevolgd door de opening van het transitiehuis in Gentbrugge. Het biedt een belangrijke schakel in het bevorderen van de re-integratie van gedetineerden, door hen intensief te begeleiden en hen in een gestructureerde omgeving (afbeelding 10) voor te bereiden (Transitiehuisen, z.d.).

Kort samengevat geeft Peeters (2024) aan dat transitiehuisen er zijn voor gedetineerden die een lange tijd gevangen hebben gezeten. Ze dienen als tussenstap naar hun vrijlating en bieden een re-integratieproject waarin gedetineerden geleidelijk hun vrijheid terugwinnen en zich opnieuw leren te oriënteren in de samenleving. Dit verschilt van detentiehuisen, die gericht zijn op het snel helpen van kortgestraften om weer op het juiste pad te komen (Peeters, 2024).

Afbeelding 9: Transitiehuis Leuven, 2024

Afbeelding 10: Kamer transitiehuis Mechelen, 2022

2.5.3.

INNOVATIEVE GEVANGENISONTWERPEN: FOCUS OP RE-INTEGRATIE EN REHABILITATIE

Kijken naar positieve en hoopvolle voorbeelden van gevangenisontwerpen is van cruciaal belang voor het verbeteren van het gevangenisstelsel. Het ontwerp van gevangenissen kan bijdragen aan een meer humane en effectieve benadering van strafrecht, die niet alleen gericht is op straffen, maar ook op herstel in de samenleving. Het inspireert beleidsmakers, ontwerpers en de samenleving om gevangenissen te zien als plekken waar herstel en hoop mogelijk zijn, in plaats van als onherstelbare instellingen die alleen bedoeld zijn voor straf (Linthout, 2004).

2.5.3.1.

PROJECTBESCHRIJVING: THE BASTOY PRISON - NOORWEGEN

De Bastøy gevangenis (1982), gelegen op Bastøy-eiland in Noorwegen, is een open gevangenis met een lage beveiliging die bekendstaat om zijn rehabilitatie gerichte benadering. In tegenstelling tot traditionele gevangenissen, wonen de 115 mannelijke gedetineerden in houten cottages (afbeelding 11) en werken ze op de gevangenisboerderij. Ze hebben toegang tot activiteiten zoals paardrijden, vissen, tennis en langlaufen. Deze benadering zorgde voor een opmerkelijk lage recidive van 16%, vergeleken met het Europese gemiddelde van ongeveer 70% (Deruyck, 2016).

De gevangenis heeft geen omheining en wordt beschouwd als een van de meest liberale gevangenissen ter wereld. Gedetineerden en bewakers onderhouden een respectvolle relatie en 's nachts blijven slechts vijf bewakers op het eiland om toezicht te houden op de meer dan honderd gedetineerden. Ze hebben een internationale erkenning gekregen voor de humane benadering van detentie. In 2014 ontving de gevangenis de Blanche Major Reconciliation Prize voor het bevorderen van menselijke waarden en tolerantie (Deruyck, 2016).

In "Detentie in een open of halfopen gevangenis: een vergelijkende studie" onderzoekt Sarah Deruyck (2016) de humane behandeling van gedetineerden in Noorwegen, met specifieke aandacht voor de Bastøy gevangenis. Half open gevangenissen bieden gedetineerden meer vrijheid en verantwoordelijkheid. Activiteiten zoals werken op de boerderij, paardrijden en vissen bevorderen niet alleen de re-integratie, maar ook de persoonlijke ontwikkeling van de gedetineerden. Deruyck concludeert dat de Noorse aanpak effectief is in het bevorderen van de re-integratie van gedetineerden en het verminderen van recidive. Ze pleit voor een heroverweging van het Belgische gevangenisbeleid, met nadruk op de humane benadering en re-integratie van gedetineerden (Deruyck, 2016).

Afbeelding 11: Houten cottage Bastoy gevangenis, Marco Di Lauro, 2011

2.5.3.2.

PROJECTBESCHRIJVING: STORSTROM PRISON - DENEMARKEN

Storstrøm Prison (afbeelding 12) is ontworpen in 2017 door het Deense architectenbureau C.F. Møller. Het is een van de modernste en meest humane gevangenissen ter wereld. Gelegen in Denemarken, is de gevangenis ontworpen met als doel rehabilitatie te bevorderen door middel van een innovatieve en mensgerichte aanpak van detentie (Archdaily, 2017).

De architectuur combineert veiligheid met een open en transparante omgeving, waarbij natuurlijke materialen en daglicht een belangrijke rol spelen. De gevangenis heeft groene binnenplaatsen (afbeelding 13), brede gangen en privéruimtes voor de gedetineerden. Elke cel is voorzien van grote ramen (afbeelding 14), natuurlijk licht en een eigen badkamer. Daarnaast hebben gedetineerden toegang tot gedeelde keukens, sportfaciliteiten en onderwijsruimtes, wat sociale interactie stimuleert en wordt er gebruik gemaakt van geavanceerde technologie voor toezicht, gecombineerd met een lage bewegingsintensiteit om een veilige maar niet onderdrukkende omgeving te creëren (Archdaily, 2017).

Het gebouw is ontworpen met duurzame materialen en energie-efficiënte systemen, zoals zonne-energie en regenwateropvang. Storstrøm Prison richt zich op het verlagen van recidivecijfers door gedetineerden voor te bereiden op hun terugkeer in de samenleving (Archdaily, 2017).

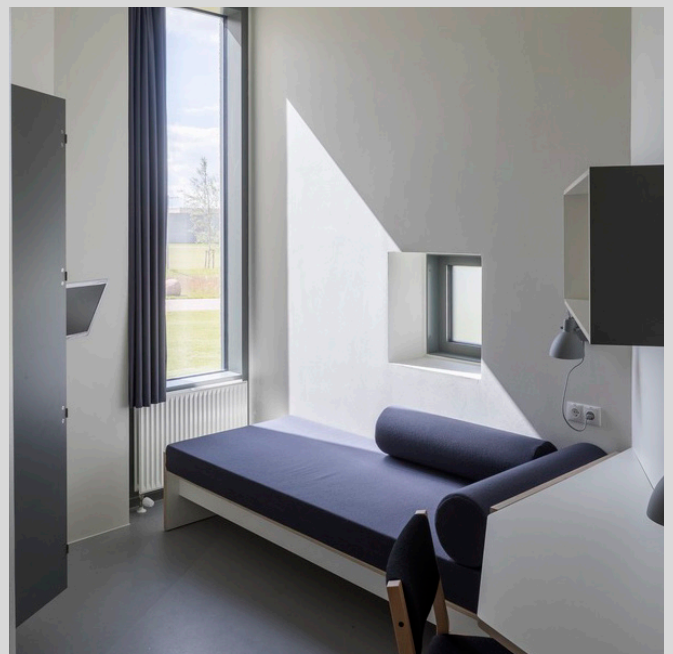
Afbeelding 12: Luchtfoto Storstrøm Prison, Torben Eskerod, 2017

Afbeelding 13: Groene binnenplaats Storstrøm Prison, Torben Eskerod, 2017

Afbeelding 14: Cel Storstrøm Prison, Torben Eskerod, 2017

2.5.4.

CONCLUSIE: GEVANGENIS ALTERNATIEVEN MET EEN HUMANE BENADERING

Samenvattend blijkt dat door het creëren van een huiselijke sfeer, sociale ruimtes en gebruik van natuurlijke elementen, het interieurontwerp van gevangenen kan bijdragen aan de geestelijke gezondheid van gedetineerden en hun voorbereiding op een succesvolle terugkeer in de samenleving. Detentiehuizen bieden een kleinschalige en huiselijke omgeving. De afwezigheid van tralies en de aanwezigheid van persoonlijke kamers bevorderen een gevoel van autonomie en verantwoordelijkheid, terwijl het ontwerp van gemeenschappelijke ruimtes sociale interactie aanmoedigt (Federale overheidsdienst justitie, z.d.). Transitiehuizen bieden een gestructureerde omgeving waarin gedetineerden zich kunnen voorbereiden op een zelfstandig leven, terwijl detentiehuizen gericht zijn op een snelle re-integratie van kortgestraften (Peeters, 2024). Innovatieve gevangenisontwerpen leggen de nadruk op open omgevingen die gebruik maken van natuurlijke materialen en daglicht. Deze gevangenen bieden gedetineerden privéruimtes en gemeenschappelijke ruimtes, wat bijdraagt aan hun welzijn en sociale interactie bevordert (Deruyck, 2016; Archdaily, 2017).

2.5.5.

GROENE GEVANGENISSEN

Jewkes en Moran (2015) onderzoeken in hun artikel “The Paradox of the ‘Green’ Prison” hoe de integratie van duurzaamheid in gevangenisontwerpen invloed kan hebben op het welzijn van gedetineerden. Ze bespreken de zogenaamde “groene gevangenissen”, die gericht zijn op het verminderen van de ecologische voetafdruk van detentie-inrichtingen. Hoewel deze ontwerpen duurzame en milieuvriendelijke elementen bevatten, zoals energie-efficiëntie en het gebruik van natuurlijke materialen, werpen de auteurs een kritische blik op de vraag of deze maatregelen werkelijk bijdragen aan het welzijn van gedetineerden (Jewkes & Moran, 2015).

Het artikel van Jewkes en Moran (2015) benadrukt dat de focus op duurzaamheid niet mag afleiden van de noodzaak om gevangenissen ook menselijker te maken. De auteurs zeggen dat, hoewel het milieu een belangrijk aspect is, de fysieke omgeving van een gevangenis ook psychologische gevolgen heeft voor de gedetineerden. Ze stellen dat gevangenissen, zelfs wanneer ze milieuvriendelijk zijn ontworpen, nog steeds schadelijk kunnen zijn voor het welzijn van de bewoners als ze niet rekening houden met humane ontwerpprincipes, zoals voldoende ruimte, sociale interactie en natuurlijke verlichting. Het artikel benadrukt daarom de paradox tussen het streven naar ecologische duurzaamheid en de noodzakelijke aandacht voor de geestelijke gezondheid en rehabilitatie van gedetineerden (Jewkes & Moran, 2015).

2.5.5.1.

GEVANGENISTUINEN: GROENE RUIMTES VOOR REHABILITATIE

In de gevangenissen van Leuven Centraal en Hasselt in België zijn tuinen (afbeelding 15) aangelegd om het welzijn van gedetineerden te verbeteren. Hierbij ligt de focus niet op een duurzaam gevangenisontwerp, maar op het belang van tuinen als therapeutische ruimtes. Het project, gestart in samenwerking met de organisatie Terra Therapeutica, biedt een rustgevende ruimte waar gedetineerden hun talenten kunnen tonen en kunnen genieten van de natuur. In Leuven is de tuin ontworpen voor levenslang gedetineerden, met fruitbomen, bloemen en zitbanken. In Hasselt worden de wandelpaden van de drugsvrije en vrouwenafdelingen vergroend, met verhoogde bakken en participatief tuinontwerp, gericht op re-integratie en gezondheid (Openbaar Groen, 2020).

Afbeelding 15: Gevangenistuin Leuven Centraal, Karel Hemerijckx, 2020

2.5.6.

ORGANISATIES DIE ZICH INZETTEN VOOR HUMANE DETENTIE

Er zijn organisaties die benadrukken dat een goed ontworpen gevangenis omgeving kan bijdragen aan psychische gezondheid, re-integratie en rehabilitatie, wat op lange termijn kan helpen om recidive te verminderen. Door te pleiten voor voldoende ruimte, sociale interactie en natuurlijke verlichting, dragen deze organisaties bij aan een benadering die de menselijke waardigheid respecteert en focus legt op veiligheid en efficiëntie van het strafstelsel (Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, z.d.).

2.5.6.1.

AMNESTY INTERNATIONAL

Amnesty International strijdt voor de bescherming van mensenrechten wereldwijd. Ze zetten zich in voor de beëindiging van onterecht gevangen zetten, marteling en doodstraffen en pleiten voor gerechtigheid voor slachtoffers van mensenrechtenschendingen. De organisatie werkt ook aan het bevorderen van vrijheid van meningsuiting, het recht op asiel en de rechten van vluchtelingen, vrouwen en kinderen. Door wereldwijd campagne te voeren, proberen ze de regeringen verantwoordelijk te houden voor hun acties en te zorgen voor positieve veranderingen (Amnesty International, z.d.).

2.5.6.2.

DE RODE ANTRACIET

De term "Rode Antraciet" verwijst naar een Belgische politieke beweging die zich richt op het behoud van de rechten van gedetineerden en het verbeteren van de gevangenisomstandigheden. De groep pleit voor hervormingen binnen het Belgische strafstelsel, met de nadruk op menselijke waardigheid, rehabilitatie en het verminderen van overbevolking in gevangenissen. Ze zetten zich ook in voor een meer sociale en humane benadering van detentie (De Rode Antraciet, z.d.).

2.6.

CONCLUSIE LITERATUURSTUDIE

Uit deze literatuurstudie blijkt dat het straf- en gevangenisstelsel in Europa een ingrijpende evolutie heeft doorgemaakt, waarbij de focus verschoof van fysieke pijn en publieke vernedering naar rehabilitatie en proportionaliteit (Verhofstadt, 2014). Gedachten van denkers zoals Cesare Beccaria (1764) en Michel Foucault (1975) hebben bijgedragen aan een diepgaande reflectie over straf en opsluiting, waarbij controle en disciplineren een steeds belangrijkere rol kregen.

In de hedendaagse context worstelen gevangenen echter met structurele problemen zoals overbevolking en mensonwaardige omstandigheden, zowel op Belgisch als internationaal niveau (Lefranc & Van Damme, 2024). Dit benadrukt de dringende noodzaak om gevangenen niet enkel als strafinstellingen te zien, maar ook als plaatsen van rehabilitatie en maatschappelijke re-integratie.

De fysieke omgeving van gevangenen (afbeelding 16) heeft daarbij een aanzienlijke invloed op de geestelijke gezondheid van gedetineerden. Traditionele gevangenen, gekarakteriseerd door isolatie en beperkte sociale interactie, dragen bij aan psychische problemen zoals depressie en angst, wat niet alleen het welzijn van gedetineerden beïnvloedt, maar ook hun re-integratie belemmert (Haney, 2003). Alternatieve detentiemodellen zoals detentiehuisen en transitiehuisen tonen echter aan dat een humane benadering van opsluiting zorgt voor een betere re-integratie en lagere recidivecijfers. Kleinschalige en meer huiselijke omgevingen (afbeelding 17), met nadruk op sociale interactie, zelfstandigheid en begeleiding, bevorderen de geestelijke gezondheid en helpen gedetineerden om beter terug te keren in de samenleving (Federale Overheidsdienst Justitie, z.d.).

Innovatieve gevangenisontwerpen, zoals Bastøy Prison in Noorwegen en Storstrøm Prison in Denemarken, onderstrepen het belang van natuurlijke materialen, open ruimtes en sociale structuren (afbeeldingen 18 en 19) in het detentieproces. Deze gevangenen zijn voorbeelden van hoe een meer open omgeving kan bijdragen aan het welzijn van gedetineerden. Daarnaast kunnen groene gevangenen, die natuur en duurzame ontwerpprincipes integreren, bijdragen aan stressvermindering en persoonlijke groei, wat het welzijn en de rehabilitatie van gedetineerden bevordert (Jewkes & Moran, 2015). Hoewel ecologische duurzaamheid alleen niet voldoende is om detentie menselijker te maken, vormen groene ruimtes zoals gevangenuitendings (afbeelding 20) een waardevolle aanvulling (Openbaar Groen, 2020).

Hoewel de literatuur duidelijk aantoont dat de fysieke omgeving en het detentiemodel een aanzienlijke impact hebben op het welzijn en de re-integratiekansen van gedetineerden, blijft de vraag hoe deze inzichten zich vertalen naar het Belgische gevangenisstelsel.

Afbeelding 16: Cel gevangenis Hasselt, z.d.

Afbeelding 18: Sociale structuren Bastøy Prison, 2012

Afbeelding 20: Gevangenuituin Hasselt, 2022

Afbeelding 17: Detentiehuis Kortrijk, z.d.

Afbeelding 19: Meditatieruimte Storstrøm Prison, 2017

EMPIRISCH ONDERZOEK

In dit hoofdstuk wordt het empirisch onderzoek besproken. De gevangenis van Hasselt wordt als case study geanalyseerd. Daarnaast informeer ik over observaties die werden uitgevoerd in de gevangenis van Hasselt en de politiecellen van Tongeren. Tenslotte werden ook interviews afgenomen met zowel gevangenisbewakers als gedetineerden.

Omdat er nog veel ruimte is voor verbetering in de gevangenis van België, ligt de focus van het empirisch onderzoek niet op detentie- en transitiehuizen, maar op de typologie van gevangenis zelf. Dat is ook de typologie waar in de masterproef rond wordt gewerkt.

Een gevangenis is een streng beveiligde omgeving, wat het uitvoeren van onderzoek moeilijk maakt en de nodige ethische overwegingen met zich meebrengt. Na overleg met de beveiligingsinstanties van de gevangenis, werd het mogelijk om een beveiligde rondleiding te krijgen, waarbij opmetingen en foto's uitsluitend mochten worden gemaakt wanneer dit werd toegestaan. Desondanks bevat de case study, gezien de aard van de thematiek, geen gedetailleerde grondplannen.

03

3.1.

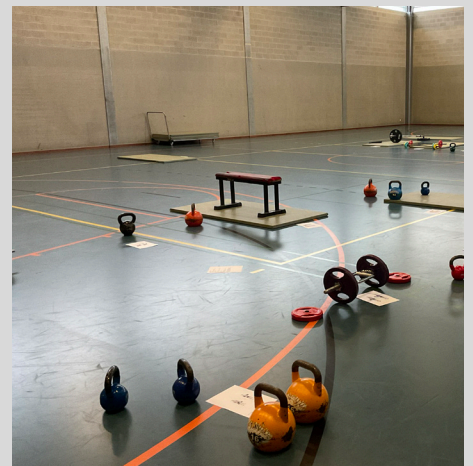
CASE STUDY: GEVANGENIS HASSELT

De gevangenis van Hasselt (afbeelding 21) werd geopend in 2005 en functioneert zowel als arrest- als strafhuis voor mannelijke en vrouwelijke gedetineerden. De instelling is ontworpen met een focus op humane detentie en rehabilitatie en beschikt over verschillende afdelingen zoals de afdeling voor vrouwelijke gedetineerden, de drugvrije afdeling en de de-radex afdeling. Deze afdeling is bedoeld voor sterk geradicaliseerde gedetineerden, die worden afgezonderd om negatieve beïnvloeding van andere gedetineerden te voorkomen (Federale Overheidsdienst Justitie, 2023).

De Regie der Gebouwen geeft aan dat de plannen voor een nieuwe gevangenis in Limburg ontstonden in de jaren '60, met als doel de verouderde gevangenissen in Hasselt en Tongeren te vervangen. Door de overbevolkingsproblematiek en de noodzaak aan moderne detentie werd het project gerealiseerd. Er zijn verschillende secties aanwezig die met elkaar verbonden zijn via een centrale gang en de belangrijkste faciliteiten omvatten. Zo heb je het inkom- en bezoekersgebouw. Hier kom je als bezoeker binnen en vinden de eerste administratieve procedures plaats. De vrouwenvleugel is een aparte afdeling specifiek voor de vrouwelijke gedetineerden. Ook de technische vleugel bevat essentiële faciliteiten zoals een wasserij, onderhoudswerkplaatsen, een grootkeuken, een bibliotheek, fitnessruimte en bezinningsruimte. Daarnaast zijn er werkplaatsen met een ruimte van ongeveer 4000 m² waar gedetineerden arbeid kunnen verrichten. Ook is er ruimte voorzien voor sport en recreatie in de sporthal (afbeelding 22). De belangrijkste sectie is het cellencomplex. Die bestaat uit drie vleugels met elk vier niveaus en een centrale toezichtkern (Regie der Gebouwen, 2023).

Afbeelding 21: Gevel gevangenis Hasselt, 2025

Afbeelding 22: Sporthal gevangenis Hasselt, 2025

Afbeelding 23: Tuin gevangenis Hasselt, Rudi De Cock, 2025

Veiligheid is een primair aandachtspunt. In oktober 2024 werd een overheidsopdracht gepubliceerd voor de vernieuwing van de zwakstroominstallatie, waaronder bewakingscamera's, communicatiesystemen en brandmeldsystemen. De toewijzing van deze opdracht wordt verwacht in de tweede helft van 2025 (Regie der Gebouwen, 2024).

Er wordt niet enkel aandacht besteed aan beveiliging en detentie, maar ook aan rehabilitatie en maatschappelijke re-integratie. In 2022 werd bijvoorbeeld een bezoekerstuin (afbeelding 23) aangelegd, mede gerealiseerd door gedetineerden. Deze tuin biedt een groene en ontspannen omgeving voor ontmoetingen tussen gedetineerden en hun families, met specifieke aandacht voor kinderen (DC, 2022). Dergelijke initiatieven sluiten aan bij wetenschappelijke bevindingen over de positieve effecten van groene ruimtes op het mentale welzijn van gedetineerden (Söderlund & Newman, 2017).

De gevangenis van Hasselt vertegenwoordigt een moderne gevangenis waarin veiligheid en humane detentie hand in hand gaan. Door investeringen in infrastructuur, veiligheid en rehabilitatieprogramma's speelt de gevangenis in op de behoeften van zowel de gedetineerden als de bredere samenleving (Regie der Gebouwen, 2024).

3.2.

OBSERVATIES

Dit hoofdstuk richt zich op het verslag van persoonlijke observaties in zowel de politiecel van Tongeren als de gevangenis van Hasselt. Daarbij worden zowel objectieve vaststellingen als subjectieve ervaringen gerapporteerd. Het hoofdstuk sluit af met een overzicht van de elementen uit de literatuurstudie die in deze context worden besproken.

Afbeelding 24: Politiebureau Tongeren, 2024

Afbeelding 25: Politiecellen Tongeren, 2024

Afbeelding 26: Gevangenis Hasselt, 2024

3.2.1.

OBSERVATIE POLITIECEL TONGEREN

Op 12 november 2024 werd gedurende twee uur een observatie uitgevoerd in een cel van het politiebureau van Tongeren (afbeelding 24). De hoofdinspecteur vertelde dat het verschil tussen een tijdelijke politiecel en een gevangenis cel voornamelijk ligt in de duur en functie van de opsluiting. Een politiecel (afbeelding 25) wordt gebruikt voor kortdurende detentie, tot 24 uur, terwijl een gevangenis cel (afbeelding 26) bedoeld is voor langduriger detentie.

3.2.1.1.

OBJECTIEVE ERVARING

Bij het betreden van de cel (afbeelding 27) viel de steriele inrichting op door de combinatie van witte wanden, een grijze vloer en een donkere leren matras. De aanwezigheid van een beveiligingscamera duidt op een inrichting die gericht is op toezicht en controle (schets 1). Wat direct opviel was de akoestiek zoals de geluiden van de afzuiging van de ventilatie (schets 2), afgewisseld met het geluid van agenten die buiten de cel aan het praten waren.

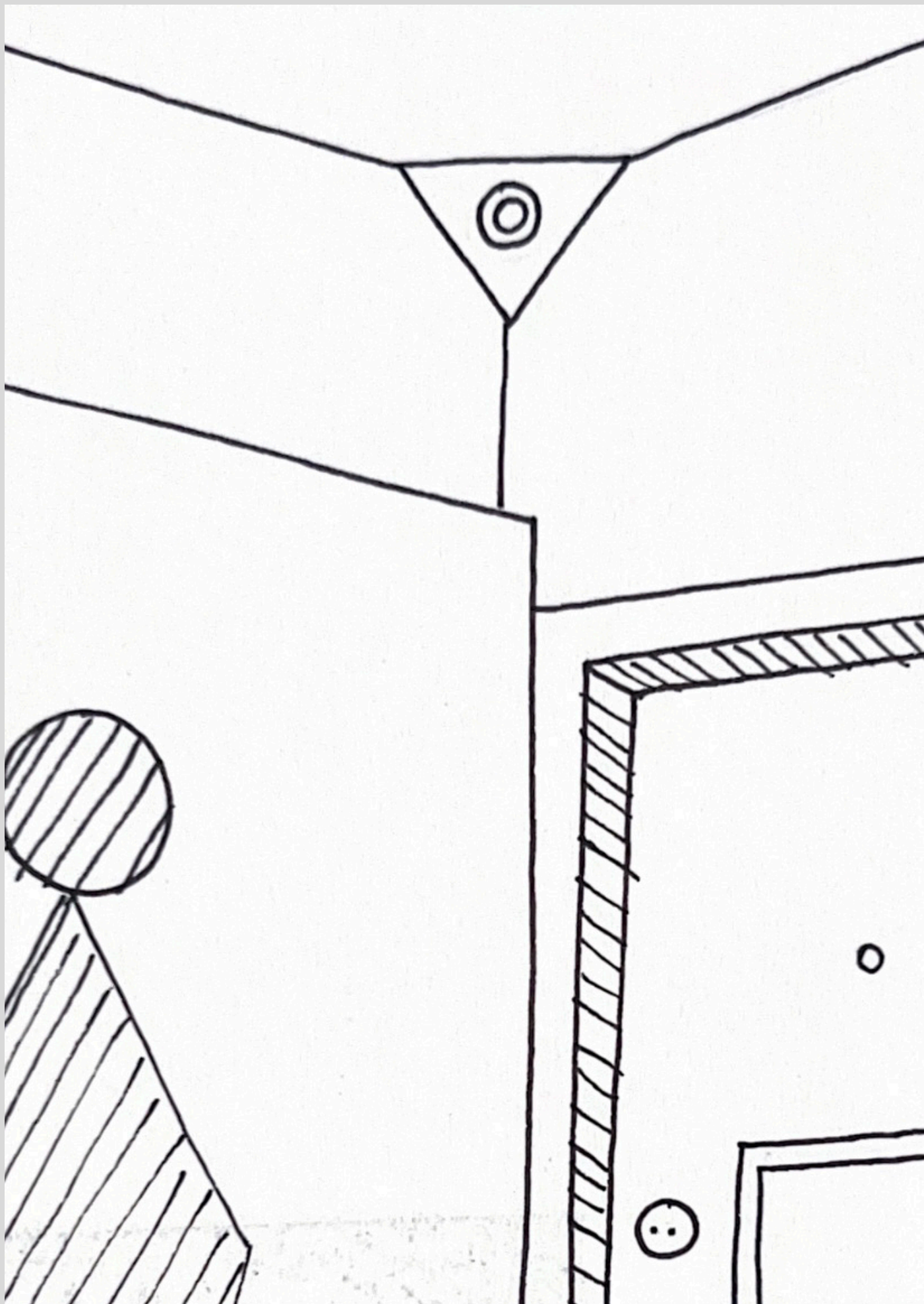
In de cel bevond zich een inox toilet zonder toiletbril (afbeelding 28). Dit was ontworpen om gebruik door de gedetineerden te beperken, zodat zij niet in staat zouden zijn om bijvoorbeeld drugs door het toilet te spoelen. Het toilet kon enkel vanaf de buitenkant van de cel worden doorgespoeld. De afwezigheid van toiletpapier zorgde ervoor dat men dit moest aanvragen bij de bewakers. Dit geldt ook voor andere basisbehoeften, zoals een zakje voor vrouwelijke hygiëneproducten. Er was geen daglicht aanwezig waardoor het interieur uitsluitend werd verlicht door neutraal kunstlicht (schets 3).

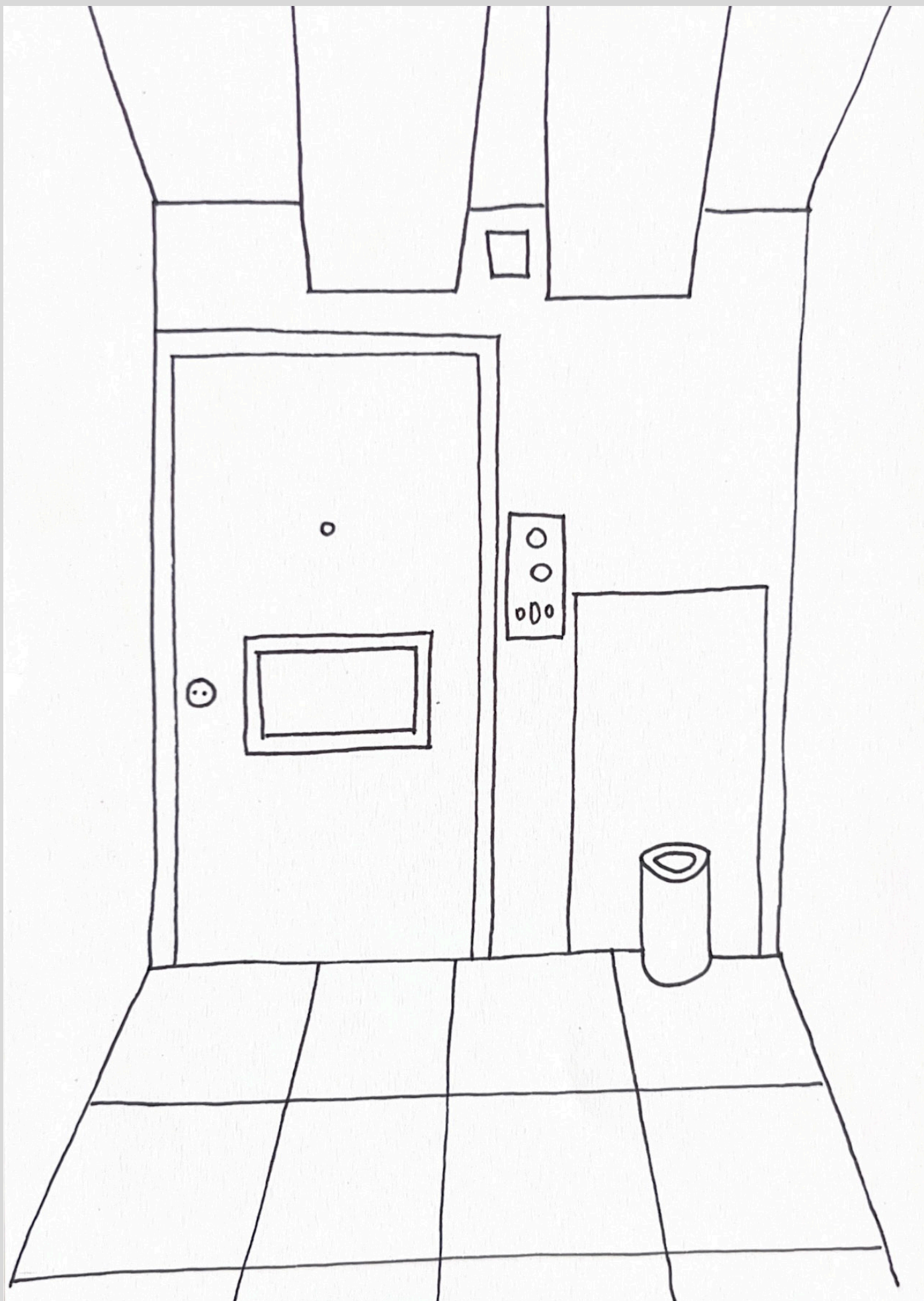
Afbeelding 27: Politiecel Tongeren, 2024

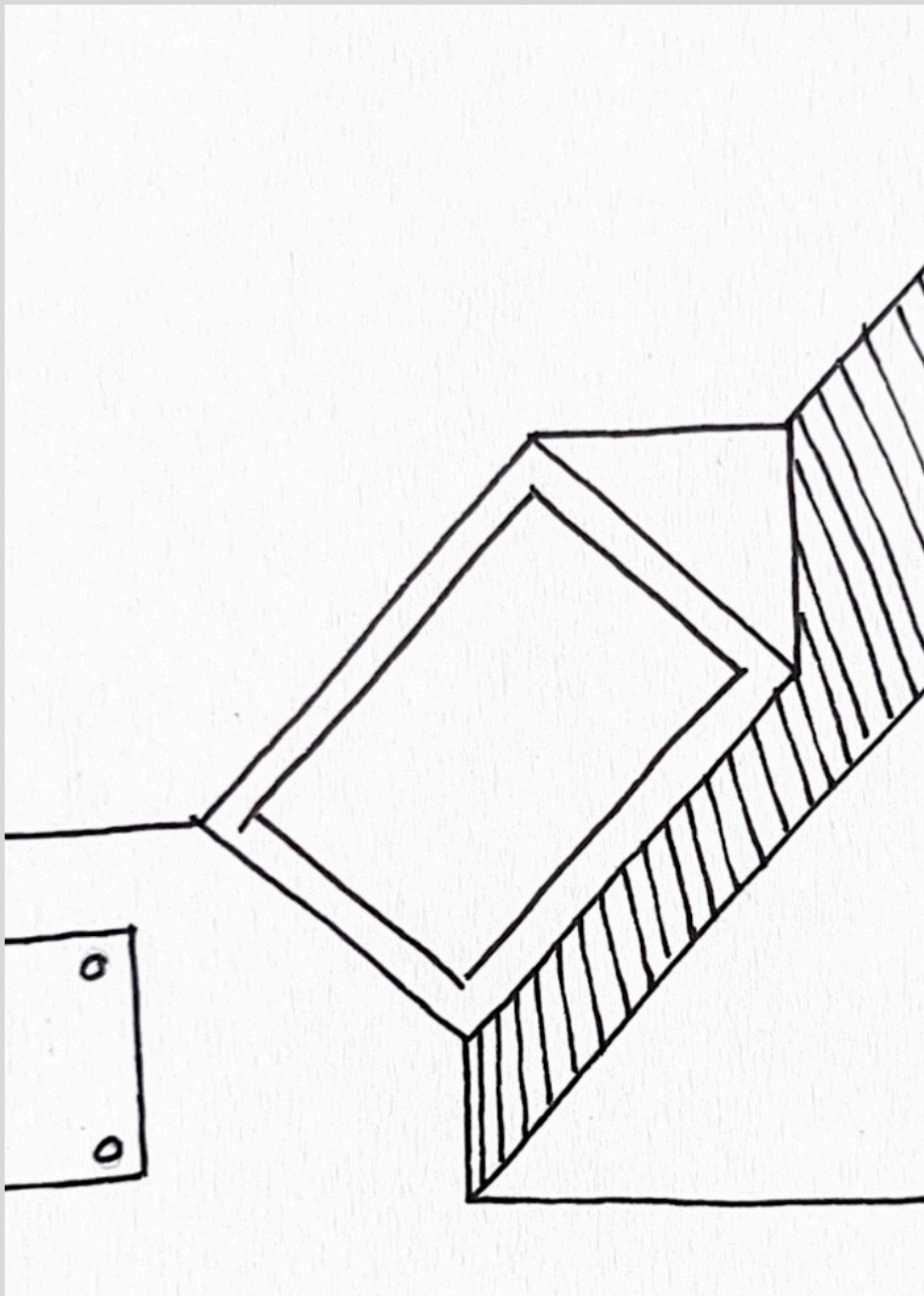
Afbeelding 28: Toilet politiecel Tongeren, 2024

Schets 1: Schets hoek van cel met camera, ter plaatse gemaakt, 2024

Schets 2: Schets zicht vanuit bed, ter plaatse gemaakt, 2024

Schets 3: Schets van verlichting, ter plaatse gemaakt, 2024

3.2.1.2.

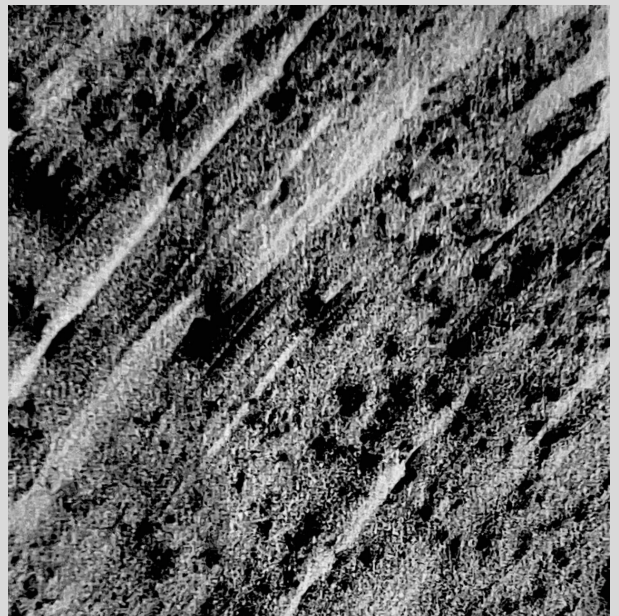
SUBJECTIEVE ERVARING

Om de ruimte iets comfortabeler te maken, besloot ik mijn schoenen uit te trekken. Ik merkte al snel de aangename warmte van de vloer op. Dit was een belangrijk aspect, aangezien gedetineerden zich vaak volledig moeten uitkleden voordat zij de cel mogen binnengaan. Het gevoel van warmte op de vloer bood een klein beetje troost in de verder kille omgeving. De matras was een dunne, 12 cm dikke laag van donkerblauw leer, wat voor mij associaties opriep met politie.

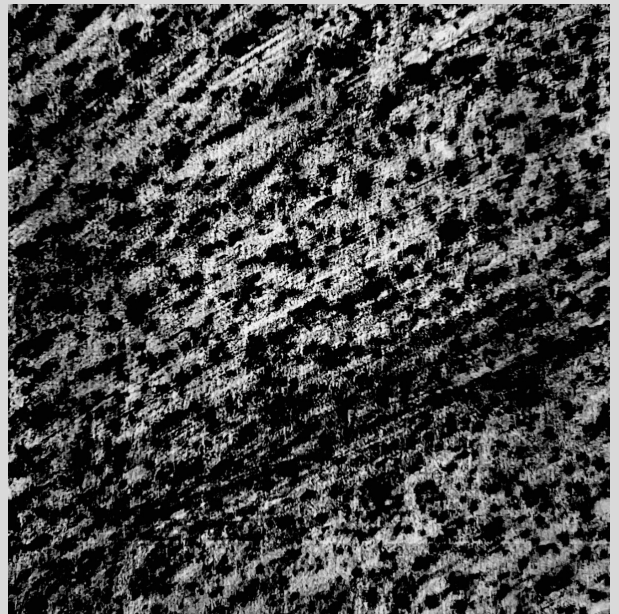
De ruwheid van het plafond (frottage 1) bracht tegenstrijdige gedachten naar boven. Enerzijds had het de uitstraling van een bunker. Anderzijds leek het patroon van de ruwheid op de golven van de zee, wat een subtiele suggestie van vrijheid of beweging gaf, maar deze associatie werd snel verdreven door de algehele sfeer van de ruimte.

Qua materialen viel vooral het gebruik van inox op voor de deur en het toilet, terwijl de muren en het plafond bedekt waren met ruw en wit pleisterwerk (frottage 2). Het beton onder het bed, evenals de keramische tegels op de vloer (frottage 3), voegden een onpersoonlijk, functioneel element toe aan de ruimte. De kleuren aanwezig in de cel waren voornamelijk wit, grijs, donkerblauw, met een klein vleugje rood, geel en zwart.

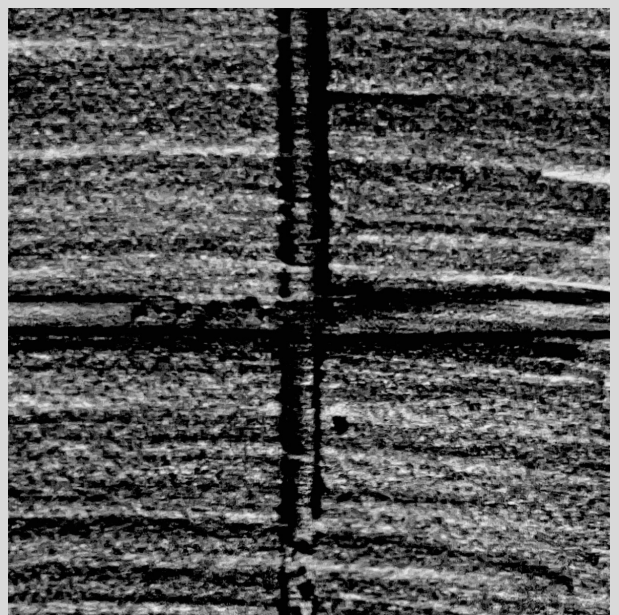
Het laatste uur besloot ik stil te zitten en het gevoel van de ruimte verder in mij op te nemen om zo beter te begrijpen hoe gedetineerden zich zouden kunnen voelen in deze omgeving. Wat vooral duidelijk werd, was dat de inrichting van de cel vooral gericht was op controle en beperking. Het interieur had geen humane benadering, maar gaf eerder een sterk gevoel van gevangenschap.

Frottage 1: Frottage plafond, 2024

Frottage 2: Frottage muur, 2024

Frottage 3: Frottage vloer, 2024

3.2.1.3.

CONCLUSIE OBSERVATIE POLITIECEL TONGEREN

Op basis van de observatie in Tongeren kunnen verschillende belangrijke inzichten worden meegenomen bij het ontwerpen van een gevangenis die niet alleen gericht is op veiligheid en controle, maar ook op het bevorderen van het welzijn van gedetineerden. Een van de belangrijkste aspecten is het gebrek aan daglicht. De cel in Tongeren had geen ramen, wat het gevoel van isolatie versterkte. Dit gebrek aan natuurlijk licht kan bijdragen aan een verstoord dag- en nachtritme, wat het psychologische welzijn van gedetineerden negatief beïnvloedt (U.S. department of justice, 1988). Bij het ontwerpen van een gevangenis is het essentieel om natuurlijk licht te integreren door middel van grote ramen of lichtkoepels.

Een ander belangrijk aspect is de persoonlijke ruimte. De cel had een steriele uitstraling met een harde, leren matras en weinig ruimte voor persoonlijke expressie. Gedetineerden moeten zich kunnen terugtrekken in een omgeving die niet alleen veilig is, maar ook het gevoel van menselijkheid behoudt. Het gebruik van zachtere materialen kan bijdragen aan een meer verzorgde omgeving en een persoonlijke ruimte (Haney, 2003). De mogelijkheid om kleine persoonlijke bezittingen te bewaren, biedt gedetineerden de kans om hun identiteit te behouden, wat essentieel is voor hun rehabilitatie.

De akoestiek in de cel was ook een aandachtspunt. Het constante geluid van de ventilatie en de gesprekken buiten de cel versterkten, zoals ik zelf ervaarde, het gevoel van isolatie. Het creëren van betere geluidsisolatie kan door het gebruik van akoestische materialen in de muren en plafonds. Sanitaire voorzieningen spelen eveneens een belangrijke rol. Voor een humane gevangenisomgeving is het belangrijk om privétoiletten te voorzien, die standaardvoorzieningen zoals de mogelijkheid om het toilet zelf door te spoelen bieden.

Veiligheid blijft uiteraard een prioriteit, maar toch moet er een balans zijn tussen controle en welzijn. De inrichting van de cel in Tongeren was sterk gericht op controle, met weinig ruimte voor persoonlijke vrijheid. Een gevangenisontwerp zou ruimte moeten bieden voor autonomie, zoals veilige opbergmogelijkheden voor persoonlijke bezittingen en gemeenschappelijke ruimtes waar gedetineerden kunnen interageren.

Gezondheid en welzijn moeten centraal staan, maar in Tongeren was er weinig ruimte voor fysiek of mentaal herstel, wat de algehele ervaring negatief beïnvloedde. Het ontwerp moet beweeg- en recreatieruimtes bieden, evenals gemeenschappelijke ruimtes voor sociale interactie. Het aanbieden van fitnessfaciliteiten en groenvoorzieningen kan bijdragen aan een betere lichamelijke gezondheid, terwijl educatieve en creatieve ruimtes gedetineerden de mogelijkheid bieden om hun mentale welzijn te verbeteren (Federale overheidsdienst justitie, z.d.). Qua materialen en kleuren viel op dat de cel een harde, klinische uitstraling had door het gebruik van inox, ruw pleisterwerk en beton. Het gebruik van warme materialen zoals hout of textiel, in combinatie met rustgevendende kleuren zoals blauwtinten, groen of aardetinten, kunnen bijdragen aan een humanere omgeving (Haney, 2003).

Hoewel de observatie in Tongeren waardevolle inzichten kan bieden voor het ontwerpen van een meer humane gevangenisomgeving, moet benadrukt worden dat de context ervan verschilt. De cel in Tongeren is geen reguliere gevangiscel, maar een tijdelijke politiecel waar men maximaal 24 uur verblijft. Deze ruimtes zijn in eerste instantie ontworpen met het oog op functionele detentie en maximale controle op korte termijn, niet op comfort of welzijn. Juist omwille van die korte aard zijn ze vaak nog krappere en meer gericht op isolatie dan gevangiscellen. Toch kan dit, ondanks de korte duur, ook een impact hebben op het mentale en fysieke welzijn.

Het contrast tussen tijdelijke en langdurige detentie-omgevingen maakt duidelijk hoe belangrijk het is om zelfs in voorlopige detentie rekening te houden met fundamentele mensenrechten. Wanneer zelfs een korte opsluiting als traumatisch wordt ervaren, onderstreept dit des te meer de noodzaak om ook in gevangenissen verder te denken dan louter opsluiting en voluit te investeren in een mensgerichte omgeving.

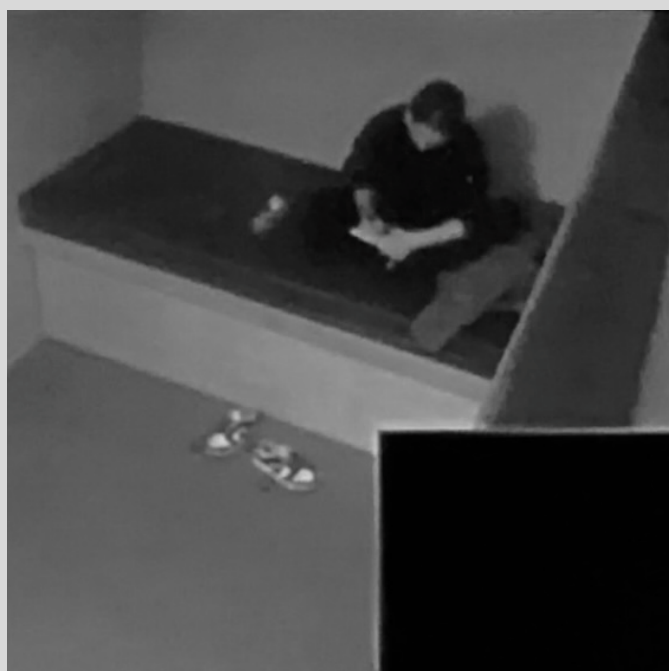
Camerabeelden observatie politiecel, 2024

Camerabeelden observatie politiecel, 2024

Camerabeelden observatie politiecel, 2024

Camerabeelden observatie politiecel, 2024

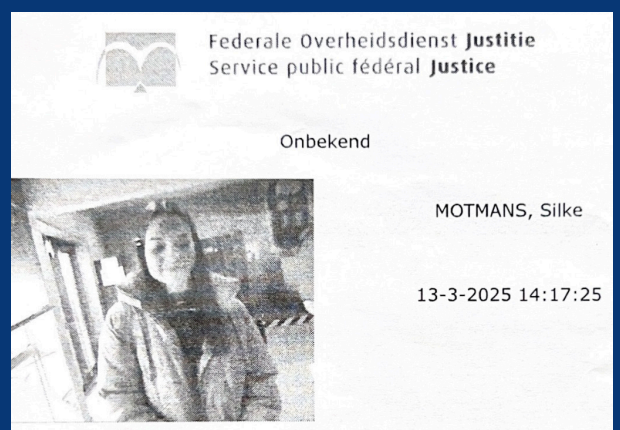
3.2.2.

OBSERVATIE GEVANGENIS HASSELT

Tijdens het bezoek aan de gevangenis van Hasselt op 13 maart 2025 (afbeelding 29) vond de toegang plaats via de hoofdingang, waar een gesloten deur automatisch opende na het horen van een signaal. Na binnenkomst volgde een verplichte registratie (afbeelding 30) en een veiligheidscontrole, waaronder de metaaldetector en het opbergen van persoonlijke bezittingen zoals een vouwmeter, een boekje, een iPad en een pen. Deze mochten worden meegenomen, aangezien ze vooraf waren goedgekeurd.

Afbeelding 29: Gevel gevangenis Hasselt, 2025

Afbeelding 30: Registratiebewijs, 2025

3.2.2.1.

OBJECTIEVE ERVARING

Na de registratie begon de rondleiding, waarbij direct opviel dat de vloeren in de verschillende afdelingen een eigen kleur en tekening hadden. We startten de rondleiding in de inkomzone van de gedetineerden. Dit is het eerste zicht dat zij te zien krijgen bij hun binnenkomst in de gevangenis. Elke afdeling had grote gesloten stalen deuren, waarbij de ene deur alleen open kon wanneer de andere gesloten was. In de hoofdgang bevond zich een muur met cijfers. De gevangenisbewaker vertelde dat dit symbool stond voor de gedachtengang van de gedetineerden als ze hier binnen komen. Erlangs waren de cijfers geordend, wat de gedachtegang symboliseert bij vertrek. Bij de vrouwenafdeling vielen de zelfgemaakte kunstwerken duidelijk op. De gemeenschappelijke leefruimte (afbeelding 31) op deze afdeling was huiselijk ingericht, een initiatief van zowel de bewakers als de gedetineerden. De cellen (afbeelding 32) en duocellen op deze afdeling waren vergelijkbaar met die op de mannenafdeling, maar werden beter onderhouden door de gedetineerden zelf.

Wat verder opviel, was het verschil in adem- en beweegruimte tussen de duo- en quattrocellen tegenover de eenpersoonscel. De duo- en quattrocellen (afbeelding 33) boden meer ruimte en bewegingsvrijheid dan de veel kleinere eenpersoonscellen. De cellen zelf waren vrij eenvoudig ingericht en er werd gebruik gemaakt van los meubilair zoals een bed, kast, bureau (afbeelding 34), wastafel, toilet (afbeelding 35) en soms een microgolfoven. De wanden waren neutraal van kleur en vaak niet proper. Gedetineerden hadden de mogelijkheid om meerdere keren per dag naar buiten (afbeelding 36) te gaan voor een wandeling. De deuren van de afdelingen variëerden in kleur: groene deuren (afbeelding 37) voor de vrouwenafdeling en rode voor de mannenafdeling.

De mannenafdeling was verdeeld over verschillende verdiepingen. Hoe hoger in het gebouw, hoe meer vrijheid de gedetineerden hadden. De gevangenis van Hasselt heeft een meer gesloten structuur met gangen, terwijl de gevangenis in Leuven nog steeds de stervorm heeft.

Afbeelding 31: Gemeenschappelijke leefruimte, gevangenis van Hasselt, 2025

Afbeelding 32: Cel gevangenis Hasselt, 2025

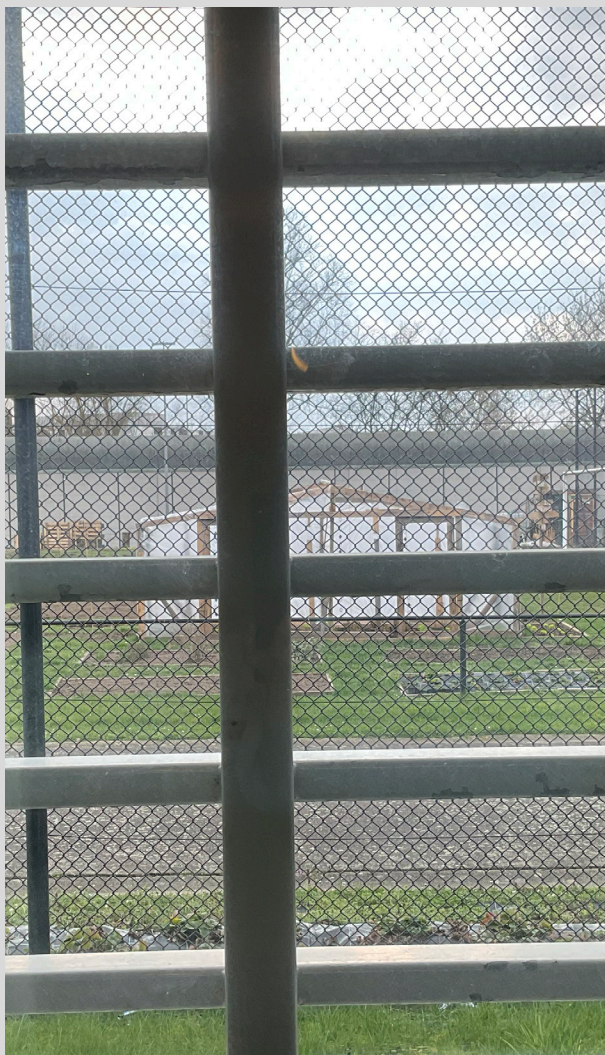
Afbeelding 33: Duo- en quattrocel gevangenis Hasselt, 2025

Afbeelding 34: Bed, bureau en kast van cel gevangenis Hasselt, 2025

Afbeelding 35: Toiletruimte cel gevangenis Hasselt, 2025

Afbeelding 36: Zicht vanuit vrouwencel gevangenis Hasselt, 2025

Afbeelding 37: Vrouwencel gevangenis Hasselt, 2025

3.2.2.2.

SUBJECTIEVE ERVARING

De interviews vonden plaats in het kantoor van de hoofdbewaker, waar ik de gelegenheid kreeg om hen enkele vragen voor te leggen. Ook in deze ruimte was toezicht en controle voelbaar. Hoewel de gevangenis van Hasselt niet is ingericht volgens de klassieke stervormige architectuur, wordt het regime toch gekenmerkt door een permanente controle, door de voortdurende aanwezigheid van personeel. De gangen en gemeenschappelijke ruimten vertoonden een moderne en verzorgde uitstraling, in contrast met bepaalde cellen, die een verwaarloosde indruk achterlieten.

3.2.2.3.

CONCLUSIE OBSERVATIE GEVANGENIS HASSELT

Op basis van de observaties in de gevangenis van Hasselt kunnen verschillende inzichten worden meegenomen met betrekking tot het interieurontwerp en de impact ervan op de re-integratie en rehabilitatie van gedetineerden. Allereerst werd ervaren dat het gebruik van kleuren en patronen op de vloeren een belangrijke rol speelt bij de oriëntatie binnen de gevangenis. Dit draagt niet alleen bij aan een beter ruimtelijk inzicht voor de gedetineerden, maar kan een minder steriele en kille omgeving creëren. Een doordachte toepassing van kleur en structuur kan de ruimtebeleving verder optimaliseren.

Daarnaast benadrukken de gecontroleerde toegangssystemen de nadruk op veiligheid. Hoewel dit een essentieel aspect is binnen de gevangenis, kunnen de stalen deuren een beklemmend gevoel oproepen. Alternatieven zoals minder dreigende materialisatie zouden het gevoel van menselijke waardigheid kunnen versterken zonder de veiligheidsnormen in gevaar te brengen. De huiselijke inrichting van de gemeenschappelijke leefruimte in de vrouwenafdeling was eerder positief. Dit wijst op een sociale cohesie en het belang van een aangename leefomgeving voor gedetineerden. Dergelijke ontwerpprincipes zouden eveneens kunnen worden toegepast in de mannenafdeling, om ook daar het welzijn en de sociale interactie te bevorderen.

Het belang van creatieve expressie werd eveneens zichtbaar in de vrouwenafdeling, waar zelfgemaakte kunstwerken plaats innamen. Daartegenover staat dat de cellen over het algemeen eenvoudig en vaak slecht onderhouden waren. Kleine verbeteringen, zoals de mogelijkheid tot personalisatie en een meer doordacht kleurgebruik, kunnen een groot verschil maken in de leefkwaliteit en het welzijn van de gedetineerden (Haney, 2003). Hoewel de gangen en gemeenschappelijke ruimtes een modernere uitstraling hadden, gaf de inrichting van sommige cellen een verwaarloosde indruk.

Deze observaties bevestigen dat een interieurontwerp niet alleen bijdraagt aan de veiligheid, maar ook een cruciale rol speelt in het bevorderen van welzijn en rehabilitatie. Door een evenwicht te vinden tussen controle en humane leefomstandigheden kunnen gevangenis en gevangenis een omgeving creëren die niet alleen discipline handhaaft, maar ook bijdraagt aan een succesvolle re-integratie van gedetineerden in de samenleving.

3.2.3.

CONCLUSIE OBSERVATIES

Aan de hand van de observaties in Tongeren en Hasselt kunnen diverse conclusies worden geformuleerd die als inspiratie kunnen dienen voor het masterproject. In de cel van Tongeren viel op dat er geen ramen aanwezig waren, wat zorgde voor een gevoel van isolatie en een verstoord dag- en nachtritme. Dit gebrek aan natuurlijk licht heeft een negatieve impact op het psychologische welzijn van gedetineerden (U.S. department of justice, 1988). In Hasselt daarentegen werden kleuren en patronen op de vloeren benadrukt, wat niet alleen bijdraagt aan oriëntatie, maar ook de ruimtebeleving verzacht. Beide detentievormen zouden baat hebben bij het integreren van natuurlijk licht in hun ontwerpen. Daarnaast zou het gebruik van warmere materialen bijdragen aan een aangename en meer persoonlijke ruimte (Haney, 2003).

In Tongeren werd de slechte akoestiek van de cel opgemerkt, waarbij constante ventilatiegeluiden en gesprekken buiten de cel het gevoel van isolatie versterken. Het interieurontwerp in Hasselt, vooral de gemeenschappelijke ruimtes, bood meer ruimte voor sociale interactie. Het ontwerp van gemeenschappelijke ruimtes zou verbeterd kunnen worden door niet alleen geluidsisolatie toe te passen, maar ook door plekken te creëren die sociale interactie bevorderen.

In Hasselt werd de aanwezigheid van creatieve expressie, zoals zelfgemaakte kunstwerken, als positief ervaren. Dit wijst op het belang van het integreren van creatieve en educatieve ruimtes die gedetineerden in staat stellen zichzelf te ontwikkelen. Veiligheid blijft uiteraard een prioriteit, maar zowel in Tongeren als in Hasselt werd duidelijk dat er een balans moet worden gevonden tussen veiligheid en het welzijn van gedetineerden. In Tongeren lag de nadruk sterk op controle, wat leidde tot een steriele en harde omgeving, terwijl in Hasselt meer aandacht werd besteed aan een huiselijke inrichting in gemeenschappelijke ruimtes, vooral in de vrouwenafdeling. Het integreren van zachte materialen en het ontwerpen van gemeenschappelijke ruimtes die sociale interactie bevorderen, kunnen de gevangenisomgeving menselijker maken, zonder de veiligheid in gevaar te brengen.

3.3.

INTERVIEWS

De literatuurstudie en observaties maakten duidelijk dat de fysieke gevangenisomgeving een invloed heeft op het welzijn van gedetineerden. Elementen zoals daglicht, ruimte en privacy spelen hierin een belangrijke rol. Toch ontbreekt in het huidige onderzoek vaak het perspectief van de gebruikers zelf, zowel gedetineerden als personeel, over hoe zij de omgeving ervaren.

Om dit tekort aan te vullen en inzicht te krijgen in hun dagelijkse realiteit, worden in dit hoofdstuk de resultaten besproken van vier interviews: twee met gedetineerden en twee met gevangenisbewakers. Hoewel het verkrijgen van toegang tot deze personen aanvankelijk moeilijk bleek, is het gelukt om de gesprekken te voeren. Deze interviews bieden inzichten die belangrijk zijn voor de verdere uitwerking van dit masterproject. De gesprekken werden opgenomen, getranscribeerd en geanalyseerd met focus op het identificeren van centrale thema's en relevante conclusies.

3.3.1.

GEVANGENIS- BEWAKERS

Op 10 januari 2024 werden twee gevangenisbewakers geïnterviewd, één uit de gevangenis van Hasselt en één uit Leuven (bijlage 1). Als dagelijks betrokkenen bieden zij waardevol inzicht in hoe de fysieke omgeving het gedrag, welzijn en de re-integratie van gedetineerden beïnvloedt. Bovendien kunnen zij beter beoordelen in welke mate ontwerpkeuzes bijdragen aan een veilige en menswaardige leefomgeving voor zowel personeel als gedetineerden.

3.3.1.1.

CONCLUSIE GEVANGENIS- BEWAKER 1

Uit het interview met de gevangenisbewaker van de gevangenis in Hasselt (bijlage 2) blijkt dat het interieurontwerp van een gevangenis zowel functionele als humane aspecten kan bevatten, maar dat veiligheid altijd de hoogste prioriteit blijft. Hoewel Hasselt als een relatief moderne gevangenis wordt beschouwd, blijken er in de praktijk nog steeds uitdagingen te zijn.

De bewaker erkent dat het interieur invloed kan hebben op het welzijn van gedetineerden, maar benadrukt dat andere factoren, zoals de manier waarop met hen wordt omgegaan en de effectiviteit van de psychosociale dienst, ook een grote rol spelen in hun rehabilitatie. Volgens de gevangenisbewaker worden elementen zoals natuurlijke lichtinval en huiselijke accenten positief ervaren door gedetineerden. Hetzelfde geldt voor buitenruimte zoals de bezoekerstuinen voor bezoek en de moestuinen waarin gedetineerden kunnen werken.

Wat betreft de structuur van gevangenissen in het algemeen, wordt er gewezen op het verschil tussen klassieke, open secties zoals de stervorm in de gevangenis van Leuven en de meer afgesloten, moderne gevangenissen zoals Hasselt en Brugge. Hoewel de gesloten structuur de veiligheid verhoogt, wordt de openheid van oudere gevangenissen als ruimtelijker en aangenamer ervaren om in te werken.

Daarnaast werd het belang van privacy en persoonlijke ruimte benoemd, vooral omdat de meeste gedetineerden in Hasselt in duo- of quattrocellen verblijven. Dit leidt vaak tot spanningen en conflicten. Hoewel individuele cellen ideaal zouden zijn, is dat in de praktijk niet altijd haalbaar vanwege de overbevolking.

Het interview benadrukt dat een doordacht interieurontwerp bijdraagt aan het welzijn van gedetineerden, maar dat duurzame rehabilitatie pas mogelijk is wanneer dit samen gaat met een ondersteunende organisatie en begeleiding.

3.3.1.2.

CONCLUSIE GEVANGENISBEWAKER 2

Uit het interview met de gevangenisbewaker van Leuven-Centraal (bijlage 3) komt een duidelijk beeld naar voren van de invloed van het interieurontwerp op het welzijn, gedrag en de re-integratie van gedetineerden. Hoewel het gevangenisstelsel in België de afgelopen jaren enkele verbeteringen heeft doorgevoerd, zoals het toevoegen van afgesloten toiletten in cellen, blijkt uit het gesprek dat veel aspecten van het interieurontwerp nog steeds tekortschieten in het bevorderen van rehabilitatie en re-integratie.

Een van de meest opvallende knelpunten volgens de gevangenisbewaker van Leuven-Centraal is het gebrek aan privacy: zo zijn er nog steeds duocellen zonder afgescheiden sanitaire voorzieningen, wat regelmatig leidt tot spanningen tussen de gedetineerden. Volgens de geïnterviewde bewaker heeft de fysieke omgeving van de gevangenis wel degelijk invloed op het gedrag van gedetineerden. Natuurlijke elementen zoals daglicht en toegang tot buitenruimte kunnen vooral bij langgestraften een positief effect hebben, terwijl kortgestraften, zoals personen met een verslavingsproblematiek, hier doorgaans minder gevoelig voor lijken. Hoewel Leuven-Centraal bepaalde inspanningen doet om de leefomgeving te verbeteren, zoals het aanbrengen van schilderijen in de gangen en de inrichting van een vleugel met een keukentje en tuin voor geselecteerde gedetineerden, blijft het structureel onderhoud vaak beperkt door budgettaire beperkingen.

Er wordt verder ook aangegeven dat het veiligheidsrisico voor het personeel toeneemt, mede door het toenemende aantal gewelddadige incidenten en de aanwezigheid van mobiele telefoons. Hoewel het gevangenisstelsel zich steeds meer richt op humane detentie en re-integratie, zorgt de aanwezigheid van technologie en externe connecties er juist voor dat bepaalde gevangenen hun criminele activiteiten vanuit de cel kunnen voortzetten. Dit verstoort de effectiviteit ervan en roept de vraag op in hoeverre een humane detentie bijdraagt aan gedragsverandering. Verbeterde lichtinval, regelmatige vernieuwing van de infrastructuur en een betere celindeling kunnen wel positieve gevolgen hebben.

Het interview toont aan dat het ontwerp van een gevangenis een rol speelt in de leefomstandigheden van gedetineerden, maar dat de impact ervan afhankelijk is van de doelgroep. Voor langgestraften en gedetineerden die gemotiveerd zijn om te veranderen, kan een humane en goed ontworpen omgeving bijdragen aan hun herstel. Het interieurontwerp is daar slechts één aspect van.

3.3.1.3.

OVERKOEPELENDE CONCLUSIE GEVANGENIS- BEWAKERS

Uit de interviews met gevangenisbewakers van zowel de gevangenis in Hasselt als Leuven blijkt dat het interieurontwerp van een gevangenis zowel functionele als humane aspecten kan bevatten, maar dat veiligheid altijd de hoogste prioriteit heeft. Hoewel er in moderne gevangenissen bewuste keuzes worden gemaakt op het gebied van kleurgebruik, natuurlijke lichtinval en huiselijke accenten, blijven er structurele en infrastructurele uitdagingen bestaan die de leefomstandigheden van gedetineerden beïnvloeden.

Een belangrijk punt is het gebrek aan privacy, vooral in de gemeenschappelijke cellen zonder afgescheiden sanitaire voorzieningen. Dit zorgt regelmatig voor spanningen en conflicten. Hoewel individuele cellen wenselijk zouden zijn, is dit door overbevolking en beperkte middelen vaak niet haalbaar. Ook de verouderde infrastructuur en het gebrek aan budget voor onderhoud worden als problematisch ervaren.

Ze erkennen dat de fysieke omgeving invloed kan hebben op het welzijn en gedrag van gedetineerden, maar ze benadrukken dat andere factoren, zoals de manier waarop personeel met hen omgaat en de effectiviteit van de psychosociale dienst, minstens zo belangrijk zijn. Vooral langgestraften en gemotiveerde gedetineerden lijken baat te hebben bij een humane en goed ontworpen omgeving, terwijl dit voor kortgestraften minder impact lijkt te hebben.

Daarnaast wordt gewezen op een paradox binnen het gevangenisstelsel: hoewel humane detentie en re-integratie steeds meer de norm worden, kunnen externe connecties via bijvoorbeeld mobiele telefoons ervoor zorgen dat sommige gedetineerden hun criminele activiteiten vanuit de cel kunnen voortzetten.

De interviews met de gevangenisbewakers geven aan dat het interieurontwerp van een gevangenis een rol speelt in de leefomstandigheden en in sommige gevallen de re-integratie van gedetineerden kan ondersteunen. De effectiviteit hiervan hangt af van een combinatie van structurele, sociale en psychologische factoren.

3.3.2.

GEDETINEERDEN

In het kader van dit onderzoek werden op 10 januari 2024, onder beveiliging, twee gedetineerden in de gevangenis van Hasselt geïnterviewd (bijlagen 5 en 6). Beide respondenten zitten een levenslange straf uit en verbleven eerder in verschillende instellingen. Hun langdurige ervaring binnen het gevangeniswezen bood een unieke kans om niet alleen hun beleving van de huidige context in Hasselt te documenteren, maar ook om vergelijkingen te maken met andere gevangenis en veranderingen doorheen de tijd te analyseren.

De gegevens uit deze interviews zijn getranscribeerd en geanalyseerd, met focus op het identificeren van belangrijke inzichten. Op basis hiervan wordt in de volgende secties een link gelegd tussen theorie en praktijk en worden aanbevelingen geformuleerd die vertrekken vanuit de ervaringen van de gedetineerden die dagelijks in deze ruimten verblijven.

3.3.2.1.

CONCLUSIE GEDETINEERDE 1

Het interview (bijlage 5) biedt een inzicht in het leven binnen de gevangenis en de impact die de fysieke omgeving heeft op het welzijn van gedetineerden. De geïnterviewde beschrijft hoe de eerste periode in detentie moeilijk was, waarbij de muren van de cel als beklemmend werden ervaren. Hoewel er aangegeven wordt dat het leven in de gevangenis een zekere gewenning met zich meebrengt, wordt de kille en monotone inrichting nog steeds als negatief ervaren.

Een terugkerend thema in het gesprek is de invloed van de architectuur en inrichting op het mentale welzijn van gedetineerden. De cel wordt beschreven als een kale, onpersoonlijke ruimte met witte muren, beton en kleine ramen met gaatjes (geperforeerd staal). De gedetineerde beschreef de situatie als volgt: "Ge voelt u precies een kip. Een kip heeft meer adem dan een mens.". De huidige inrichting wordt daarbij vergeleken met die van andere instellingen, zoals de gevangenis van Brugge.

Naast de cel worden ook de gemeenschappelijke ruimtes en buitenruimtes benoemd als factoren die de gemoedstoestand beïnvloeden. De aanwezigheid van betonnen muren, het gebrek aan kleur en de afwezigheid van natuur versterken het gevoel van isolement. Een omgeving met meer groen, zoals beplanting in buitenruimtes of graffiti op muren, wordt als positief ervaren. Het ontbreken van groen tijdens wandelingen en de beperkte toegankelijkheid van de gevangenis tuin worden als een gemiste kans beschouwd. Een open en toegankelijke tuin voor alle gedetineerden zou volgens de geïnterviewde niet alleen de leefbaarheid verhogen, maar ook de rehabilitatie positief beïnvloeden.

Tijdens het gesprek komt ook het sociale aspect aan bod. Afdelingen waar meerdere gedetineerden samen in een cel verblijven, worden soms als socialer ervaren. Tegelijkertijd wordt benadrukt dat de interactie met medegedetineerden niet altijd positief verloopt en dat ook het gedrag van het gevangenis personeel een invloed uitoefenen op de leefkwaliteit.

Tot slot worden verschillende suggesties gedaan om het leven in detentie humaner te maken. Elementen zoals kleurrijke muren, huiselijke decoratie, zachter en warmer licht, ramen met tralies in plaats van geperforeerd staal en meer mogelijkheden tot persoonlijke inrichting van de cel worden positief ervaren. Het interview sluit af met een hoopvolle blik op de toekomst. Er wordt gehoopt op aanpassingen die niet alleen het dagelijks leven van gedetineerden verbeteren, maar ook hun voorbereiding op een succesvolle terugkeer in de maatschappij ondersteunen. Deze reflectie zegt dat gevangenis niet enkel strafinstellingen zijn, maar ook leefomgevingen waar mensen soms jarenlang verblijven.

3.3.2.2.

CONCLUSIE GEDETINEERDE 2

De tweede geïnterviewde gedetineerde (bijlage 6) schetst een kritisch beeld van het Belgische gevangenisstelsel en de impact van langdurige detentie, in dit geval meer dan 53 jaar. De ervaring toont frustraties over een systeem dat eerder als problematisch dan als positief wordt ervaren. Er wordt gewezen op het gebrek aan re-integratieprogramma's en structurele ondersteuning. De Belgische situatie wordt vergeleken met landen waar wel geïnvesteerd wordt in re-integratie en waar het recidivepercentage is gedaald. In contrast daarmee wordt in België vooral ingezet op het bouwen van gevangenissen, zonder hervormingen die bijdragen aan verandering.

Een doorsnee dag van de gedetineerde bestaat voornamelijk uit werken en tijd doorbrengen in de cel. Er is weinig sociale interactie en er wordt benadrukt dat de meeste gevangenen hun dagen op verschillende manieren doorbrengen. Groepsactiviteiten, zoals wandelingen, worden niet meer als relevant ervaren, door de leeftijd van de gedetineerde.

Wat betreft de leefomstandigheden in de gevangenis wordt aangegeven dat er veel verbeteringen zijn ten opzichte van vroeger. De cel wordt beschreven als comfortabel, uitgerust met moderne faciliteiten zoals een televisie en een computer, maar dit comfort weegt niet op tegen de mentale en emotionele tol van langdurige opsluiting en isolatie. De samenleving heeft zich ontwikkeld, waardoor het contrast tussen het leven binnen en buiten de gevangenis groter is dan voorheen. Gedetineerden mogen tegenwoordig een zekere mate van luxe ervaren, maar de vrijheid en de mogelijkheden buiten blijven onvergelijkbaar.

Daarnaast wordt gewezen op het ontwerp van oudere gevangenissen, zoals Leuven Centraal, waar open vleugels zorgden voor een veiligere en overzichtelijkere omgeving voor zowel personeel als gedetineerden. Het huidige systeem, zoals in Hasselt, met gesloten secties en beperkte sociale controle, creëert meer conflicten en agressie.

Op de vraag naar verbeteringen binnen het gevangenisstelsel wordt het belang van selectie en plaatsing van gedetineerden benadrukt. Ook wordt gewezen op de beperkingen van de architectuur van moderne gevangenissen, waarbij het gebrek aan een functionele keuken of sociale ontmoetingsplekken bijdraagt aan de negatieve ervaring binnen de gevangenis. In andere instellingen, zoals in Brugge, hebben gedetineerden vaak wel toegang tot een keukentje, wat werd ervaren als een aangename ruimte waarin gezamenlijk koken mogelijk was. Hoewel het comfort is verbeterd, blijft een gevangenis een gevangenis. De gedetineerde reflecteerde op zijn situatie met de woorden: "Ook een gouden kooi blijft een kooi," waarmee hij benadrukte dat mensen te weinig kansen krijgen om zich daadwerkelijk te ontwikkelen en te re-integreren in de samenleving.

De conclusie van dit interview is dat het gevangenisstelsel in België niet is gericht op herstel, maar enkel op opsluiting. De overbevolking en het gebrek aan begeleiding zorgen voor een omgeving waarin conflicten en frustraties oplopen. Ondanks de verbeterde leefomstandigheden blijft de impact van detentie mentaal en emotioneel zwaar. De gedetineerde pleit voor een meer humane aanpak waarin niet alleen in infrastructuur wordt geïnvesteerd, maar vooral in de mensen zelf.

3.3.2.3.

OVERKOEPELENDE CONCLUSIE GEDETINEERDEN

De interviews met de gedetineerden bieden een inzicht in de impact van langdurige detentie op het mentale welzijn van gedetineerden in België. Hoewel de leefomstandigheden in de gevangenissen verbeterd zijn en er sprake is van meer comfort en moderne faciliteiten, wegen deze niet op tegen de psychologische en sociale tol van opsluiting. De architectuur en inrichting van de gevangenissen spelen een cruciale rol in het welzijn van de gedetineerden. Kille en onpersoonlijke ruimtes versterken gevoelens van isolement en vervreemding, terwijl meer natuurlijke elementen en kleurrijke omgevingen een positief effect zouden kunnen hebben. De gevangenistuinen die vandaag de dag aanwezig zijn in sommige gevangenissen zijn alvast een stap in de juiste richting.

Beide gedetineerden benadrukken dat het Belgische gevangenisstelsel onvoldoende gericht is op rehabilitatie en re-integratie. Het gebrek aan begeleiding, re-integratieprogramma's en sociale controle zorgt ervoor dat opsluiting eerder frustratie en agressie veroorzaakt dan rehabilitatie bevordert.

Hoewel het comfort en de faciliteiten verbeterd zijn, blijft een gevangenis een gevangenis. De geïnterviewden omschrijven hun situatie als een "gouden kooi": een plek waar basisbehoeften worden vervuld, maar waar het gebrek aan vrijheid en perspectief overheerst.

3.4.

CONCLUSIE EMPIRISCH ONDERZOEK

Uit de verzamelde data, zowel uit de case study, observaties als interviews, blijkt dat het ontwerp van gevangenissen een invloed heeft op de rehabilitatie en de re-integratie van de gedetineerden. De observaties in Tongeren en Hasselt laten zien dat er nog ruimte is voor verbetering in de balans tussen veiligheid en menselijke leefomstandigheden. Het ontbreken van natuurlijk licht, slechte akoestiek en onpersoonlijke cellen dragen bij aan een gevoel van isolatie en psychologisch ongemak. De integratie van meer natuurlijke elementen, zoals licht en kleur en het creëren van gemeenschappelijke ruimtes, zouden een positieve invloed kunnen hebben op het welzijn van gedetineerden.

De interviews met gevangenisbewakers en gedetineerden bevestigen dat, hoewel veiligheid de belangrijkste prioriteit blijft, de fysieke omgeving invloed heeft op zowel het gedrag als het welzijn van gedetineerden. Bewakers benadrukken dat naast een doordacht interieurontwerp, andere factoren zoals de behandeling van personeel met gedetineerden en de effectiviteit van psychosociale ondersteuning minstens zo belangrijk zijn. Gedetineerden zelf wijzen op de psychologische tol van opsluiting. Ze pleiten voor meer aandacht voor rehabilitatie en re-integratieprogramma's en voor een gevangenisstelsel dat niet alleen investeert in infrastructuur, maar vooral in de mensen zelf. Het onderzoek geeft daarbij aan dat een humane benadering van gevangenisontwerpen, die zowel fysieke als psychologische behoeften van gedetineerden in acht neemt, kan bijdragen aan een effectievere rehabilitatie en een succesvollere re-integratie in de samenleving.

MASTERPROJECT: UNITY

Voor mijn masterproject richt ik mij op de herinrichting van verschillende ruimtes binnen de gevangenissen van Hasselt, waaronder de duo- en quattrocel, de bezoekersruimte voor familie en de gemeenschappelijke keuken. Elke ruimte heeft een specifieke focus: de cel is gericht op slaap, de bezoekersruimte op het ontvangen van bezoekers en de gemeenschappelijke keuken op samen zijn, koken en eten. In dit ontwerp neem ik zowel de inzichten uit de literatuurstudie als de bevindingen uit mijn empirisch onderzoek mee.

04

4.1.

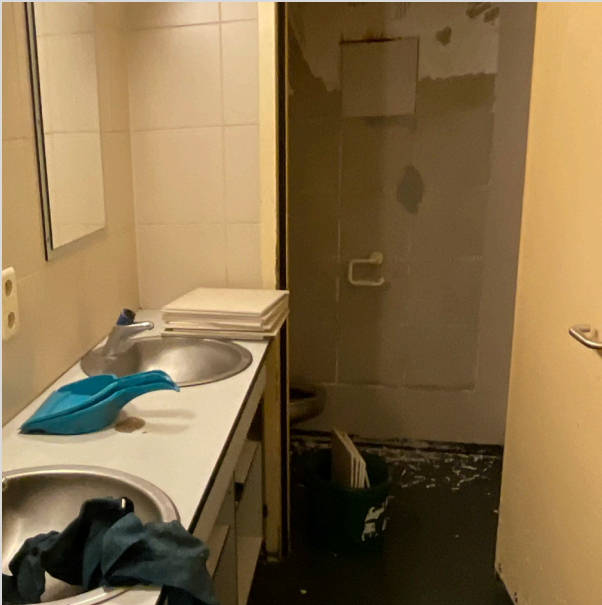
BESTAANDE PLANNEN

De literatuurstudie wijst uit dat het straf- en gevangenisstelsel in Europa een aanzienlijke evolutie heeft doorgemaakt. Denkers zoals Cesare Beccaria en Michel Foucault hebben bijgedragen aan de reflectie over straf en opsluiting, met nadruk op controle en disciplinerende. Desondanks blijven gevangenissen worstelen met structurele problemen zoals overbevolking en onmenselijke omstandigheden, wat de noodzaak onderstreept om gevangenissen niet enkel als strafinstellingen, maar ook als plekken van rehabilitatie te zien.

Door inzichten uit de case study, observaties en de interviews met gedetineerden en gevangenisbewakers kan het ontwerp verder verfijnd worden. Het doel is om een omgeving te creëren die niet alleen functioneel is, maar ook het welzijn van gedetineerden bevordert en bijdraagt aan een humanere benadering van opsluiting. Dit kan onder andere door de integratie van natuur en duurzame ontwerpprincipes, zoals groene ruimtes, die bijdragen aan stressvermindering en persoonlijke groei. Deze inzichten uit de literatuur en het empirisch onderzoek bieden een waardevolle basis voor het realiseren van een ontwerp dat de geestelijke gezondheid en re-integratie van gedetineerden bevordert en zo bijdraagt aan een effectievere en meer humane detentieomgeving.

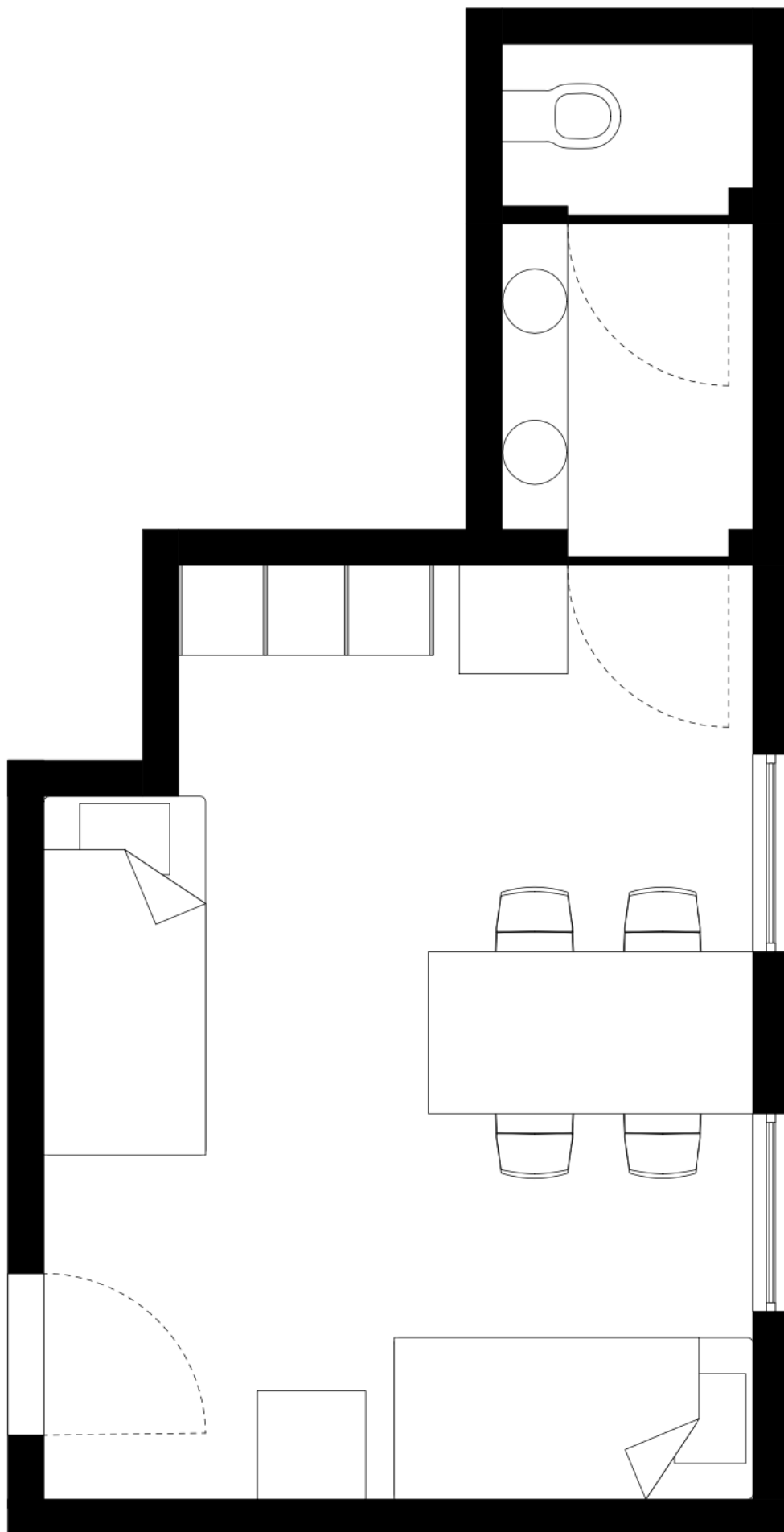
Duo-en quattrocel, 2025

Duo-en quattrocel, 2025

Duo-en quattrocel, 2025
57

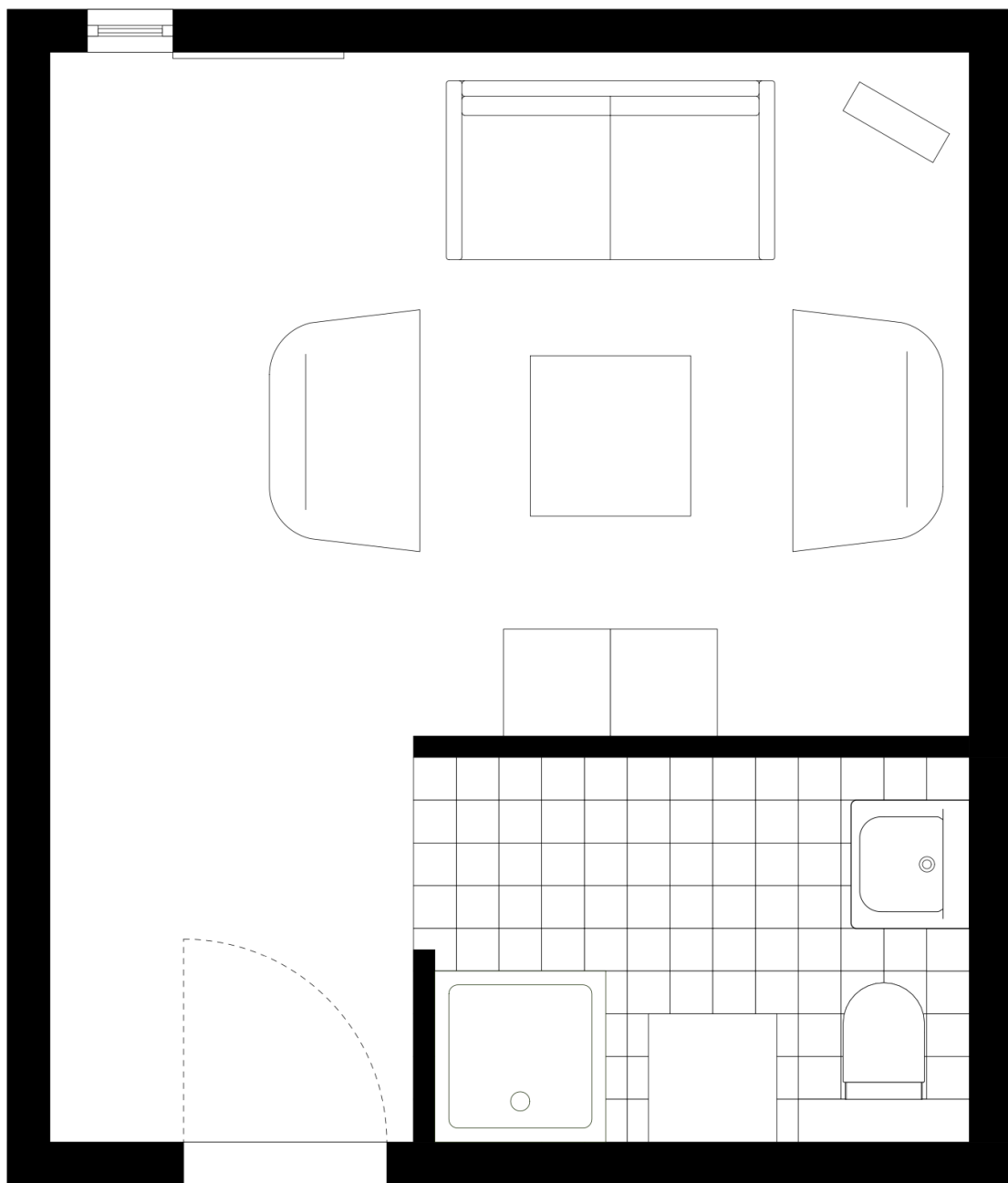
Bezoekersruimte voor familie, 2025

Bezoekersruimte voor familie, 2025

Bezoekersruimte voor familie, 2025

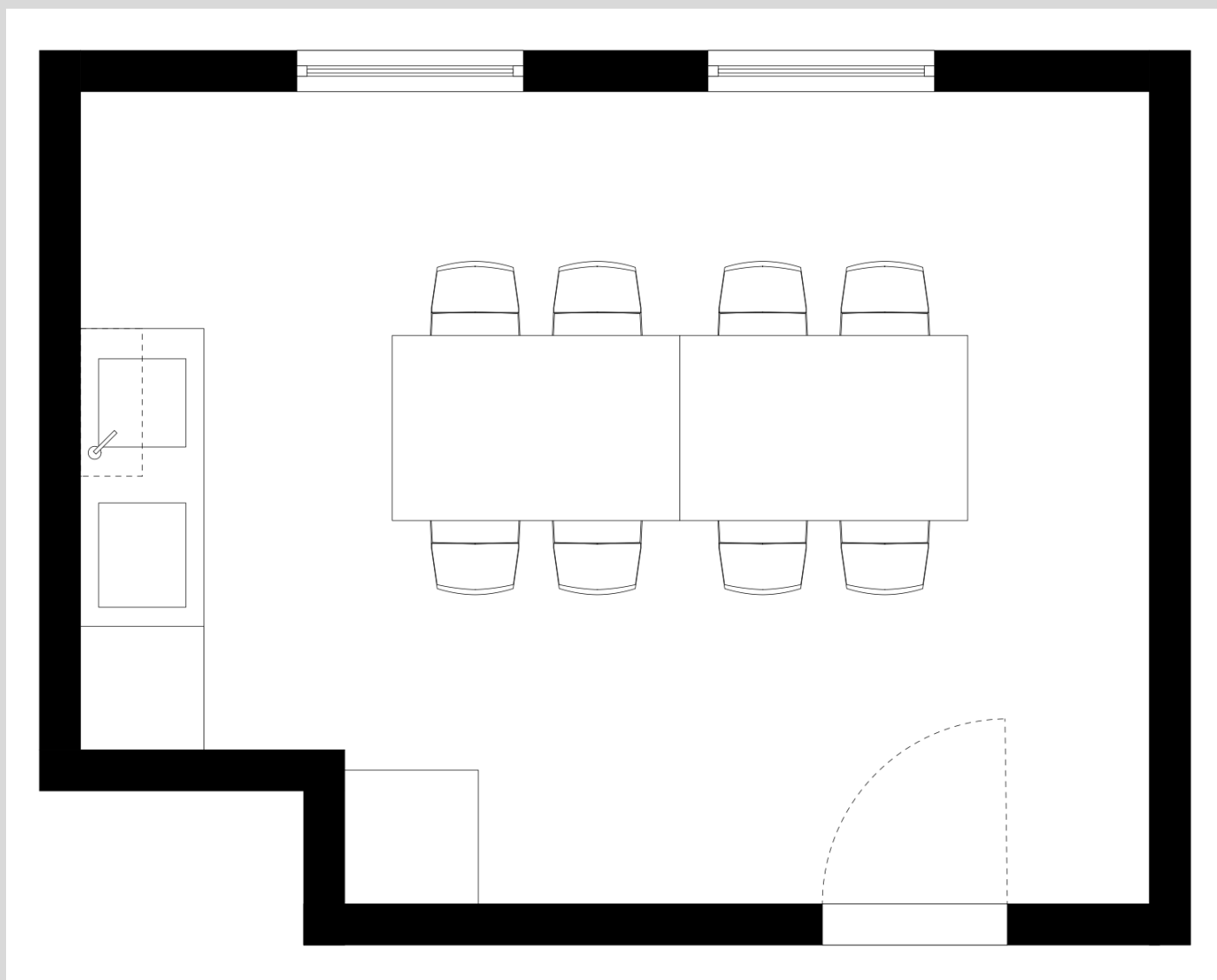
Gemeenschappelijke keuken, 2025

Gemeenschappelijke keuken, 2025

Gemeenschappelijke keuken, 2025
61

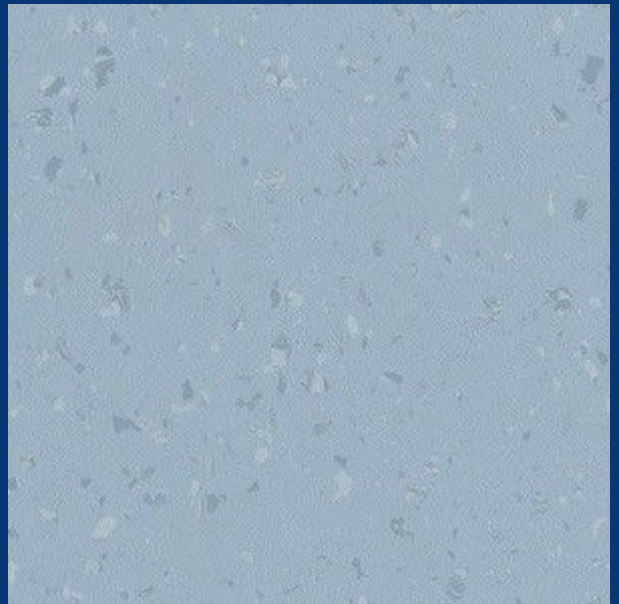
4.2.

MATERIALIZATIE

Voorafgaand aan het ontwerpproces is er nagedacht over geschikte materialen voor een gevangenisinterieur dat gericht is op rehabilitatie. De gekozen materialen moeten slijtvast, onderhoudsvriendelijk en tegelijkertijd warm en humaan van uitstraling zijn. In de context van een penitentiaire inrichting, waar sprake kan zijn van agressie en geweld, is het ook essentieel dat het materiaal bestand is tegen intensief gebruik en fysieke belasting. Op basis van deze punten is gekozen voor het toepassen van rubber en kunststof, vanwege hun duurzaamheid, schokabsorberende eigenschappen en visuele zachtheid.

Rubberen vloerafwerking, 2025

Rubberen vloerafwerking, 2025

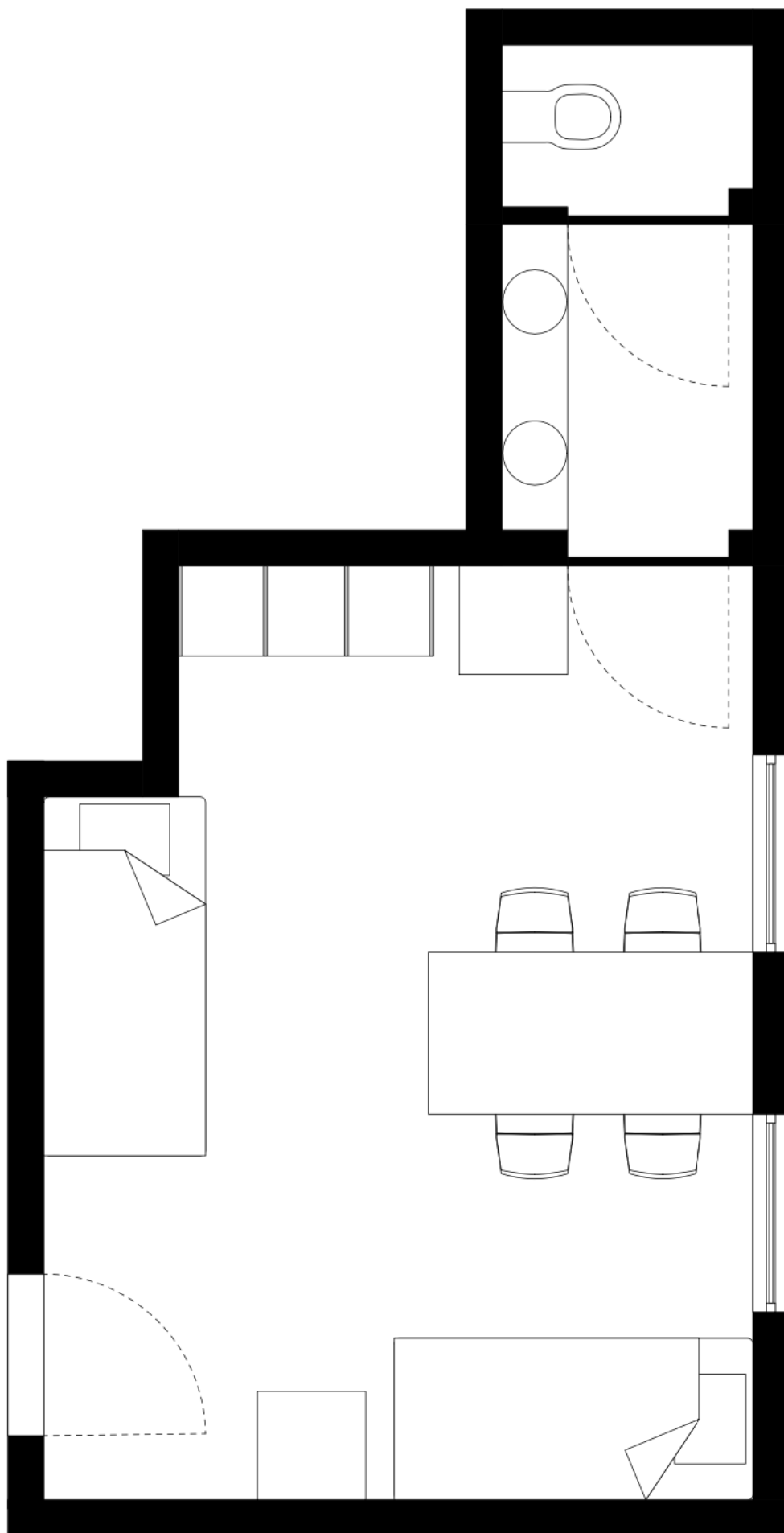
Kunststof, 2025

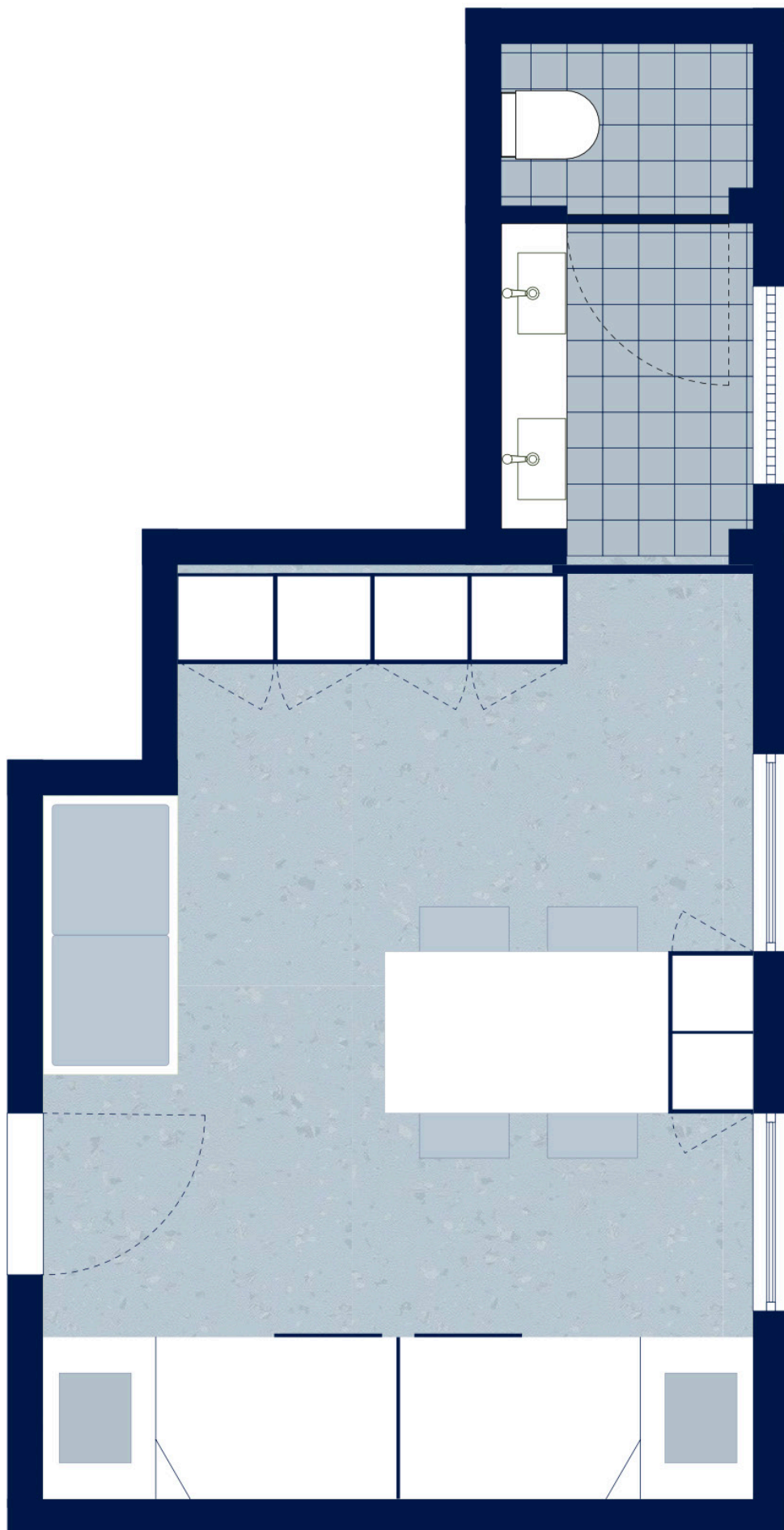
4.3.

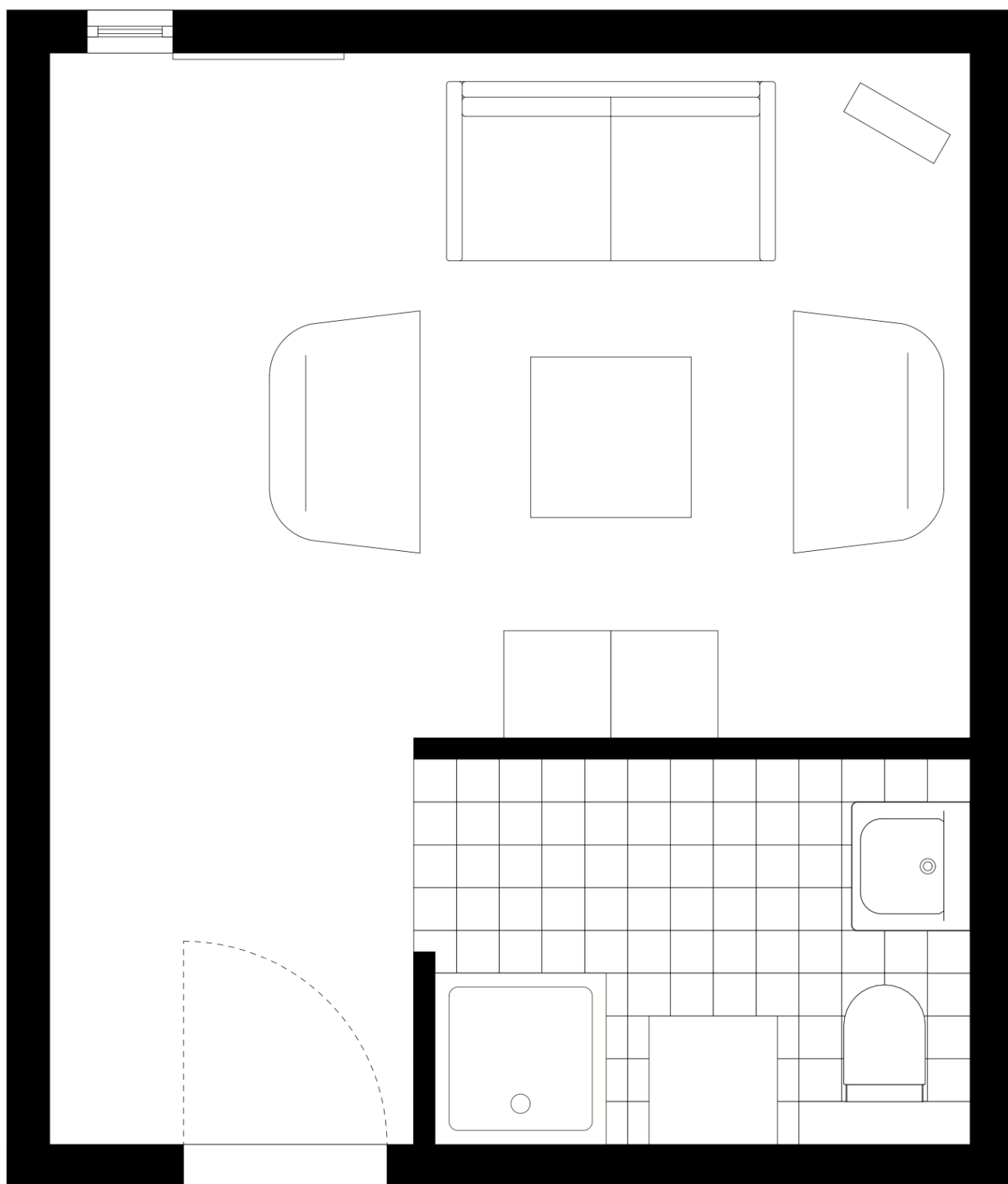
NIEUWE PLANNEN

In de gevangenis van Hasselt wordt gebruikgemaakt van los meubilair en een harde inrichting. Dit draagt bij aan een gevoel van onveiligheid en agressie. Binnen het ontwerpconcept is daarom gekozen voor vast meubilair en afgeronde hoeken, met als doel een zachtere en veiligere omgeving te creëren. Vast meubilair voorkomt verplaatsing of misbruik van objecten en draagt bij aan een gevoel van rust. Afgeronde vormen verminderen de fysieke en visuele hardheid van de ruimte, wat bijdraagt aan een meer humane beleving.

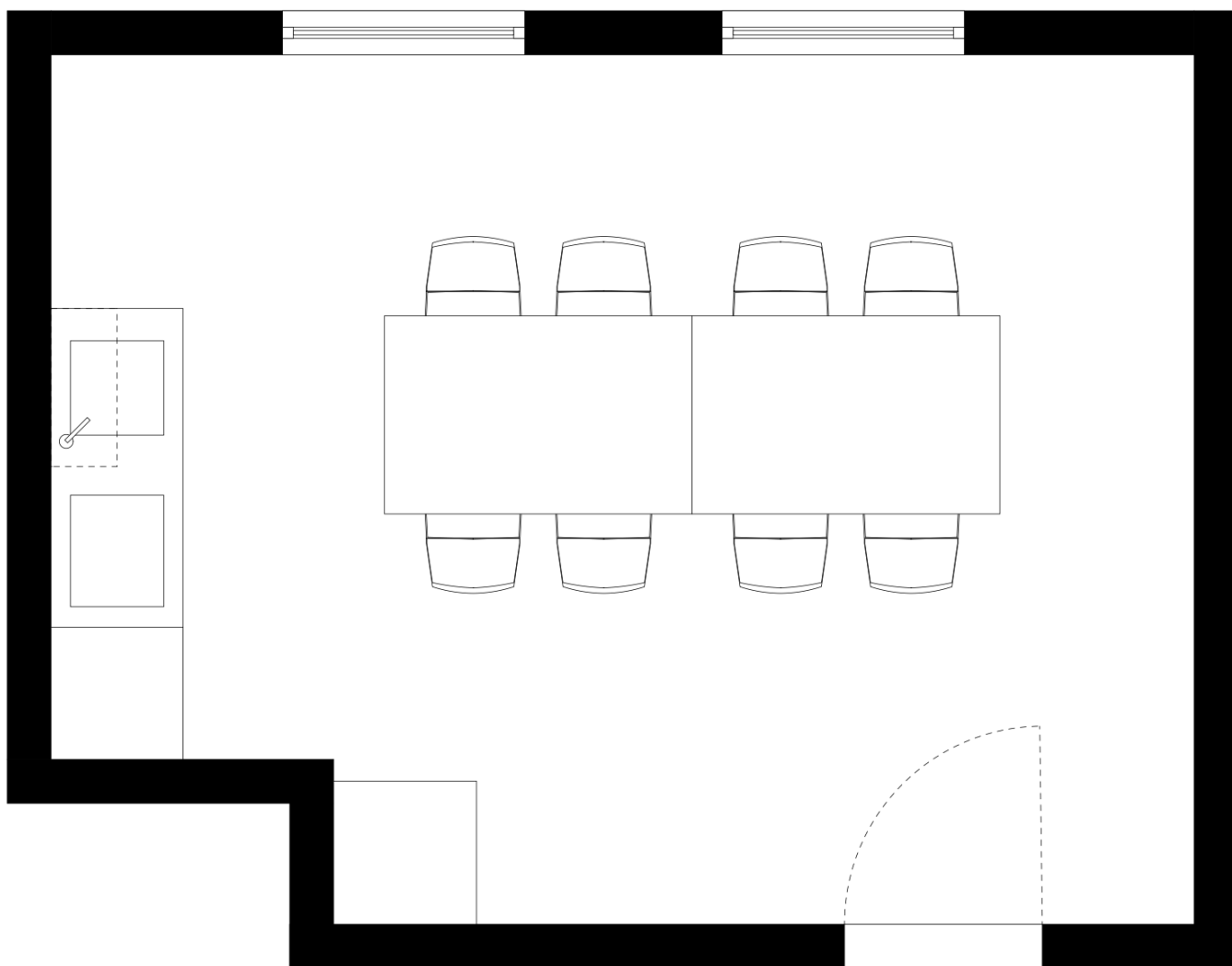
Het concept draagt de naam 'UNITY', een benaming die symbool staat voor eenheid, verbinding en harmonie. Deze ontwerpkeuzes vormen de basis, een omgeving die is gericht op de rehabilitatie en re-integratie van gedetineerden.

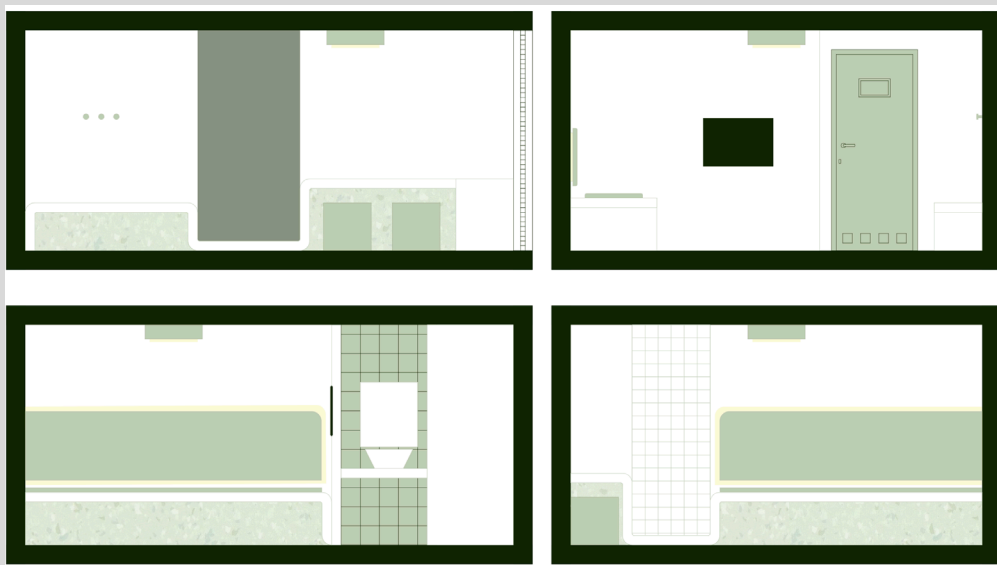

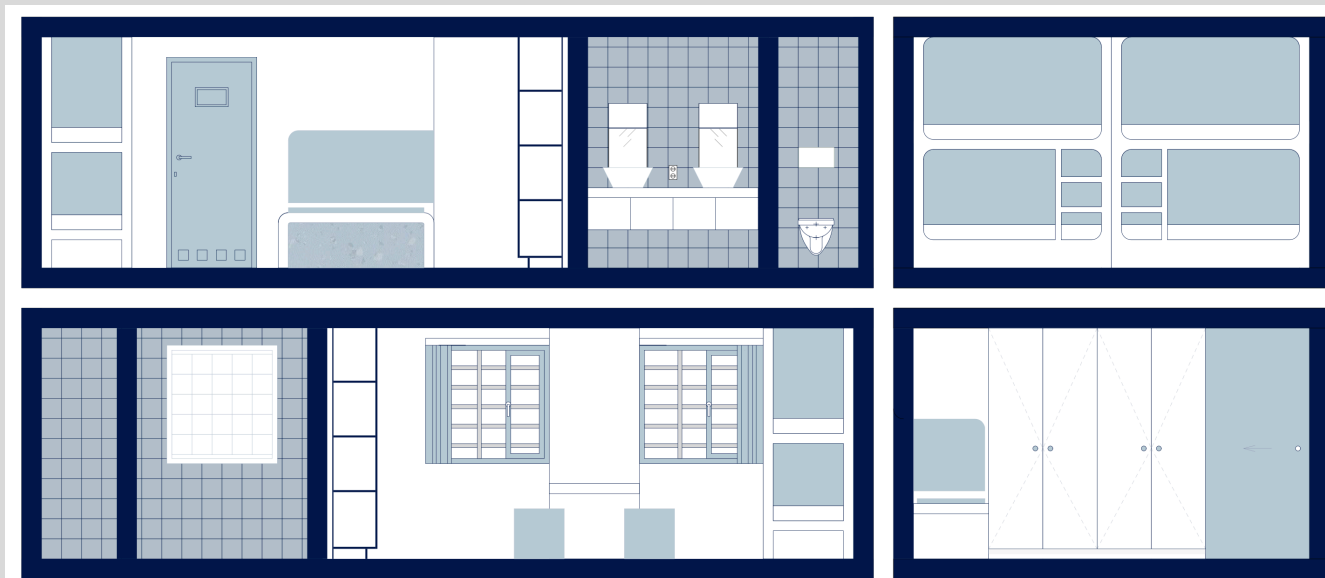

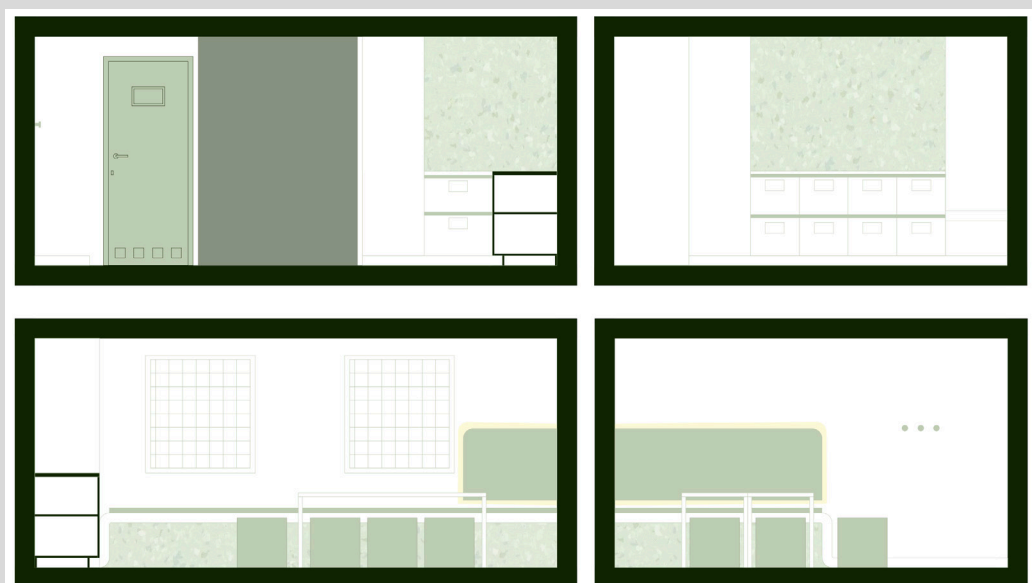

Aanzichten bezoekersruimte voor familie, 2025

Aanzichten duo-en quattrocel, 2025

Aanzichten gemeenschappelijke keuken, 2025

4.4.

SFEERBEELD

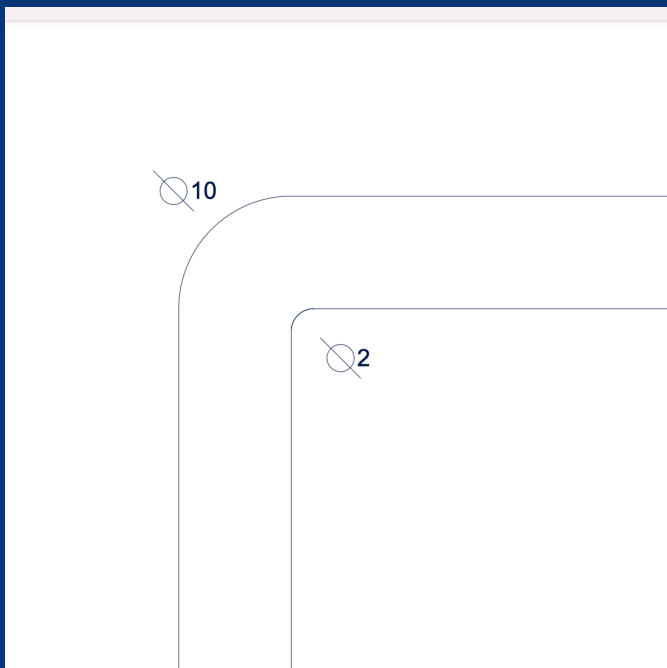
Sfeerbeelden zijn essentieel om de beleving en de atmosfeer van een ruimte visueel over te brengen. Dit specifieke sfeerbeeld toont de bezoekersruimte voor familieleden. Een warme en uitnodigende sfeer is hier van groot belang, aangezien ook kinderen deze ruimte bezoeken en zij vaak moeite hebben om de situatie volledig te begrijpen. Een kille of strenge omgeving zou in dat geval enkel bijdragen aan extra stress en onrust.

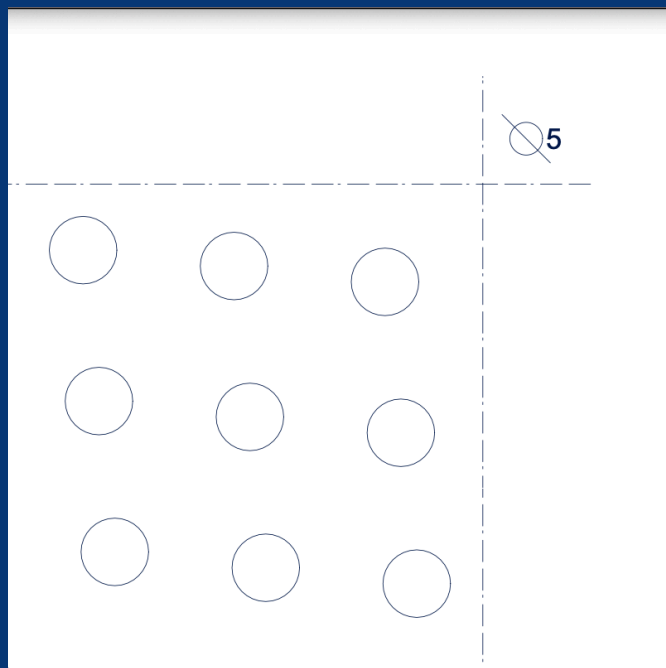
4.5.

DETAILS

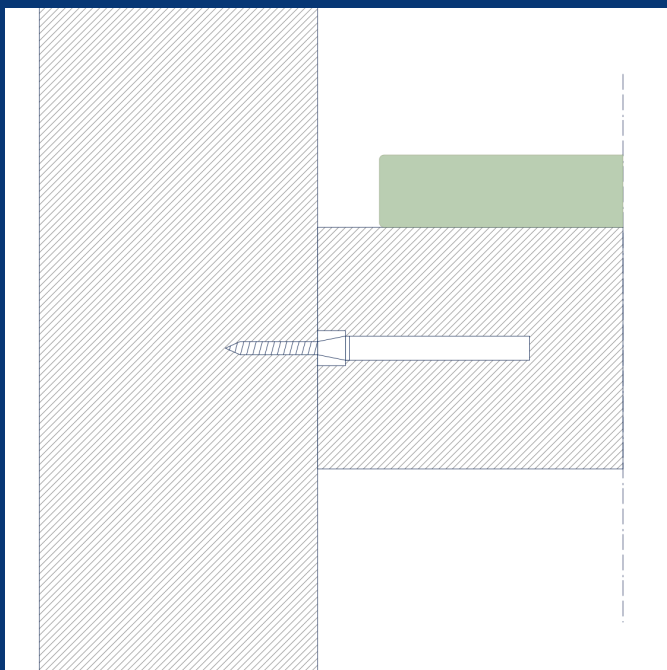
Details dragen bij aan de ruimtelijke en functionele diepgang van het project. Aangezien de duo- en quattrocellen ontworpen zijn voor respectievelijk 2 tot 4 personen, werd gekozen voor geperforeerde platen in plaats van lattenbodems onder de matrassen. Deze oplossing waarborgt een goede ventilatie onder het matras en maakt het tegelijkertijd mogelijk om het bed ook als opbergruimte te gebruiken wanneer er slechts twee gedetineerden in de cel verblijven. Zo gaat er geen kostbare ruimte verloren en wordt het meubilair multifunctioneel ingezet.

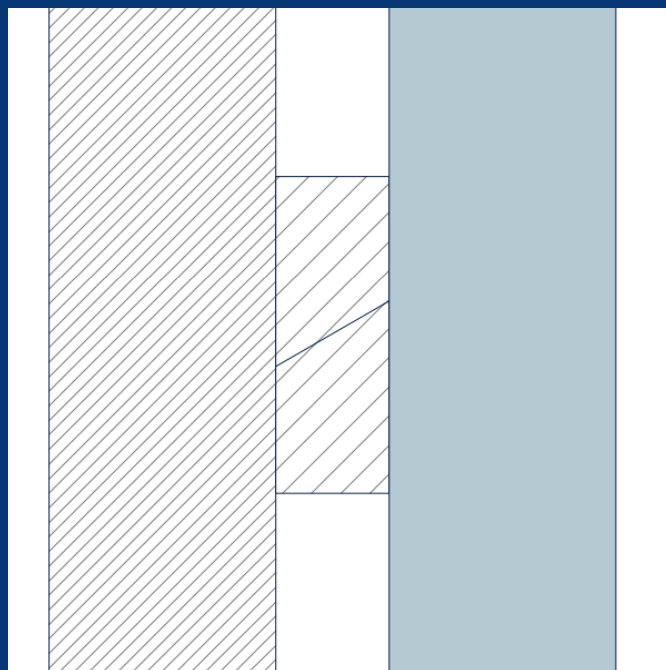
Detail afronding meubilair, 2025

Detail geperforeerde plaat, 2025

Detail verankering muur, 2025

Detail verankering kussen, 2025

DISCUSSIE

05

Dit onderzoek richtte zich op de vraag hoe het interieurontwerp van gevangenen kan bijdragen aan de rehabilitatie en re-integratie van gedetineerden door middel van een humane benadering. Het literatuuronderzoek, de observaties van de gevangenen in Tongeren en Hasselt en de interviews met zowel gedetineerden als gevangenisbewakers gaven waardevolle inzichten in de rol van de fysieke omgeving in het gevangenisleven. Het ontwerp van gevangenen blijkt een belangrijke invloed te hebben op het welzijn van gedetineerden en hun herstelproces, waarbij een balans tussen veiligheid en menselijke leefomstandigheden van belang is.

De literatuurstudie liet zien dat gevangenen in Europa een aanzienlijke evolutie hebben doorgemaakt, met een verschuiving van fysieke straf naar rehabilitatie. Ondanks deze vooruitgang worstelen veel gevangenen echter nog steeds met structurele problemen zoals overbevolking en mensonwaardige omstandigheden (Lefranc & Van Damme, 2024). De fysieke omgeving van gevangenen blijkt een aanzienlijke impact te hebben op de geestelijke gezondheid van gedetineerden. Zoals blijkt uit de case studies van innovatieve gevangenen in Noorwegen en Denemarken, dragen open ruimtes, natuurlijke materialen en sociale structuren bij aan het welzijn van gedetineerden en kunnen ze de rehabilitatie en re-integratie bevorderen (Archdaily, 2017). De literatuur benadrukt bovendien het belang van het integreren van natuur en duurzame ontwerpprincipes om stress te verminderen en persoonlijke groei te stimuleren.

De observaties in Tongeren en Hasselt bevestigen deze bevindingen, waarbij het ontbreken van natuurlijk licht, slechte akoestiek en de onpersoonlijke aard van de cellen bijdragen aan een gevoel van isolatie en psychologisch ongemak. De gemeenschappelijke ruimtes in Hasselt bieden een beter voorbeeld van hoe sociale interactie en een huiselijke inrichting kunnen bijdragen aan het welzijn van gedetineerden. Dit werd verder ondersteund door de interviews met gedetineerden, die aangaven dat de fysieke omgeving een grote rol speelt in hun mentale welzijn en hun vermogen om zich voor te bereiden op een succesvolle re-integratie in de samenleving. De gedetineerden pleiten voor meer aandacht voor rehabilitatieprogramma's, sociale ondersteuning en een humane benadering van opsluiting.

De conclusie uit dit onderzoek is dan ook dat een humane benadering van gevangenisontwerpen, die zowel fysieke als psychologische behoeften van gedetineerden in acht neemt, kan bijdragen aan een effectievere rehabilitatie en een succesvollere re-integratie. Het ontwerp van gevangenen moet niet alleen gericht zijn op veiligheid en controle, maar ook op het verbeteren van het welzijn van gedetineerden door het creëren van een omgeving die mentale en emotionele ondersteuning biedt.

Hoewel de bevindingen van dit onderzoek waardevolle inzichten bieden, zijn er enkele beperkingen die de diepgang van de conclusies kan beïnvloeden. Het onderzoek is gebaseerd op observaties in twee detentie omgevingen, Tongeren en Hasselt. De situatie in andere gevangenen kan sterk variëren, afhankelijk van locatie, het type gevangenis en het beleid van de instelling. Een breder onderzoek, met een grotere verscheidenheid aan gevangenen, zou meer gedetailleerde en representatieve conclusies kunnen opleveren.

Daarnaast zijn de interviews met gedetineerden waardevolle persoonlijke perspectieven, maar ze kunnen ook beïnvloed zijn door de specifieke ervaringen en meningen van de geïnterviewden. Het betrekken van een groter aantal gedetineerden en gevangenisbewakers bij toekomstige studies zou een breder beeld van de situatie kunnen geven. De subjectieve aard van de ervaringen van gedetineerden kan ook variëren op basis van de duur van hun detentie, de aard van hun misdrijf en hun persoonlijke omstandigheden, wat de interpretatie van de resultaten moeilijk maakt.

De tijdsbeperkingen van dit onderzoek maakten het moeilijk om diepgaand in te gaan op alle aspecten van gevangenisontwerpen en hun impact op rehabilitatie. Het onderzoek heeft zich vooral gericht op de fysieke omgeving, maar er is veel meer dat invloed heeft op de rehabilitatie, zoals sociale programma's, personeel en beleidskwesties. Het toevoegen van deze factoren zou een vollediger beeld van de uitdagingen en mogelijkheden in het gevangenisontwerp geven.

Toekomstig onderzoek zou kunnen uitbreiden naar gevangenissen in verschillende landen, om te onderzoeken hoe variaties in cultuur, beleid en interieurarchitectuur de rehabilitatie en re-integratie van gedetineerden beïnvloeden. Vergelijkend onderzoek naar de effectiviteit van verschillende detentiemodellen, zoals traditionele gevangenissen versus alternatieve detentiehuisen, zou waardevolle informatie bieden over de impact van het gevangenisontwerp op re-integratie.

Tot slot zou toekomstig onderzoek zich kunnen richten op de langetermijneffecten van humane gevangenisontwerpen op de terugkeer van gedetineerden in de samenleving en hoe dit de recidivepercentages beïnvloedt.

Deze masterproef toont aan dat interieurontwerp een rol kan spelen in het rehabilitatieproces van gedetineerden. Ondanks de beperkingen van het onderzoek biedt het een waardevolle basis voor verder ontwerpgericht onderzoek. Het bespreekt problematieken zoals het gebrek aan menswaardige omgevingen en het ontbreken van re-integratie en bekijkt tegelijkertijd de kansen die ontwerp kan bieden om deze te herdenken.

Het concept 'UNITY' staat hierbij centraal als een symbolische en praktische vertaling van eenheid, verbinding en harmonie. Dit ontwerp stelt een meer humane benadering van detentie voor, waarbij zowel de fysieke als psychologische behoeften van gedetineerden worden erkend. Door ontwerpprincipes toe te voegen die sociale interactie stimuleren, privacy respecteren en een gevoel van veiligheid en waardigheid bevorderen, draagt het concept bij aan een omgeving die rehabilitatie ondersteunt.

Deze aanpak toont dat het mogelijk is om detentie omgevingen niet enkel te zien als plekken van straf, maar ook als ruimtes voor herstel en maatschappelijke re-integratie. Toekomstige gevangenisontwerpen kunnen verder bouwen op deze inzichten, met als doel een penitentiair systeem dat niet alleen straft, maar ook daadwerkelijk bijdraagt aan een toekomst voor gedetineerden.

REFERENTIELIJST

06

Amnesty International. (2019, 14 maart). Saudi-Arabië: onzinnige aanklachten tegen vrouwelijke activisten. Amnesty.nl. <https://www.amnesty.nl/actueel/saudi-arabie-onzinnige-aanklachten-vrouwelijke-activisten>

Archdaily. (2017). Storstrøm Prison / C.F. Møller. Archdaily.com. <https://www.archdaily.com/885376/storstrom-prison-cf-moller>

Avonts, D. (z.d.). Mortaliteit in Europese gevangenissen. Huisartsnu Wetenschappelijk Tijdschrift van Domus Medica. <https://www.huisartsnu.be/2020/nr3/internationaal/mortaliteit-europese-gevangenissen>

Boxstaens, J. (2013, 31 augustus). Sociaal werk in een justitieel kader: spanningsvelden en kansen. keg.be. <https://www.kdg.be/onderzoek-en-expertise/onderzoeksprojecten/sociaal-werk-een-justitieel-kader-spanningsvelden-en>

Centrale Gevangenis Leuven. (z.d.). Inventaris Vlaanderen Is Erfgoed. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/163>

Claus, H. (2013, 11 maart). Huizen - naar een duurzame penitentiaire aanpak. mensenrechten.be. https://mensenrechten.be/nieuwsberichten/huizen_naar_een_duurzame_penitentiaire_aanpak_het_boek

DC, R. (2022, 14 november). Ten huize van de gevangenis van Hasselt: gedetineerden helpen er de leefomgeving groener en warmer maken. Truiensnieuws.be. <https://www.truiensnieuws.be/activiteiten/gedetineerden-helpen-gevangenis-groener-en-warmer-maken/>

De Vos, H. (2019, 12 december). Van gevangenis naar vrijheid. . . en terug. Tijd voor een fundamentele hervorming. <https://kuleuvenblogt.be/2019/12/12/van-gevangenis-naar-vrijheid-en-terug-tijd-voor-een-fundamentele-hervorming/>.

Deruyck, S. (2016). Detentie in een open of halfopen gevangenis: een vergelijkende studie [Masterproef, Universiteit Gent]. https://libstore.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/304/193/RUG01-002304193_2016_0001_AC.pdf

Detentiehuis Kortrijk. (z.d.). Federale Overheidsdienst Justitie. https://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/gevangenissen/belgische_gevangenissen/detentiehuizen/adres_detentiehuis_kortrijk

Domela Nieuwenhuis, J. (1882). De tijdspiegel. Jaargang 39. dbnl.org. https://www.dbnl.org/tekst/_tij008188201_01/colofon.php

Federale overheidsdienst justitie. (2022, september). Detentiehuizen. Detentiehuizen. Geraadpleegd op 16 november 2024, van https://justitie.belgium.be/nl/themas/gevangenissen/belgische_gevangenissen/detentiehuizen

Federale overheidsdienst justitie. (2023). Meer info over de gevangenis van Hasselt. Federale Overheidsdienst Justitie. https://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/gevangenissen/belgische_gevangenissen/gevangenissen/meer_info/hasselt

Geïnterneerde mensen krijgen onvoldoende zorg in de Belgische gevangenissen volgens de Raad van Europa. (2023, 29 september). UNIA Samen Voor Gelijkheid. Geraadpleegd op 5 januari 2025, van <https://www.unia.be/nl/actua/onvoldoende-zorg-belgische-gevangenissen>

Gifford, R. (1996). Environmental Psychology: Principles and practice. Pearson College Div. Het leven achter de gesloten deuren in Zwaag. (2021, 28 oktober). [Video]. YouTube. Geraadpleegd op 24 november 2024, van <https://www.youtube.com/watch?v=yjTWkkIYMjA>

HMP Addiewell. (z.d.). HLM Architects. <https://hlmarhitects.com/projects/hmp-addiewell/>

Houbey, P. (2023, 19 september). Overbevolking in gevangenissen in 2022 op recordniveau, onderstreept toezichtsraad. despecialist.eu. <https://www.despecialist.eu/nl/nieuws/overbevolking-in-gevangenissen-in-2022-op-recordniveau-onderstreept-toezichtsraad.html>

Jagendorf, B. (2013, 28 november). Homoseksuele migrant vaak misbruikt in Amerikaanse gevangenis. IPS Nieuwsagentschap. <https://www.ipsnews.be/artikel/homoseksuele-migrant-vaak-misbruikt-amerikaanse-gevangenis>

Jewkes, Y., & Moran, D. (2015). The paradox of the "Green" prison: sustaining the environment or sustaining the penal complex? *Sage journals*, 19(4). <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1362480615576270>

Lefranc, P., & Van Damme, F. (2024, 27 november). Overbevolking in de gevangenis: what's in a name? *tijd.mensenrechten.be*. <https://tijd.mensenrechten.be/2024/11/27/overbevolking-in-de-gevangenis-whats-in-a-name>

Linthout, T. (2004). De Gevangenis van de Toekomst: Een Humaan en Evidence-Based Gevangenisbeleid. *The Inquisitive Mind*. <https://nl.in-mind.org/article/de-gevangenis-van-de-toekomst-een-humaan-en-evidence-based-gevangenisbeleid>

Mensenrechten voor iedereen. (z.d.). Amnesty International. <https://www.amnesty-international.be>

Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving. (z.d.). Onderzoek vóór en ná detentie: slechte lichamelijke en psychische gezondheid bij gedetineerden. *nscr.nl*. <https://nscr.nl/onderzoek-voor-en-na-detentie-slechte-lichamelijke-en-psychische-gezondheid-bij-gedetineerden>

Openbaar groen. (2020). Therapeutische tuinen in gevangenis van Leuven en Hasselt. *openbaargroen.be*. <https://www.openbaargroen.be/nieuws/therapeutische-tuinen-gevangenis-van-leuven-en-hasselt#:~:text=In%20de%20gevangnissen%20van%20Leuven,met%20de%20organisatie%20Terra%20Therapeutica>

Peeters, A. (2024, 25 juni). Derde transitiehuis geopend in Leuven. *Leuven Actueel*. <https://www.leuvenactueel.be/nieuws/leuven/derde-transitiehuis-geopend-in-leuven>

Regie der Gebouwen. (2023). Hasselt gevangenis. *Regie Der Gebouwen*. <https://www.regiedergebouwen.be/nl/projects/gevangenis-10>

Report on HMP Addiewell 6-17 August 2018 PRISON - FULL INSPECTION REPORT Addiewell. (1984). In HMIPS. <https://prisonsinspectoratescotland.gov.uk/publications/report-hmp-addiewell-6-17-august-2018>

Roose, R., Bouverne-De Bie, M., Kloeck, K., Meyvis, W., & Vanacker, J. (2002). Edouard Ducpétiaux. *prisongear.be*. <https://www.prisongear.be/news/40/15/Edouard-Ducpetiaux/>

Söderlund, J., & Newman, P. (2017). Improving Mental Health in Prisons Through Biophilic Design

Sport & cultuur in de gevangenis. (z.d.). De Rode Antraciet. <https://www.derodeantraciet.be>

The Psychological Impact of Incarceration: Implications for Post-Prison Adjustment Breadcrumbs. (2001, december). *Aspe.gov*. Geraadpleegd op 24 november 2024, van <https://aspe.hhs.gov/reports/psychological-impact-incarceration-implications-post-prison-adjustment-0>

Transitiehuis. (2019, 9 september). *Transitiehuizen.be*. Geraadpleegd op 16 november 2024, van https://transitiehuizen.be/over_ons/over-ons/

Tussenkost bij de Raad van Europa over overbevolking van gevangnissen. (2024, 17 oktober). Federaal Instituut Mensenrechten. Geraadpleegd op 5 januari 2025, van <https://federaalinstituutmensenrechten.be/nl/tussenkost-bij-de-raad-van-europa-over-overbevolking-van-gevangnissen>

U.S. department of justice. (1988, juli). Good Lighting Brightens Morale. *ojp.gov*. <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/good-lighting-brightens-morale>

Vandegard, J., & Vanherrewegen, F. (2023, 15 augustus). Foucault - Discipline, toezicht en straf. kuleuven.be. <https://ppw.kuleuven.be/ecs/aanbod/studentenwerk-debat/klassiekers/boekpaginas/foucault#>

Vanhoudt, C. J., & Callewaert, W. (z.d.). Belgisch Strafrecht: Tweede opnieuw bewerkte en aangevulde uitgave. In <https://bib.kuleuven.be/rbib/collectie/archieven/boeken/vanhoudt-belgischstrafrecht-1976-1.pdf>. E. STORY-SCIENTIA P.V.B.A. Geraadpleegd op 24 november 2024, van <https://bib.kuleuven.be/rbib/collectie/archieven/boeken/vanhoudt-belgischstrafrecht-1976-1.pdf>

Verhofstadt, D. (2014). De negen strafrechtelijke principes van Cesare Beccaria. STRAFBLAD (DEN HAAG), (4), 299-305.

VVSG. (z.d.). Detentiehuizen. [vvsg.be. https://www.vvsg.be/kennisitem/vvsg/detentiehuizen#:~:text=Vzw%20De%20Huizen%20is%20een,veelheid%20van%20die%20verschillende%20detentiehuizen](https://www.vvsg.be/kennisitem/vvsg/detentiehuizen#:~:text=Vzw%20De%20Huizen%20is%20een,veelheid%20van%20die%20verschillende%20detentiehuizen)

Wijns, L. (2024, 6 juni). Overbevolking in gevangenissen: België opnieuw bij de slechtsten van de klas in Europa. VRT Nieuws. Geraadpleegd op 5 januari 2025, van <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2024/06/06/overbevolking-belgische-gevangenissen>

REFERENTIELIJST AFBEELDINGEN

07

Bentham, J. (1971). Blauwdruk van een panopticum.

Schets van HM Prison Pentonville, voorbeeld voor de gevangenissen van inspecteur Ducpétiaux en architect Dumont. (z.d.).

Putter, H. (2021). Gevangenis in Zwaag.

Putter, H. (2021). Gevelplannen gevangenis in Zwaag.

Detentiehuis Vorst. (2023).

Leefruimte detentiehuis Vorst. (2023).

Detentiehuis Kortrijk. (2022).

Leefgedeelte detentiehuis Kortrijk. (2022).

Transitiehuis Leuven. (2024).

Kamer transitiehuis Mechelen. (2024).

Di Lauro, M. (2011). Houten cottage Bostoy gevangenis.

Eskerod, T. (2017). Storstrom Prison.

Eskerod, T. (2017). Groene binnenplaats Storstrom Prison.

Eskerod, T. (2017). Cel Storstrom Prison.

Hemerijckx, K. (2020). Gevangenistuin Leuven Centraal.

Leefkamer detentiehuis Kortrijk. (z.d.).

Sociale structuren Bastoy Prison. (2012).

Meditatieruimte Storstrom Prison. (2017).

Gevangenistuin Hasselt. (2022).

De Cock, R. (2025). Tuin gevangenis Hasselt.

BIJLAGEN

08

BIJLAGE 1 - VRAGEN

GEVANGENISBEWAKERS

- Bij welke gevangenis zijn jullie tewerkgesteld en hoe ervaren jullie het huidige interieurontwerp (inrichting/structuur) van die gevangenis?
- Wat is volgens jullie het belangrijkste doel van een gevangenisontwerp: veiligheid, rehabilitatie of iets anders?
-> Waarom is dat volgens jullie het belangrijkste?
- Denken jullie dat de fysieke omgeving van een gevangenis een invloed heeft op het gedrag van gedetineerden?
-> Waarom denken jullie van wel/niet?
- Zijn er elementen in het interieur die volgens jullie bijdragen aan een menselijke benadering van detentie?
- Denken jullie dat natuurlijke elementen zoals daglicht, buitenruimte of het gebruik van bepaalde kleuren, invloed kunnen hebben op het welzijn en de rehabilitatie van gedetineerden?
- Zien jullie verschillen in gedrag tussen gedetineerden in reguliere cellen en in isoleercellen?
-> Zo ja, welke interieurfactoren denken jullie dat hierbij een rol spelen?
- Denken jullie dat een gevangenisontwerp dat meer gericht is op rehabilitatie en de voorbereiding op re-integratie (zoals transitiehuizen en detentiehuizen) effectiever kunnen zijn dan de huidige traditionele gevangenisontwerpen?
-> Waarom denken jullie van wel of waarom niet?
- In hoeverre denken jullie dat privacy en persoonlijke ruimte belangrijk zijn voor de rehabilitatie van gedetineerden?
-> Vinden jullie dat de huidige inrichting van de cel hieraan bijdraagt?
- Wat vinden jullie van de balans tussen functionaliteit (veiligheid en controle) en comfort (welzijn en humane benadering) in het huidige ontwerp?
-> Hoe zou deze balans volgens jullie verbeterd kunnen worden?
- Hoe reageren gedetineerden op ruimtes zoals gemeenschappelijke ruimtes, sportzalen of buitenruimtes, in vergelijking met hun reactie op de cellen?
-> Zien jullie een verschil in gedrag?
- Als jullie één of meerdere aspecten van het interieurontwerp van de gevangenis zouden kunnen veranderen om de re-integratie en rehabilitatie van gedetineerden te ondersteunen, wat zouden jullie dan aanpassen en waarom?

BIJLAGE 2 - TRANSCRIPTIE

GEVANGENISBEWAKER 1

Silke: Ik heb een 10 à 15 tal vragen die vooral gaan rond interieur omdat ik voor mijn masterthesis onderzoek doe over hoe het interieurontwerp van gevangenen een invloed heeft op de re-integratie en rehabilitatie van gedetineerden door middel van een humane benadering. Dat is een beetje mijn onderzoek. Dat wil dus eigenlijk zeggen dat ik ga kijken of het interieurontwerp een invloed heeft of kan helpen bij het terugkeren naar de maatschappij. Het gaat dus vooral over interieur gaan de vragen. Dus, dan kunnen we nu beginnen aan de eerste vraag. Bij welke gevangenis bent u tewerkgesteld en hoe ervaart u het huidige interieurontwerp, dus dat is de inrichting en structuur van die gevangenis?

Gevangenisbewaker: Euhm, ik werk in de gevangenis van Hasselt, dat is 20 jaar oud nu zeker hé? Ja, 21 nu. In vergelijking met veel andere gevangenen is dat redelijk modern ingericht. Daar is ook zo speciaal gekeken naar euhm als je de grote gang hebt, dan hebt ge eigenlijk zo kleurrijke elementen. De ramen zijn ook zo met kleuren, dat is wel speciaal, dat is met een reden, maar vraag mij niet meer welke reden, want dat ben ik al vergeten. Daar is wel bewust naar gekeken naar het ontwerp eigenlijk hoe het daar vanbinnen uit ziet. Met veel kleuren en cijfers enzo speciale dingen. Tegenover oudere gevangenen is dat gewoon tralies en grijze muren denk ik.

Silke: Dus dat is wel anders bij jullie. En wat is volgens u dan het belangrijkste doel van zo een gevangenisontwerp bijvoorbeeld veiligheid, rehabilitatie of misschien iets anders? Wat is volgens u dan het doel van zo een ontwerp?

Gevangenisbewaker: Ik denk dan toch dat veiligheid op de eerste plaats komt, maar natuurlijk, ik denk dat ge veel moet rekening houden met de veiligheid als ge dan iets ontwerpt, want ja, het mag dan wel mooi zijn of er mag iets achter zitten om het euhm dragelijker te maken voor die mannen misschien, maar ja, de veiligheid moet toch nog wel eerst staan. Er zijn toch al denk ik in het verleden toch al wat dingen geweest dat ze misschien nieuwere dingen ontworpen of de manier waarop iets ontworpen is, wat dan in de praktijk niet werkt he en dan komen ze daar wel achter met de tweede of de derde gevangenis die ze he. Hasselt was 20 jaar geleden heel nieuw, heel chique en dan na 5 jaar werkten de douches niet meer of was de wasserij te klein en zo van die dingen. Dat zijn allemaal...

Silke: Ja, dat zijn wel basisvoorzieningen eigenlijk.

Gevangenisbewaker: Ja, en daar is dan, op die moment lijkt dat dan groot genoeg ofzo, maar dat is dan uiteindelijk toch niet en dan hebt ge dan de volgende gevangenis die gebouwd wordt hetzelfde systeem dan zijn ze al iets meer, alleze dan hebben ze toch al uit hun fouten geleerd en dan is dat iets beter en zo wordt dat, neem ik aan, altijd maar beter.

Silke: Denkt u dat de fysieke omgeving van een gevangenis een invloed heeft op het gedrag van de gedetineerden?

Gevangenisbewaker: Eigenlijk zou u dit aan een gevangene moeten vragen die al verschillende gevangenen gedaan heeft. Ik denk natuurlijk voor die mannen die zitten liever in een nieuw gevang, alleze dat is ook niet waar he, het is moeilijk. Het is nieuw, het is mooi, aparte douches en wc gelijk in de nieuwe gevangenen, maar sommige zeggen dan toch dat het ergens anders beter is. Ligt dat dan juist aan het interieur? Ik weet het eigenlijk niet. Ik denk dat voor hen meer afhangt van hoe er met hun wordt omgegaan en hoe de psychosociale dienst werkt. Of hun dossiers in orde komen en zo van die dingen eigenlijk. Dat dat voor hen belangrijker is.

Silke: Zijn er bepaalde elementen in het interieur die volgens u bijdragen aan een menselijke benadering van detentie?

Gevangenisbewaker: In Hasselt heb je drie afdelingen die zo, je hebt de drugsvrije afdeling en dan heb je twee afdelingen, dat is ook drugsvrij, maar licht bij wijze van spreken. Hetzelfde principe he, ze zeggen ik neem geen drugs ik kan daar op getest worden en die hebben dan eigenlijk, die deuren zijn dan meer open dan de rest. Die hebben vooraan in de afdeling, de sectie eigenlijk, dat is een gang, een zetel, een tv, plantjes. Zo van die dingen. Die hebben ook een gezamenlijke keuken waar ze kunnen koken, dus dat is dan al meer huiselijk, die mannen die worden natuurlijk ook gescreend. Allez je kan vragen om daar naar toe te gaan, maar daar staat iets tegenover. De andere afdeling is gewoon een lege gang eigenlijk. Daar, op die plaatsen, wordt er dan wel gebruikt om een huiselijke sfeer te creëren, maar ja, natuurlijk, je kan dat niet overal doen. Dat is echt daar apart omdat die mannen ook zeggen van kijk wij willen ook ons engageren om geen drugs te gebruiken en ook een beetje terug samen in de plaats van allemaal apart deur op slot, meer zoals het systeem van Leuven, maar daar staat dan tegenover dat ze goed gedrag hebben geen drugs gebruiken en van die dingen. Dat is dan wel echt een wezenlijk verschil dat je dan ziet van de ene afdeling, kaal en zakelijk, en de andere, huiselijk, een zetel, plantjes, een tv, er hangen ook dingen op en zo van die dingen.

Silke: Het hangt er dus echt vanaf van wat ze hebben gedaan van waar ze dan terecht komen?

Gevangenisbewaker: Wat ze hebben gedaan niet, maar waar ze zelf voor kiezen hoe dat ze daar in staan. De directie keurt dat goed eigenlijk wie daar zit. Ze kunnen niet zeggen van 'Ik ga naar daar he'. Er wordt natuurlijk gekeken hoe hun gedrag enzo is.

Silke: Denkt u dat natuurlijke elementen zoals het daglicht en buitenruimte, of het gebruik van bepaalde kleuren een invloed hebben op het welzijn en de rehabilitatie?

Gevangenisbewaker: Ik denk dat wel. In Hasselt hebt ge ook het tuinproject. Dat is ook heel populair. Er zijn heel veel gedetineerden die daar willen werken. Op het begin was dat zelfs gratis, alle kregen ze er niet voor betaald. Nu krijgen ze een kleine vergoeding. Dat is heel populair omdat ze ook echt buiten wouden. Ik denk wel dat dat uit maakt voor hun. Voor ja, dat ge minder denkt van, ik zit in een gevangenis, koude muren, wit, grijs, tralies, metaal. Je zit ook liever in een zachte ruimte dan in een harde ruimte, dus sowieso gaat het voor hun denk ik wel positief zijn. Degene die schijt aan alles hebben zal ik maar zeggen en zo zijn er genoeg he. Er is 20% van bijvoorbeeld in Hasselt die zijn al vanaf dat gevang open is vanaf dat ze 18 jaar zijn, die komen altijd terug. Dat is verloren voor de maatschappij, dat is heel erg om te zeggen, maar dat is gewoon zo he. Je ziet ze om de zes maanden terugkomen en dat gaat nog ooit in orde komen als die mannen zelf zeggen van ik kan niet blijven pikken voor mijn drugs. Misschien bij sommige komt dat ooit in orde he, maar voor die mensen denk ik niet dat dat echt iets uitmaakt, want die zijn gewoon te ver heen. De mensen die dan, ik zeg maar iets, de gewoonste mensen die maken een fout en die komen in de gevangenis terecht he en voor die kan dat wel uitmaken he als je 15 jaar moet zitten, in welke toestand je dan toekomt, of je dan humaan behandeld zijt of als ge alle op een normale manier uw straf hebt kunnen uitzitten, maakt dat wel uit, maar ik denk niet voor iedereen. Sommige die slapen de godganse dag in hun cel met de gordijnen dicht, alles dicht. Voor die mensen maakt dat niet uit. Dat is de minderheid, maar zo zijn er ook he.

Silke: Ziet u verschillen in gedrag tussen gedetineerden die reguliere cellen zitten of isoleercellen? Hoe zij reageren in zo een cel?

Gevangenisbewaker: Degene die in isoleercellen zitten, er zijn sommige die dat vragen zodat ze niet met anderen in een cel moeten zitten. In Hasselt gebeurt dat weleens. Dan willen ze op eigen verzoek, dan zijn ze content omdat ze daar kunnen zitten, maar degene die daar zitten naar aanleiding van een incident ofzo, ik denk niet, degene die daar zitten de meesten kennen het daar wel he dat is gewoon een betonnen blok met een scheurvrije matras en eventueel een deken als ze daar moeten blijven overnachten. Voor de rest is dat...

Silke: Moet de gevangenis dan meer afschrikken?

Gevangenisbewaker: Ik denk dat dat echt van persoon tot persoon afhangt. Je hebt ook een afdeling, je kan dat niet in de hele gevangenis doen, dat geloof ik niet, want de basis is, je wordt uit de maatschappij genomen om de maatschappij te beschermen. Dat is uw straf. Hoe dat ge u daar gedraagt heeft invloed op hoe dat je daar gaat buiten komen. Dus als je je hele detentie de ene maatregel en vechtpartij, agressie na het andere is, dan is er verschil met iemand die er binnenkomt en daar 10 jaar zit, die nooit tot last is. Er moet een verschil zijn, dus daarom die afdeling die dan apart moet zijn met aangepast interieur tegen echt de basic. Ik geloof nooit dat er een hele gevangenis kan zijn zoals die afdelingen. Dat is toch niet op die schaal waar wij werken. Ik denk 600 man in Hasselt, dat is niet te doen. Dan moet je echt gaan naar die Scandinavische zoals die detentiehuisen, dat komt ook niet echt van de grond. Plus dat is ook voor de kortgestrafte.

Silke: Hoe denkt u dat een gevangenis ontwerp dat meer gericht is op rehabilitatie en voorbereiding op re-integratie zoals die detentiehuisen of transitiehuisen effectiever kunnen zijn, dan de huidige of traditionele gevangenis ontwerpen?

Gevangenisbewaker: Daar is toch nog wel wat werk aan de winkel.

Silke: In hoeverre denkt u dat privacy en persoonlijke ruimte zijn voor de rehabilitatie van gedetineerden?

Gevangenisbewaker: Dat is wel heel belangrijk. In Hasselt denk ik dat de minderheid een cel alleen heeft. dat is misschien 20% en de rest is allemaal per twee, drie of vier, dus dat is wel echt alle, nu denk ik wel dat dat iets minder is, maar een probleem geweest en dat leidde altijd tot conflicten. Je zit dan met iemand en als die dan meevalt, oke dan komt die vrij en dan komt er een nieuwe. Er zit altijd iemand in uw space. Als iedereen een cel alleen kon hebben, dan kunt ge ook beter ja, er zijn er misschien die met twee het over nemen van de andere ofzo, maar dat is nu niet haalbaar om iedereen een cel alleen te geven. Er zijn er gewoon te veel, dan moeten we een heel andere systeem gaan uitwerken en ik zie het niet. Het is alleen maar erger geworden sinds dat ik werk. Ze mogen echt heel veel. Ik sta vaak in het magazijn, ze kunnen enorm veel bestellen om daar aan te kleden.

Silke: Dat kunnen ze daar in de gevangenis zelf?

Gevangenisbewaker: In de gevangenis zelf ja, er mag niks binnen komen tenzij het kleren zijn, maar dat moet dan gecontroleerd worden. Andere dingen mag niets zonder dat dat gecontroleerd moet worden voordat dat in orde is. Ze kunnen bij ons een waskom, een slakom of een borstel. Eigenlijk alles wat ge u kunt indenken kunnen ze bij ons kopen. dat is dan ene keer om de twee weken elektro apparaten, zeg maar wat. Een radio, een cd speler, alles wat ge kunt... tekengerief.

Silke: Wat vindt u van de balans tussen functionaliteit, dus die veiligheid en controle en comfort, dus het welzijn en de humane benadering in het huidige ontwerp waarin u nu werkt? Het is al een beetje buiten balans zo te horen.

Gevangenisbewaker: Ja, ik denk in Hasselt, hoe het daar uit ziet. In de tijd was dat echt 'design' het van het, heel speciaal. Of die muur nu rood is met cijfers op, dat was iets van de tijd ofzo ik weet niet. Opzich dat is een eyecatcher natuurlijk, het is veel mooier dan een grijze muur, maar of dat nu... opzich voor ons maakt dat niet veel uit he. Ik heb in Leuven gewerkt in de tijd dat er nog nergens een wc was voor de vrouwen, maar dat heeft ook zijn charmes zo een oude gevangenis. Daar zijn de secties open, drie verdiepen, dat geeft een heel ruimtelijk gevoel. Dat is oud, maar het is klassiek van 1850. Hasselt en Brugge is alles dicht, maar in Leuven kunt ge als ge in het midden van die gevangenis staat kan je alles zien. Dat is de stervorm nog. Vroeger was dat zo. Dat kunt ge nu eigenlijk niet meer met elkaar vergelijken. Ze gaan nu allemaal naar dichte gevangenissen, maar als ik nu kies voor te werken op de secties, dan zou ik kiezen voor Leuven waar het open is. Ik denk als persoon hebt ge meer een ruimte gevoel. In Hasselt zijn alle secties afgesloten, alles is dicht.

Silke: Voelt het ook niet veiliger als het afgesloten is?

Gevangenisbewaker: In Leuven zijn de deuren open, dus daar is die vleugel afgesloten en iedereen loopt daar rond. Dat is een open regime. In Hasselt, voor de veiligheid, zal dat waarschijnlijk om die afdelingen kleiner te maken ofzo. Daar zal waarschijnlijk wel iets achter zitten he. Die gevangenen zijn gedateerd hoe dat dat was. Dat was toen gemaakt voor die mannen. Die zaten altijd in hun cel, die deuren waren altijd dicht. Die moesten daar afgezonderd worden en die moesten wandelen met een kap over hun hoofd. Die mochten niet praten, dat is 150 jaar geleden. Zo zijn die gevangenen gebouwd. Die deuren waren dicht en gingen misschien 1 keer per dag open en dat was het he. Nu is het meer gemaakt voor uw groepen en afdelingen.

Silke: Dan zijn we al bij de laatste vraag. Als u een of meerdere aspecten van het interieurontwerp van de gevangenis kan veranderen om de re-integratie en rehabilitatie van de gedetineerden te ondersteunen. Wat zou u dan aanpassen en waarom?

Gevangenisbewaker: Voor mijn eigen zou ik wel willen dat je wel veilige metalen deuren kunt hebben, maar die niet zo zwaar en lawaaiig zijn. Aangenamer, dat is ook iets wat constant kapot is, die klinken. Bij ons is dat allemaal automatisch, dus als iemand op die knopjes duwt, heel veel mensen gebruiken geen klink, dus als je dan zo een zware deur hebt, uw hele muur daverd.

Silke: Dankuwel.

BIJLAGE 3 - TRANSCRIPTIE

GEVANGENISBEWAKER 2

Silke: Ik heb dus een 10 à 15 tal vragen die vooral gaan gaar rond interieur omdat ik voor mijn masterthesis onderzoek doe over hoe het interieurontwerp van gevangenen heeft op de re-integratie en rehabilitatie van gedetineerden door middel van een humane benadering. Dat is een beetje mijn onderzoek. Dat wil dus eigenlijk zeggen dat ik een beetje ga kijken of het interieurontwerp een invloed heeft of kan helpen bij het terugkeren naar de maatschappij. Het gaat dus vooral over interieur gaan de vragen. Dus, dan kunnen we nu beginnen aan de eerste vraag. Bij welke gevangenis bent u tewerkgesteld en hoe ervaart u het huidige interieurontwerp, dus dat is de inrichting en structuur van die gevangenis?

Gevangenisbewaker: Ik werk in Leuven centraal, dat is een van de oudste gevangenen van België. En euhm daar is het echt nog gelijk het heel vroeger was in het begin van de gevangenen. We hebben sinds 20 jaar hebben wij overal een toilet op cel bijvoorbeeld. Die was niet afgeschermd. In Hasselt, in de nieuwe gevangenen, die hebben allemaal een toilet met een deur afgeschermd dat de mannen hun privacy hebben. Bij ons is dat nog niet. Wij hebben ook duocellen, wat voor die mannen een heel groot probleem is, want als ze naar het toilet moeten gaan, als ze met tweeën op cel zitten is daar van privacy eigenlijk geen sprake. Voor de rest hebben we een aluminium wasbakje. Dat is allemaal heel primitief en dat zorgt ook wel voor problemen soms.

Silke: Wat is volgens u dan het belangrijkste doel van zo een gevangenisontwerp bijvoorbeeld veiligheid, rehabilitatie of misschien iets anders?

Gevangenisbewaker: Voor ons als werknemers is sowieso het belangrijkste de veiligheid van ons. Daar wordt naar mijn ogen de laatste jaren te weinig rekening mee gehouden. Want oke, de gevangene heeft tegenwoordig recht op een pro deo advocaat die mensen willen zich ook in de picture werken door die mannen te verdedigen voor de meest onnozele, in mijn ogen, zaken. Dus, als de onderbroeken bijvoorbeeld niet van voldoende kwaliteit zijn, dienen de advocaten bijvoorbeeld klachten in, moet dat voorkomen, de staat veroordeeld en qua interieur geldt dat ook. Ze moeten allemaal een tv hebben, ze moeten allemaal internet hebben voor een 'menselijke' detentie. Na 24 jaar ervaring durf ik zeggen dat eerlijk gezegd, behalve dan de vrijheidsberoving, dat de gevangenisstraf eigenlijk geen straf niet meer is. Die mannen hebben internet, die mannen hebben tv, die euhm ja, het schrikt niet meer genoeg af vind ik.

Silke: Ja, dat is wel interessant ja. Denkt u dat de fysieke omgeving van een gevangenis een invloed heeft op het gedrag van de gedetineerden? Dat heeft u eigenlijk ook al een beetje beantwoord: 'Het schrikt niet meer genoeg af.'. Vindt u dan niet dat de vrijheidsberoving of de opsluiting de straf is?

Gevangenisbewaker: Ik denk dat voor hun primeert dat ze alleen op cel zitten. Dat ze hun privacy hebben, dat ze kunnen doen en laten wat ze willen. Want ik zeg, ze hebben nu ook allemaal telefoon op cel. Vroeger moesten ze in de gang wachten en kregen ze elk 10 minuten de tijd per dag om te telefoneren. Nu hebben ze een telefoon op cel, dus gedetineerden die geld genoeg hebben, die kunnen bij manier van spreken uren per dag telefoneren naar hun familie. Bij ons is het zo euhm krijgen ze 6 dagen van de 7, kunnen ze bezoek ontvangen, er is virtueel bezoek. In de tijd van corona was er virtueel bezoek via de computer ingevoerd. Corona is gedaan en het virtueel bezoek bestaat nog altijd. Ze kunnen tafelbezoek, ze kunnen privébezoek. Maar ge hoort toch wel bij ons, en nu zeker met de overbevolking, dat een cel apart, dat ze hun privacy hebben, dat ze dat wel heel belangrijk vinden.

Silke: Ziet u daar ook verschil in gedrag in of ze apart zitten of samen?

Gevangenisbewaker: Bijvoorbeeld als ze bij ons 10 nieuwe gedetineerden binnen brengen, er zit dan een niet roker bij, omdat het niet anders gaat, plaatsen ze die op cel met een roker. Dan ontstaan er strubbelingen, want dat stinkt en de ene gebruikt drugs de andere niet, vechtpartijen, steekpartijen,... dat heeft daar allemaal mee te maken natuurlijk.

Silke: Zijn er bepaalde elementen in het interieur die volgens u bijdragen aan een menselijke benadering van detentie?

Gevangenisbewaker: Dat is ook divers, we hebben bijvoorbeeld een paar jaar geleden bij ons, allez bij mijne vleugel, zat een schilder en die had aan de directie gevraagd om daar zijn schilderijen in de gang op te hangen om de boel wat op te fleuren. Er waren verschillende positieve reacties van, maar natuurlijk in een samenleving die zo kort op een zit en waar je zoveel verschillende culturen, waren er gedetineerden die dat niet vonden kunnen. Er waren gedetineerden die ook schilderden, die dan kwaad waren. Waarom de zijn en mijn niet? bijvoorbeeld. Het is echt divers ik zeg, we hebben zo veel verschillende culturen en ja, omdat ge zo kort op elkaar zit en die overbevolking de laatste jaren. Het botst wel regelmatig. Ik kan niet echt zeggen dat dat een verschil maakt of.

Silke: Denkt u dat natuurlijke elementen zoals het daglicht en buitenruimte, of het gebruik van bepaalde kleuren een invloed hebben op het welzijn en de rehabilitatie?

Gevangenisbewaker: Vooral voor de lang gestrafte. Vroeger nu dat is al heel lang geleden, maar vroeger was het zelfs zo, mochten ze planten op cel hebben, mochten ze aquariums op cel hebben, mochten ze vogeltjes hebben. Dat is gewoon, vroeger was het zo, Leuven-Centraal, was het zo dat je minimum 10 jaar moest veroordeeld worden eer dat gij van het opendeurregime van Leuven-Centraal kon genieten. Dat waren dan meestal ja, moordenaars of de echte zware gevallen die dan bij ons kwamen en daar hadden we dan eigenlijk weinig last van, want die mannen die hadden hun feiten gedaan door omstandigheden. Die worden veroordeeld, die hebben zich zo al een beetje neergelegd met hun lot, dan komen die naar Leuven-Centraal, die deuren staan open, ze kunnen gaan biljarten, ze kunnen gaan darten, ze kunnen volleybal, ze kunnen voetbal. Die hebben voordeel aan een menselijk regime en aan die plantjes, maar nu de laatste jaren zijn het vooral drugs, drugsdelicten en dat zijn korte straffen en die mensen ja, dat zijn jong gasten, ja het is spijtig van te zeggen maar die hebben bijna allemaal een gsm op cel heel veel die drijven hun handeltje gewoon verder in de gevangenis op hun gsm. Die worden nog altijd driester en driester. Over een paar maanden is er dan brandbom gegooid in een collega van mij zijne auto in Heers. Dat is de eerste keer in de geschiedenis van België dat dat gebeurt. Volgens het laatste wat ik gehoord heb zijn al onze adressen verkocht aan gedetineerden, dus zouden ze in principe van iedereen die daar werkt zouden ze de adressen hebben. Die collega dat was een hele strenge en ze hadden die al een paar keren verwittigd, maar die zegt van ik ben hier om mijn werk te doen en euhm, en dat is spijtig genoeg de eerste keer dat zoiets gebeurde in België met een cipier. Vorige week of over twee weken hebben ze in de gevangenis van Haren, dat was Goddank dan maar op de parking van de gevangenis, hebben ze opnieuw een brandbom gegooid op een vrouwelijke collega hare auto. Dusja, het is de eerste keer gebeurt met een collega uit Heers, het is nu al een tweede keer gebeurd dus euhm. Het is gewoon die korte strafjes en die mannen die weten dat. 'Ik moet maar drie jaar doen. Wat gaan ze mij maken?'. Die krijgen bezoek en die regelen hun zaakjes via bezoek of via hun gsm. Wij mogen nu, wij hebben nu een abonnement van het werk, van justitie. Dus wij hebben nu over een paar jaar een melding gekregen dat wij TikTok van onze telefoon moeten afgooien omdat dat zagezegd niet veilig is. Die mannen van de gevangenis, die posten bijna dagelijks filmpjes van personeelsleden, van vechtpartijen op de wandeling, van orgieën in cel posten die op TikTok. Ze worden maar altijd driester en driester en ze geraken er ook mee weg.

Silke: En stel dat ze geen gsm zouden hebben, denkt u dan wel dat het aanpassen van het interieur meer daglicht enzo, dan wel een invloed kan hebben of is het gewoon te kort dat ze daar zitten en dat dat ook niet helpt.

Gevangenisbewaker: Ghoh, ik denk voor de serieuze gedetineerden, die gaan daar wel iets aan hebben.

Silke: Ziet u verschillen in gedrag tussen gedetineerden die reguliere cellen zitten of isoleercellen?

Gevangenisbewaker: De mensen die genieten van daglicht en van een mooi interieur die gaan meestal niet in een strafcel eindigen. Het zijn echt de junks of dealer die ruzie maken, mensen met mentale problemen. Zo zitten er genoeg in de gevangenis, die daar eigenlijk niet thuishoren, maar dat dat de enige manier is voor die veilig ergens af te zonderen. Dat gebeurt ook, die een gevaar zijn voor hun eigen. Er zijn junks die alles snuiven en slikken wat ze te pakken krijgen en spijtig genoeg zit daar de laatste jaren heel veel smeerlapperij tussen. Als die beginnen te flippen, dan maakt het eigenlijk niet uit of die...

Silke: Denkt u ook niet dat dat onbewust een invloed kan hebben op hun toestand?

Gevangenisbewaker: Nee, die zijn echt niet voor rede vatbaar. De helft van de tijd beseffen ze niet wat ze zijn of wat ze doen. Zeker dan als ze uit die roes komen, als ze er al uit komen, dan weten ze het ook niet wat ze gedaan hebben, waar ze allezi. Er zijn er bij ons die zitten drie, vier dagen in de strafcel en erna weten ze niet eens dat ze daar gezeten hebben dus. De mensen die genieten van een mooi geveerde muur of een mooi schilderij of daglicht of de zon of de tuin, want dat zijn ze bij ons ook bezig, zijn mensen die gaat ge niet in een strafcel vinden. We hebben een aparte vleugel zoezegd voor de brave gedetineerden en mensen die eigenlijk zouden moeten geïntegreerd worden, waar geen plaats voor is. Dat is een vleugel en daar is ook een eigen keukentje, daar hebben ze een salonneke waar ze kunnen zitten. Daar kunnen ze in de tuin gaan werken. Daar krijgen ze allemaal, natuurlijk daar zijn wachtrijen voor, daar krijgen ze allemaal een grote bloembak waar ze hun eigen groenten kunnen kweken. Die mensen wel, die genieten daarvan en die onderhouden dat ook zelf en dat blijft proper. Tegen bij ons, aan de andere kant waar ik dan sta, ja, die mannen hebben elke dag recht op een wandeling, op sport. Elke keer na de wandeling of na de sport, kan je in principe een knecht naar buiten laten gaan en dan haalt die twee vuilzakken, blikjes en plastic en rommel, want daar staan allemaal containers. Die mannen die zijn zo ja, lui of weet ik veel wat. Niet opgevoed. Dat is ook een groot probleem. Vroeger, wij leerden manieren van ons ouders, leerden wij dat niet van ons ouders, dan leerden we het in school. Ik heb nog kletsen gehad in school en het is van die mensen dat ik nog het meeste geleerd heb. Maar tegenwoordig, de kinderen mogen alles en er worden geen grenzen meer opgelegd en sindsdien ja, heel veel minderjarige ook die door gebrek aan opvoeding of door gebrek aan het opleggen van regels. Die komen bij ons en als je dan zegt, 'zou je dat niet in de vuilbak gooien?', dan zeggen ze 'Dat kunt u toch ook?', dus als je daar nu een postuurtje zet of een schilderij.

Silke: Hoe denkt u dat een gevangenis ontwerp dat meer gericht is op rehabilitatie en voorbereiding op re-integratie zoals die detentiehuizen of transitiehuizen effectiever kunnen zijn, dan de huidige of traditionele gevangenis ontwerpen?

Gevangenisbewaker: Voor sommige mensen wel. Het is echt selectief, want een belg die in de gevangenis komt of een belg die altijd zijn huis proper gehouden heeft, die gaat dat bij ons ook doen, maar wij hebben heel veel mensen van de Oost blok. Die zijn gewend van te leven op een stort. Die komen bij ons, die hebben nooit geleerd van hygiëne en van soms luxe en comfort. Die mannen krijgen verwarming en twee keer per dag eten. Er zijn er sommige die bij ons meer hebben dan dat ze in hun land hadden, maar ik zeg, voor de grote hoop zal dat misschien iets af doen, maar voor de junks en de geïnterneerden. Als ze hun medicatie krijgen, zijn ze zo normaal zoals jij en ik, maar pakken ze die niet, dan zie je die stemming zo veranderen.

Silke: In hoeverre denkt u dat privacy en persoonlijke ruimte zijn voor de rehabilitatie van gedetineerden?

Gevangenisbewaker: Er is plaats voor 11500 mensen en ik heb nu vandaag gehoord dat er een 1450 gedetineerden zitten. Nu Leuven-Centraal zeggen ze allemaal, 'Jullie hebben geen grondslapers', dat is zo, we hebben geen grondslapers, maar een paar jaar geleden voor de drukte van Antwerpen wat op te vangen, hebben ze bij ons op 80 cellen stapelbedden gezet. Die cellen dat is 2 meter op 4 meter. Als jij daar met twee man continu op zit. De ene rookt, dat wordt bruin, die cellen worden in principe wel voor gebruik nagekeken en terug geschilderd. Er zijn er verschillende die dan foto's van hun familie of van hun ouders of noem maar op. Die het wel gezellig maken met lampjes. Er zijn mooi propere cellen bij, maar dat is eerder een uitzondering bij ons.

Silke: Iedereen mag het zelf aankleden?

Gevangenisbewaker: Bij ons is er een beperking op het aantal foto's dat mag opgehangen worden op de muren. In principe, de buitenmuur moet vrij blijven. Over een paar weken is er hier in Tongeren een ontsnappingspoging geweest, die hadden langs het raam zo een gat in de muur gekapt, in principe moeten er alle dagen controles gebeuren. Dat noemt dan 'muren, baren, vloeren', dan moet personeel overal op de muur gaan kloppen, wij gebruiken daar onze sleutels voor, of je geen holle ruimtes hoort.

Silke: Is daar een lijst van, van wat ze mogen meenemen en wat niet?

Gevangenisbewaker: Dat is tegenwoordig mooi opgelijst in een celstaaf. Tegenwoordig is het zo, maar dat mag nu niet meer, want 9 jaar geleden is er een serieus incident rond geweest. Een collega had verschillende steken gekregen in de borst, in de hals en in de nek met een schaar. Van tevoren was het zo dat de mensen die celwerk deden, dat die zelfs een stanleymes op cel hadden. De mensen van buiten, die dat dan niet weten die zeggen, 'Ah een gevangenis en die dit en die dat'. Vorig jaar hadden ze mij geprobeerd met een vork te steken. Ik had het zelf niet door. Gewone botermessen worden op de stenen aangescherpt om te gebruiken. In principe ze hebben vorken, ze hebben glazen in hun cel. Ze hebben spiegels en tegenwoordig worden die meer en meer vervangen door plastieke spiegels. Je kan nog altijd in de kantine glazen spiegels bestellen. De meeste mensen maken daar geen misbruik van maarja. Ze hebben soms meer als de mensen buiten en dat is mijn grote frustratie en dat mag tegenwoordig niet meer gezegd worden. Oude mensen die hier door de mazen van het net vallen, dat is cru gezegd, maar eigenlijk steken die beter iets serieus uit en dan komen ze in de gevangenis terecht. Daar hebben ze warm, zijn ze zeker van hun twee maaltijden per dag.

Silke: Wat vindt u van de balans tussen functionaliteit, dus die veiligheid en controle en comfort, dus het welzijn en de humane benadering in het huidige ontwerp waarin u nu werkt?

Gevangenisbewaker: Het is menselijker gemaakt, die mannen hebben veel meer mogelijkheden qua opleiding. Het grote probleem is ja, personeel. In Leuven zitten wij 20 mensen onder kader en opzich, ja weet je, 20 mensen, dat , klinkt opzich niet zo dramatisch, maar 20 mensen die gemiddeld 20 dagen op een maand moeten werken, wilt zeggen dat wij elke maand moeten beginnen met 400 shiften die niet ingevuld zijn. In andere gevangenissen is het nog erger. In Tongeren is het ook dramatisch. Bij ons gebeurt het heel dikwijls, zeker nu bij de feestdagen, wij hebben een heel groot absenteïsmecijfer. Daar wordt in principe niks aan gedaan, dus bij ons gebeurt het heel dikwijls dat er niet genoeg personeel is en dat de deuren dicht blijven. Bij ons kunnen ze wekelijks naar de bibliotheek gaan, voor boeken, voor cds, voor dvds, ze kunnen cursussen gaan volgen, ze kunnen kooklessen volgen, noem maar op. Als er geen personeel is, gaat dat allemaal niet door. de mensen die dan wel gaan werken en die dan de basisbehoeften voorzien gelijk een wandeling of een douche of noem maar op, die krijgen dan de verwijten naar hun hoofd van, 'Ja, en waarom niet dit en waarom...' De mensen die dan ziek bellen continu, die hebben dan geen problemen. Dat is het verschil. Het feit dat we allemaal heel veel jaren langer zullen moeten gaan werken, wilt zeggen dat de mensen ook niet meer geneigd zijn om in de gevangenis te beginnen, want de jeugd. Ze willen al geen posten werken, ze willen al geen weekends werken, want in het weekend willen ze op stap gaan. Het is heel moeilijk, want nu binnenkort komen er weer gesprekken in Leuven en in Hasselt en we vinden gewoon geen volk.

Silke: Dan zijn we al bij de laatste vraag. Als u een of meerdere aspecten van het interieurontwerp van de gevangenis kan veranderen om de re-integratie en rehabilitatie van de gedetineerden te ondersteunen. Wat zou u dan aanpassen en waarom?

Gevangenisbewaker: Budgetten, als er een sleutel wordt overgedraaid. Kan het soms een half jaar tot een jaar duren totdat er een nieuw budget is voor dat ze de sleutels kunnen vervangen. Het is met alles zo, wij hebben heel hoge plafonds. We hebben drie verdiepingen die open zijn. daar steekt glas in. Ik ben al 20 jaar aan het vragen om mensen aan te duiden, gedetineerden, die dat voor een euro en iets per uur gaan werken om die ruitjes een keer te kuisen, want die zijn al 20 jaar niet meer gekuist. Als dan al de zon schijnt, het is er altijd donker, er zijn TL-lampen, het is heel slecht voor de ogen.

Silke: Akoestisch zal dat ook dan niet het beste zijn die hal?

Gevangenisbewaker: Dat valt goed mee, het is gewoon echt de lichtinval. Als de muren dan ook een keer geverfd kunnen worden. Als dat wat lichter zou kunnen, dan denk ik dat dat wel voor de meeste gedetineerden en het personeel aangenamer is. Alles begint en staat met budgetten. Dan krijgen ze een nieuw tafelblad en sommige genieten er van, maar dan heb je sommige die twee dagen erna het gebroken hebben. Idealiter zou iedereen ook een aparte cel hebben.

Silke: Dankuwel.

BIJLAGE 4 - VRAGEN GEDETINEERDEN

- Zou u zichzelf kort even willen voorstellen?
- Kunt u mij meenemen door een typische dag in uw leven hier? Hoe verloopt die dag en waar besteedt u de meeste tijd?
- Hoe ervaart u de cel en de ruimtes daarbuiten (gemeenschappelijke ruimtes) van de gevangenis waarin u verblijft?
- Ervaart u hier een gevoel van veiligheid en rust?
- Welke aspecten helpen u om een gevoel van veiligheid en rust te ervaren? Zijn er ruimtes die u als stressvol of onveilig ervaart?
- Kan u specifieke ruimtelijke elementen van de cel en de ruimtes er buiten noemen die u als positief of negatief ervaart?
- Zijn er plekken in de gevangenis waar u zich meer ontspannen of veilig voelt? Wat maakt deze ruimte anders dan de rest?
- Welke ruimtes in de gevangenis hebben volgens u het meeste invloed op uw gemoedstoestand (bijvoorbeeld zorgen er voor dat u zich beter voelt of juist niet)? Hoe komt dat?
- Welke materialen worden er vooral gebruikt in de gevangenis?
- Hoe ervaart u deze materialen (zoals beton, metaal, hout)? Zijn er materialen die u aangenamer zou vinden? Waarom?
- Vindt u dat het hier functioneel en comfortabel is?
- Wat zou u veranderen aan de inrichting van uw cel en gemeenschappelijke ruimtes om deze functioneler en comfortabeler te maken?
- Denkt u dat de huidige ruimtes van de gevangenis waarin u verblijft u helpt om te reflecteren op uw gedrag en de veranderingen die nodig zijn voor een succesvolle re-integratie in de samenleving?
- In hoeverre draagt de gevangenis tuin bij aan uw welzijn en het herstelproces? Gelooft u dat het werken in, of het bezoeken van de tuin helpt bij uw re-integratie in de samenleving na uw detentie?
- Welke verbeteringen zou u voorstellen om de gevangenis omgeving meer gericht te maken op rehabilitatie en persoonlijke groei?

BIJLAGE 5 - TRANSCRIPTIE

GEDETINEERDE 1

Silke: We zullen beginnen met de eerste vraag. Zou u zichzelf kort even willen voorstellen?

Gedetineerde: Ik ben euhm, ik ben een gevangene en ik zit voor vreselijke dingen in de gevangenis. Ik heb een straf van ongeveer 30 jaar, voila, ik zit nu momenteel, vandaag 7,5 jaar in de gevangenis.

Silke: Oke, en kunt u mij meenemen door een typische dag hier? Hoe verloopt die dag of waar besteed u het meeste tijd?

Gedetineerde: Op het begin, op het begin, als je pas in de gevangenis zit is dat heel moeilijk. De cel, dat is precies dat de muren van de cel op u... je zit precies in een begraafplaats, ik zal het zo zeggen. En euhm maar ja, na de tijd... na een paar jaar enzo, dan word je dat gewoon en ook euhm, een gevangenis is niet enkel een gevangenis he, ook als je met familie praat, als er iets buiten gebeurt... das... das ja.

Silke: En hoe is uw dag als u opstaat? Hoe ziet die er een beetje uit?

Gedetineerde: Ge wordt wakker, ge probeert... nu is het ramadan, maar als het geen ramadan is, ge probeert op te staan. Dan komde gij s'morgens vroeg, dan gaade gij douchen, als het de dag is dat ge moogt douchen. Dan gaade gij een koffietje drinken gewoon. Dan steekt gij een sigaret aan en voila.

Silke: En het douchen is dan een keer om de zoveel dagen?

Gedetineerde: Euhm, maandag, woensdag, vrijdag. Bij elke gevangenis is dat anders natuurlijk.

Silke: Dus voor iedereen is dat anders? Of heeft iedereen dezelfde dagen dat ze moeten douchen?

Gedetineerde: Nee, bijvoorbeeld, ik zit op sectie 20, da's een andere afdeling, da's een andere kant. Bij ons is dat maandag, woensdag, vrijdag en de andere kant dinsdag, donderdag, zaterdag, dus euhm.

Silke: Hoe ervaart u de cel of de gemeenschappelijke ruimtes zoals u zei op het begin de muren die op u af kwamen of hoe ervaar je dat nu?

Gedetineerde: Nu zen ik da gewoon.

Silke: Is dat echt verschillend in de verschillende instellingen, want u heeft in meerdere instellingen gezeten? Merkt u veel verschil?

Gedetineerde: Jaja tuurlijk, ik heb in Brugge gezeten, daar onder de grond. Dat is vreselijk.

Silke: Op welke manier? Van interieur?

Gedetineerde: Ja, ge ziet die muren zijn groen... je zit precies in een zotte huis ofja ik weet niet. Maar het interieur dat is... nee. Ook hier in deze gevangenis, er is geschreven op de muren, dus het interieur is... nee.

Silke: Hier ook niet? Maar wel beter dan in de andere gevangenissen?

Gedetineerde: Ja, dat wel. In de andere afdelingen wel. Als ge een zware misdaad hebt gedaan, zit ge hier maximaal 40 jaar, dat is niet goed voor de hersenen.

Silke: Ervaart u hier gevoel van veiligheid of rust?

Gedetineerde: Ja en neen. Op het vlak als je gedetineerden hoort roepen, euhm als je in de cel zit, is niet proper, die muren, die bed, die lakens, je moet veel persoonlijke dingetjes, als je die kan kopen is dat veel beter.

Silke: Dus dat zijn wel aspecten die u meer veiligheid of rust zouden laten ervaren? Persoonlijke dingetjes? Of zijn er nog zo een dingetjes die u meer een gevoel van veiligheid geven? Of meer rust zouden geven in het interieur of gemeenschappelijke ruimtes?

Gedetineerde: Zoals bijvoorbeeld, ik zat in een andere gevangenis in Beveren. Als ge ging op wandelingen dan zag je graffiti tegen de muur. Als ik kijk naar deze wandelingen, ik zit al lang in de gevangenis hier, 6 jaar en ik zie alleen maar beton. Je kijkt precies... ge kunt niet verder zien, als ge foto's ziet en dingetjes... en kleuren, mooie kleuren, dan hebt ge al meer het gevoel dat gij leeft en dat er ook een toekomst is. Als gij alleen beton ziet enzo, dan kun je niet verder gaan in uw leven.

Silke: Nee, zijn er ook ruimtes in deze gevangenis die u juist als stressvol of onveilig ervaart?

Gedetineerde: Ja, afdeling 20, de sectie 20.

Silke: Wat is het verschil tussen die afdeling en de andere afdelingen?

Gedetineerde: Op de andere afdelingen, ge zit met twee in de cel, het zijn ook andere regimes natuurlijk. Hier is dat meer een heropvoeding. Ik ben dat al gewoon ze.

Silke: Het is dan meer omdat je daar met twee zit?

Gedetineerde: Ja, ge communiceert, de mensen praten met u, ge hoort euhm...

Silke: Dat vindt u dan juist fijner om met meer te zitten?

Gedetineerde: Met meer, maar soms ook juist alleen, maar het is soms ook het personeel.

Silke: Welke ruimtes in de gevangenis hebben volgens u het meeste invloed op hoe u zich voelt? Dus bijvoorbeeld zorgen er voor dat u zich juist beter voelt of minder?

Gedetineerde: Er zijn niet zo veel ruimtes he, al die cellen lijken op elkaar.

Silke: Dus de cel zou u eerder beschrijven als...

Gedetineerde: Als een opgesloten ruimte.

Silke: U voelt zich niet zo goed in de cel? Gewoon omdat het klein is...?

Gedetineerde: Nee, klein en ook niet veel plaats om euhm een schap in te vullen met veel dingetjes. De ene staat zo, de andere ligt er uit... de muur is niet gekleurd. Helemaal wit en er op geschreven.

Silke: Welke materialen worden hier vooral gebruikt?

Gedetineerde: Beton, inox toiletten, muur... tralies natuurlijk en een klein raam met die gaatjes. Ge voelt u precies een kip. Een kip heeft meer adem dan een mens.

Silke: Hoe ervaart u die materialen? U zei net al die gaatjes, u voelt zich als een kip...

Gedetineerde: ja, het is opzich een gevangenis natuurlijk.

Silke: Zijn er dan materialen die u aangener zou vinden?

Gedetineerde: Natuurlijk, meer kleuren in de cel, meer plaats, meer decoratie, ge hebt echt het gevoel alsof ge de hele dag in het kasjot zit. Isoleercel. En ook er die gaatjes niet zijn en gewoon tralies, het gevoel dat ge een mens bent. Niet enkel die gaatjes. Kijk die rechter raampje. Ge ziet tralies die ademen beter. Silke: Daar kunt ge slechter door zien he, door die gaatjes?

Gedetineerde: Ja, en ook adem he. Uw hand kunnen uitsteken uit een raam zoals in andere gevangenissen.

Silke: Wat zou u veranderen in de cel of gemeenschappelijke ruimtes om deze meer gebruikelijk te maken?

Gedetineerde: Meer een huishoudelijke sfeer, als ge dan lang moet zitten.

Silke: En ook iets functioneel zoals u al aangaf van die gaatjes?

Gedetineerde: Ik ben hier niet als enigste gevangene he, ja die gaatjes euhm gordijn. Een kleur gordijn. Een gordijn is meestal eenkleurig, wit of heel licht beige, helemaal anders doen. Beetje menselijker, beetje figuren in ofzo,...

Silke: Oké, en zijn er nog zo een dingen?

Gedetineerde: Ja, bijvoorbeeld die bureau en die stoel, als ge dat zo ziet, maar in het echt is dat helemaal niet zo. Helemaal niet. Dat is gewoon een tv en een dingens. Je hebt gewoon dit stuk, een paar deuren er uit en deze kleur op de muur.

Silke: Denkt u dat de ruimtes waarin u verblijft u helpen om uw gedrag te veranderen of u helpen met een succesvolle terugkeer naar de maatschappij?

Gedetineerde: Ja, tuurlijk. Ik ben niet de enige gevangene die daarover klaagt.

Silke: Maar u denkt dus niet dat dit u echt helpt met het terug keren?

Gedetineerde: Jawel, dat zeker om u terug te integreren in de maatschappij. Natuurlijk.

Silke: Dan zijn we aan de voorlaatste vraag. Ik weet niet of u al in de gevangenis tuinen enzo bent geweest? De moestuinen enzo?

Gedetineerde: Ja, waarom in de tuin, waarom mogen wij daar niet, gewoon open ruimte voor iedereen?

Silke: Dus u vindt de tuin niet zo?

Gedetineerde: Nee, dat is alleen speciale uitzonderingen of gij moet in afspraak, ik zou dat graag in de wandeling zien, meer groen.

Silke: Meer groen? Maar niet per se de tuin om in te werken?

Gedetineerde: Ik vind dat gewoon een tuin niet enkel om in te werken is. Dat dat een openbare plek is voor iedereen. Voor in de wandeling. Dat je de sfeer hebt van in de tuin, in de wandeling.

Silke: Dat iedereen daarvan kan profiteren?

Gedetineerde: Want hier euhm, ik heb ook in andere gevangenissen gezeten, die tuinen waren altijd apart euhm, nee, als ge een tuin heb, dan is dat voor de gedetineerden niet voor op afspraak. Het is geen tafelbezoek.

Silke: Nee, maar denkt u wel dat als u of als iedereen in de tuin zou kunnen werken, denkt u dat dat dan wel helpt bij het terugkeren naar de maatschappij?

Gedetineerde: Ja, maar het woordje werken 'werken'. Een tuin die ge onderhoudt, dat helpt zeker. Natuur helpt, want euhm, dat is zo, dat wil ik graag als ik ooit nog buiten zou komen. Dan hoop ik ook dat ik in de natuur kan gaan leven. Nee, maar ja, serieus. De Ardennen. Het eerste woordje waaraan ik denk als ik terug zou mogen integreren is de Ardennen, natuur, weinig mensen.

Silke: Dat is wel een groot contrast tussen nu en.. ja.

Gedetineerde: Ja, dus euhm..

Silke: Nee, maar dat snap ik. U denkt dus wel dat bezig zijn in de natuur enzo, dat dat wel?

Gedetineerde: Dat helpt zeer veel. Ook voor het mentale, voor mij is dat.. mentaal ja.

Silke: Oke, dan zijn we al bij de laatste vraag. Wat zou u voorstellen om de gevangenis, het interieur, nog beter te maken?

Gedetineerde: Een huiselijke sfeer, meer natuur op de wandeling, minder betonnen kleur, want dat is echt euhm, dat werkt echt psychisch in uw hoofd als ge hier al langer zit. Ge blijft maar beton zien, een beetje meer tekeningen, meer dingen. Ook de cel, betere menselijke decoratie, menselijke sfeer. Ook die tralies aan dat raam met kleine gaatjes. Prikkel draad euhm, die gaatjes zijn zo klein en euhm dat zou veel helpen. Ook de licht, de licht euhm soms hebt ge het gevoel alsof ge in een operatiekamer zit.

Silke: Heel koel licht he?

Gedetineerde: Ja, heel fel... ge hebt dat ook in andere gevangenissen dat dat echt extreem fel is. Bijvoorbeeld zoals die kleine licht, da's veel beter dan die grote licht. Een grote licht is goed om te eten, maar niet om te.. nee.

Silke: U haalde al aan dat dat in elke gevangenis, het licht wel een probleem vormt. Zijn er nog zo een dingen zoals het beton dat heel veel terug komt, het licht,...?

Gedetineerde: Beton, de wandeling niks groens, er is niks groens. Als ge alles ziet van beton en een beetje gras. Ik zit hier nu 7,5 jaar, 15 jaar in totaal, ge weet dat. Als ge een beetje natuur hebt, een beetje euhm zoals bijvoorbeeld die gaatjes aan de raam, die waren niet vroeger in Brugge. Ik zat in Brugge in de gevangenis, die waren der niet en dat was veel socialer en ge wordt meer ja.

Silke: Dan zijn we rond. Ik weet niet of u zelf nog iets toe te voegen heeft voor de rest?

Gedetineerde: Nee, hopen gewoon in de toekomst dat dat gebeurt.

Silke: Ja. Dat vindt u wel het belangrijkste zo, de... licht, natuur, meer...

Gedetineerde: Meer graffiti ofzo... is het goed?

Silke: Ja, bedankt!

Gedetineerde: Dankuwel.

BIJLAGE 6 - TRANSCRIPTIE

GEDETINEERDE 2

Silke: Dan zullen we beginnen aan de eerste vraag. Zou u zichzelf kort even willen voorstellen?

Gedetineerde: Ik, ahh, *naam*, Ik zit momenteel 53 jaar binnen. 46 van deze straf en 7 jaar ervoor. Voor iets dat ik niet gedaan heb. Vrouw kwijt, kinderen kwijt. Ik heb gezegd: wacht totdat ik buiten kom. Het eerste dat ik kocht na mijn verlof was een geweer en we weten allemaal wat dat er gebeurt is he. Dus, in België, die creëren zo een criminelen. Niet allemaal, maar ik heb veel mensen gekend die zeggen, kijk, het is niet goed te praten, maar ge kunt het begrijpen als ge buiten komt en ze hebben jaren met u de zot gehouden. In het systeem zou het moeten veranderen.

Silke: Daar kan ik jammer genoeg niet zo veel mee helpen...

Gedetineerde: Ik weet het, maar het is interessant om te weten van iemand die zo lang binnen zit. Kijk naar andere landen waar dat er aan de mensen gesleuteld wordt. Het recidive daalt. Daar moeten ze gevangenis afbreken. Hier moeten ze altijd maar bij bouwen, bij bouwen, bij bouwen...

Silke: Kan u mij meenemen door een typische dag hier? Hoe verloopt die dag en waar spendeert u de meeste tijd?

Gedetineerde: Euhm, ik sta alle dagen om half 6 op, om 8 uur beginnen werken, ik werk hier om lamparmaturen te maken, ik heb van alles gedaan in de loop der jaren. Ik heb brailleschrift gedaan voor de boeken voor de blinden. Joa, ik heb van alles gedaan. Hier dan, hier werk ik nu 12 jaar, euhm lamp armaturen. 's Avonds om half 4 komt ge binnen, ge eet in de refter, het werkhuis, en euhm ja, dus en dan ga ik nog twee keer in de week naar de fitness. En euhm voor de rest schrijf ik zeer veel.

Silke: Waar spendeert u de meeste tijd? Welke plek hier?

Gedetineerde: De meeste tijd spenderen? Waar? Op cel he.

Silke: Hoe veel uur per dag?

Gedetineerde: Ja, hoeveel uur zijde weg? 7 uur, 8 uur dat ge weg zijt, dus de rest is op cel he. Wandeling ga ik niet. Als ge mijne ouderdom hebt, 77 jaar, wat loopt ge daar te doen? Allemaal vreemdelingen, junkies, noem maar op.

Silke: Dus voor iedereen is dat ook anders zo een dag?

Gedetineerde: Ja, hebt gij mensen die naar de wandelingen gaan. Ja... of die 's avonds een uur en een half... of die nog sporten, lessen volgen, wa een lessen moet ik nog volgen op 77 jaar?

Silke: Kan nog allemaal he.

Gedetineerde: Architectuur?

Silke: Ja! wie weet? Hoe ervaart u die cel en de gemeenschappelijke ruimtes hier?

Gedetineerde: Gemeenschappelijke ruimtes ja, ge hebt er niet zo veel he.

Silke: De cel? Hoe voelt dat?

Gedetineerde: De cel is comfortabel he. Spijtig dat ge niet bij mij op cel komt, weet ge wel. Het is gelijk dat ik in een cockpit zit he. Ge hebt een tv, alles, alles, computer,... en de mensen, als ze dat te weten komen zeggen ze, de gedetineerden die leven in luxe. Ze hebben gelijk.

Silke: Ja, vindt u?

Gedetineerde: Joh! maar ik ben nog niet uitgepraat he. Vroeger hadden gedetineerden niks. Als ik daar binnen kwam had je een tafel, stoel, bed, een nachtkastje en een kruik water. Niks, maar buiten hadden ze ook niks. Mijn grootouders hadden de zee niet gezien. Nu gaan ze met het vliegtuig op vakantie, maar vroeger, de mensen die buiten woonden, hadden de zee niet gezien. Dat was 6 dagen op de 7 werken. Ik heb dat dus ook nog mee gemaakt. En de mensen, wat konden ze zich permitteren, een fiets en dat was het. Vliegtuig reizen bestond niet. Nu hebben de gedetineerden inderdaad iets, maar buiten hebben ze potverdomme veel meer ze! 3 keer met het vliegtuig op vakantie, een eigen auto, een eigen huis, ze gaan met de kinderen naar pretparken, ze gaat op restaurant, dus het verschil tussen gedetineerd zijn en vrij zijn is nu veel groter dan vroeger. Mensen staan daar niet bij stil he.

Silke: Dus er is wel meer, maar is ook meer buiten?

Gedetineerde: Ah voila! Ze zeggen 'Ah ge hebt een tv op cel.', ja, als ge geld hebt.

Silke: Ja, die moet u kopen?

Gedetineerde: Huren, kopen mag niet meer. Ik ben de laatste. Ik heb mijne eigen tv, ik ben de laatste. Maar ze zeggen 'ja, die hebben tv.'. Ja, maar dat kan soms tegen vallen. Als het goed weer is en ge ziet de mensen op een terraske zitten iets drinken, maar het is een grote vooruitgang. Ik ben binnengekomen in Leuven Centraal in 73. Ik heb daar mensen gezien die toen 40 jaar zaten. Dat waren zombies, die wisten niet wat dat een tv was, die wisten niets. Daar kon je geen gesprekken mee voeren. Ik zit hier 53 jaar en ik praat hier iedereen onder tafel he. Omdat ik bijgebleven ben ik volg de actualiteit, ik respondeer, ik lees. Ik ben bij gebleven, maar vroeger kon dat niet, dus wat dat betreft is het allemaal verbeterd he.

Silke: Ja, dus u ervaart het wel positief?

Gedetineerde: Dat wel, maar ook een gouden kooi, blijft een kooi. Ik zou liever 10 jaar, sorry voor de uitdrukking, op ne pot schijten, dan 50 jaar op een toilet he. Versta je het? Die comfort is beter, oke. Maar het hoeft niet, als je maar op tijd naar buiten gaat, als ze maar met u gewerkt hebben, als ze aan u gesleuteld hebben. Ja? Ik geef maar als voorbeeld, dat dat die vreselijke feiten gebeurd waren, zei de directie van Leuven Centraal 'Ja, hij kon zijn straf niet aan, hij kon het verlies van zijn gezin niet aan.'. Ze hebben dat dus gezien! Waarom doen ze er niks aan? Waarom doen ze er niks aan? Ik zat in, ik was sport militair in Leuven ik was een bezige bij. Nooit stil zitten en op een gegeven dag zit ik in de zon tegen de muur. Er kwam een Nederlander die zegt 'Nou, wat is er loos? Wat scheelt er? Dat is niet normaal. Vul de dag ermee' zegt hij. Ja, Nederlanders zijn zo he. En voor de eerste keer in mijn leven heb ik met iemand kunnen praten met voor wat een probleem dat ik zat. Ik hing een handdoek over mijn spiegel zodat ik enkel mijn kin zag om mij te scheren. Als ik die verminging zag, dan kreeg ik haatgevoelens. Ik ben dus omver gereden als kind door twee flikken die dat aan het racen waren. Op school, kinderen lachen met u. Het ene oog stond lager. Ik weet, ik was 15 jaar en ik gaf hem een tik op zijn smoel en die lachte niet meer he, dus ik had het gevonden. Als ik sla, laten ze mij met rust. Versta je? Die Nederlander zegt tegen mij 'Zit je met zo een probleem in gevangenis?' Dat is niet normaal. Jij gaat naar de psycholoog en als je niet gaat, dan ga ik in uw plaats.'. Ik heb inderdaad dus naar de psycholoog geweest en ze had me gezegd 'Ge moet direct naar de psychiater.'. Paar dagen nadien de psychiater gezien, ze zegt 'Volgende week zie ik u terug, want het is ernstig.'. Twee dagen nadien kwam mijn vrijstelling binnen. Dus ja, zonder dat ze naar mij omgekeken hebben. Ik was een wandelende tijdbom he... versta je? In België moet er een keer meer in mensen geïnvesteerd worden in de plaats van in gebouwen. Geef mij mij maar een oud gebouw...

Silke: Ja, ik snap wat u bedoeld.

Gedetineerde: Ja? Die oude oude gebouwen zoals Leuven Centraal is gezet in 1860 en die heeft open vleugels. Ik weet niet of dat u dat al gezien heeft?

Silke: Ik heb het al op foto's gezien.

Gedetineerde: Je hebt gelijkvloers, eerste en tweede, een hal rijen, dus de chefs, veel veiliger, ze zien elkaar. Nu is alles potdicht. Wilt ge een chef ergens binnen trekken in een zaal en verkrachten. Ik zeg nu maar iets he. Wie gaat het zien?

Silke: Dus u vindt het wel beter hoe dat het in Leuven was?

Gedetineerde: Ja, maar ik mag daar niet meer binnen.

Silke: Nee, maar u vindt het systeem wel beter en een betere indeling?

Gedetineerde: Die oude systemen, die stervorm, die waren veel veiliger. Ook de gedetineerden zagen meer.

Silke: Zowel voor personeel als voor de gedetineerden veiliger?

Gedetineerde: Voor personeel veiliger, voor de gedetineerden... ge ziet iets.

Silke: Ja, dat is eigenlijk mijn volgende vraag al voor een deel. Ervaart u hier een gevoel van veiligheid en rust?

Gedetineerde: De veiligheid hier? Tja, hier wordt enorm veel gevochten, junkies, ne oudere mens dat is automatisch ne pedofiel he. Die wordt in elkaar geramd. Dat is zo he. In Leuven, daar was ne gedetineerde in een cel, die ging pokeren, die betaalde niet. Daar was het opendeur en die gingen naar de cel en ge had prijs he. Je gaat een keer babbelen met iemand. Je gaat de douche in en je kwam buiten met een blauw oog, over de zeep gevallen he, en de chef die zegt 'Ik ga een keer naar het toilet.'. Vesta je het? In zo een systeem hebt ge niet wat dat ge hier hebt. Mensen met een groot bakkes, ik noem dat beschermde veiligheid, mensen in elkaar slaan en zo voort. Ze voelen zich echt machos he. In Leuven... verleden jaar is er in Antwerpen die mens gefolterd, drie dagen lang moest die uitwerpselen eten, in Leuven gebeurde dat ook he. Ik heb dat dus meegemaakt, een pedofieleke, ik hoorde zeggen dat ze dat manneke terroriseerde, een jong manneke zelf misbruikt geweest en pedofilie gepleegd. Ik ging bij hem binnen en ik zeg 'Wat heb ik gehoord?', nee, nee, nee... 'Voor de dag, wat heb ik gehoord? Moet gij die gasten p**pen? Pakken ze uw kantine af?', ja, ja... 'Alles inpakken en kom maar mee. In het ascendant staat een cel vrij in mijne vleugel, je gaat naar daar.'. Dat kon allemaal en het was gedaan. Ik heb hem dan werk gezorgt en zo voort. Hij heeft mij een brief geschreven en daarin stond, 'Bedankt voor alles, door u ben ik een ander mens geworden. Zonder u was het een ander leven geweest'. Versta je het? Dus in Leuven was dat opgelost.

Silke: Dat is dan wel een aspect voor u die open deuren en die vorm, dat geeft u wel meer een gevoel van veiligheid?

Gedetineerde: Ja, dat is allemaal in 18 honderd gezet. Dan zijn ze van heel de wereld komen kijken he, want dat was modern he. Ook in Amerika is een dergelijk systeem gezet, maar dat is al lang afgebroken en vervangen door beton zoals hier he.

Silke: Zijn er dan ook ruimtes die u als stressvol of onveilig ervaart?

Gedetineerde: Ja, ik zit enorm gestresseert, want ik heb euthanasie aangevraagd. Ik heb het eerste gesprek gehad. Het is niet meer menselijk voor mij. Als ge zo lang binnen zit. Strasbourg heeft gezegd, 'Wat dat jullie doen is onmenselijk. Het is folteren.' Euhm ze hebben ik weet niet hoe veel psychiaters aan gesteld in de hoop dat ze een keer iemand gaan vinden die zegt het is een psychopaat, maar ze vinden geen. Er zijn 8 jaar geleden nog een college van psychiaters gezegd, die man hoort hier niet meer thuis. Hij moet vrij gaan, maar omdat hij hier al zo lang binnen zit moet hij eerst een tussenstap maken. Dat is al 8 jaar dat ik wakker word en denk, ik hoor hier niet meer thuis, maar ik zit hier nog. Dat is echt een psychische foltering. Ik kan dat niet meer...

Silke: Ja... dit is nu een heel rare overstap, maar welke materialen komen hier het meeste voor?

Gedetineerde: Het is allemaal comfortabeler dan vroeger he. Je hebt een toilet, je hebt stromend water. Het is allemaal goed he. Ik heb gezeten, tafel, stoel, bed. Geen kast voor uw kledij, geen kast voor uw eetwaren. Alles onder uw bed he. Dat was het systeem.

Silke: Dat is anders dan hier he? Hier hebt u wel kasten?

Gedetineerde: Jua, maar de architectuur... elke nieuwe gevangenis is een stap achteruit he. Alles is gebaseerd op het creëren van detentie. Alles is detentie, meer niet. Kijk naar de secties. Er is hier geen kotje om een keer een amoreurier te ontvangen he. Ze hebben een kantoortje daar vanvoor. Als er geen personeel is, gaat dat niet door. Voor de katholieken, de protestanten en de eigenzinnige.. die moeten elkaar aflossen. In de andere gevangenissen hebt ge alles he. Daar hebt ge een kapsalon in Leuven Centraal. Hier zitten de mensen in de gang de schapen te scheren he. We zitten in het jaar 2025 en die architecten hebben nog altijd niet door, dat een gedetineerde hun haar groeit. In andere gevangenissen, je ziet elkaar, er wordt gelachen en gespeeld. Hier allemaal met zo een smoel.

Silke: Wat zou u dan veranderen aan gemeenschappelijke ruimtes of uw cel om die dan gemakkelijker te maken of aangenamer in gebruik?

Gedetineerde: Dat gaat niet meer, dat gaat niet meer. Ge zit met die overbevolking, ge kunt niks doen, niks, niks, niks,... Er kwam iemand naar mij en hij zegt 'Kom, we zijn van plan om op het begin van de secties een keukentje in te richten of een pingpong tafel hier 's avonds. Hoe ziet gij dat, want gij hebt ervaring van alle gevangenissen?'. Toen dat we er nog maar over aan het onderhandelen waren, hoorden we de syndicaten al zeggen, 'Als ge dat blijft doen, dan blijven we buiten.'. Het is, ge moogt niet, de vakbond staat zeer sterk. Veranderingen...

Silke: Stel zij waren er niet. Wat had u dan gedaan met dat keukentje enzo?

Gedetineerde: Koken he.

Silke: Ja, maar u mocht toch mee helpen.

Gedetineerde: In Leuven Centraal kunt ge op cel koken. In Brugge is er op elke sectie een keukentje. Je hebt drie systemen in Brugge. Gesloten, halfopen en open. Gedraagt ge u niet, dan zit ge weer op de gesloten. Die open hebben een keuken. Dus s'avonds kunt ge koken, wafels bakken.

Silke: Dat vindt u wel goed?

Gedetineerde: Ja, maar hier gaat dat niet. Hier verkopen ze vanalles, maar allez. We hebben een nieuwe kantine gekregen vorige week. Je kan nu enkel paprika kopen per kilo. Wat moet een man alleen met een kilo paprika?

Silke: Dat kan niet gedeeld worden?

Gedetineerde: Ah nee, ge moogt niks doorgeven.

Silke: Dit is een vraag over de gevangenis tuin. Ik weet niet of u daar al bent geweest?

Gedetineerde: Ja, ja. Als ik bezoek heb zet ik mij met mijn vriendin in het tuintje he.

Silke: Leuk, gelooft u er in dat daar in bezig zijn in zo een tuinen of het bezoeken van zo een tuin helpt voor het mentale?

Gedetineerde: Ja, ik en mijn vriendin keken er naar uit vorige week. Het was goed weer, maar ik heb moeten afzeggen omdat ik ziek was he.

Silke: Maar u vindt dat wel iets goed die tuinen?

Gedetineerde: Dat is weer zo iets willen doen en het trekt nergens op.

Silke: Niet goed gedaan?

Gedetineerde: Er ligt daar een lap grond. Hectaren grond. Een paar vierkante meters. Dat is beter dan niks.

Silke: Hebt u ook al in de moestuintjes gewerkt?

Gedetineerde: Ah nee.

Silke: Zou u dat wel willen?

Gedetineerde: Ik ben in een stadium dat niks mij nog interesseert.

Silke: Wilt u het ook niet eens proberen?

Gedetineerde: Proberen? Ik laat het over aan mensen die nog jonger zijn en...

Silke: Dan zijn we al aan de laatste vraag.

Gedetineerde: Ohh...

Silke: Jaja, het is snel gegaan he. Welke verbeteringen zou u voorstellen om de omgeving nog meer gericht te maken op herstel en persoonlijke groei?

Gedetineerde: Eerst en vooral mogen ze de gedetineerden selecteren. Mensen met langere straffen, steek ze met elkaar, ge hebt er geen problemen mee. Hier zit gij, ge moet goed kijken he, ik behoor tot een uitstervend ras he. Allemaal moslims he.

Silke; Ja, maar bijvoorbeeld iemand anders had aangegeven die bolletjes aan het raam, dat vond hij bijvoorbeeld niet fijn en te benauwend. Is er ook zo iets wat u aangeeft zoals bijvoorbeeld de tralies? Is er iets in het interieur waarvan u denkt dat dat wel anders moet?

Gedetineerde: Ik kan niet klagen. Ik kan in de verte kijken. Elk seizoen heb ik een ander zicht. Ongelofelijk he. Ik ben ontsnapt geweest en op een uur hadden ze mij terug. Ik ben meer als 1 keer ontsnapt geweest. De inspecteur generaal kwam dan naam mij en zei 'Is het dat nu waard geweest, 7 uur weg voor 6 maanden langer te blijven.'. Ik zei ja, andere geuren, andere geluiden, ik ging langs de velden die geur, de dauw op het gras, weet je wel? Dan zei hij 'Wat hebt ge dan het meest gemist?', ik zeg de zee horen ruisen, een hond horen blaffen, een kat kunnen strelen, een bloem zien bloeien, kinderen zien ravotten. En wat ik nu noem is al eeuwen hetzelfde. Als ik op verlof ga vragen ze mij 'En? Ga je weer zuipen?', ik zeg nee, die simpele dingen dat mist ge. Aan een interieur veranderen...

Silke: Aan deze dingen kan ik natuurlijk niks veranderen, maar het uitzicht vindt u dan heel belangrijk?

Gedetineerde: Ja, de mensen die beneden zitten hebben een betonnen muur om op te kijken he. Ahja, dat kan niet anders he, maar selecteren. De mensen waar dat je geen probleem mee hebt, daar mee werken.

Silke: Echt aanpakken bij de mensen zelf.

Gedetineerde: Ja, tuurlijk, tuurlijk.

Silke: Dat is ook heel belangrijk voor het terugkeren.

Gedetineerde: Ze hebben nul problemen met mij, ik werk...

Silke: Nee, anders hadden ze u hier nu ook niet gezet om te babbelen met mij he.

Gedetineerde: *lacht* neen, neen,...Het is onleefbaar voor mij geworden. Op een zondagnamiddag kwam ik mijn bed niet meer uit en zei ik tot mezelf, kijk jongen, hangt u nu op, nu direct, of ge zoekt hulp. Ik heb de griffie gestuurd dat ik het zeer moeilijk heb en dat ik een gesprek wil met de directie. Hoeveel ze zijn langsgekomen, dat sloeg in als een bom he. Ze zijn wel heel begaan met mij. Die cipier dat zijn mensen met veel jaren dienst he. Wat dat ge nu ziet wat dat hier allemaal binnen komt. Jonge meisjes he. Waarvan ik dacht dat die nog kindergeld trekken, maar ik moet zeggen die trekken hier goed hun plan he. Ja, ja die staan hun mannetje. Je zit zo veel jaren binnen, je stapt uit de douche, boef ze springen recht he, om je op te sluiten. Ik zit zo 46 jaar voor deze straf en ik zit in hetzelfde systeem als iemand die gisteren binnengekomen is he. Kunt ge in geen enkel land vertalen, ze geloven u niet he. Over een paar jaar kwam het team van Genève. Ze waren bij mij op cel geweest die mensen heb ik nergens gezien.

Silke: Daar is ook wat werk aan, aan het systeem.

Gedetineerde: Ja, tis gelijk ik zeg, ik zie er weer goed uit he. Vanaf dat ik ergens tegen bots is, is het van dat. Dat is door de ouderdom, dun bloed. Ge kunt dat tegen gaan door u jong op te hangen. Alles ouderdomskwalen kunt ge tegengaan door u jong op te hangen he. Maar euhm, architectuur, wat zijn uw plannen? Nieuwe gevangenissen zetten?

Silke: Nee euhm, ik zit nu in mijn laatste jaar dus dit in mijn eindproject. Uw interview komt daar dan in, anoniem wel en daar kan ik dan dingen uit halen die ik kan gebruiken om iets te ontwerpen en dat is dan mijn eindproject. Daarna afstuderen hopelijk.

Gedetineerde: In Nederland heb je een long stay, dat zijn mensen die dus zeer lang zitten. Dat zijn geen cellen, dat zijn kamers.

Silke: Je hebt ook detentiehuizen en transitiehuizen in België. Dat is ook al anders.

Gedetineerde: Die weigeren mij... altijd hetzelfde...

Silke: Ik zal de opname even afsluiten.

